

OTROK
IN KNJIGA
80

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

80

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številka na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: dr. Blanka Bošnjak, dr. Meta Grosman, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Maja Logar, dr. Tanja Mastnak, dr. Vanesa Matajc, dr. Peter Svetina in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Meena G. Khorana, Lilia Ratcheva - Stratieva in Dubravka Zima

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Redakcija te številke je bila končana junija 2011

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Naslov uredništva/Address: Otrok in knjiga, Rotovški trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovški trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otrok in knjiga

Vključenost v podatkovne baze:

MLA International Bibliography, NY, USA

Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA

RAZPRAVE – ČLANKI

Kristina Picco

Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS

PRISOTNOST OTROŠKIH IN MLADINSKIH LITERARNIH BESEDIL Z GEJEVSKO/LEZBIČNO TEMATIKO V SLOVENSKEM PROSTORU (1. del)¹

Prispevek analizira prisotnost otroških in mladinskih literarnih besedil z gejevske/lezbične tematiko v slovenskem prostoru. Da bi si približali izbrano tematiko, se uvodoma posvetimo opredelitvi osnovnih pojmov in osvetlimo prisotnost homoseksualnosti v procesu vzgoje in institucionaliziranega izobraževanja v slovenskem prostoru. Na podlagi Nodelmanovih ugotovitev opredelimo otroštvo kot obdobje, v katerem se vzpostavlja in zrcali ideologija odraslega sveta. V vladajočo ideologijo je ovito tudi specifično ideološko pojmovanje spolnosti, kar se v slovenskem prostoru odraža v dejstvu, da se o homoseksualnosti v šolah ne razpravlja veliko. Nadaljujemo z umestitvijo GLBTIQ znotraj literarne vede, kjer v navezavi na prispevek Andreja Zavrla predstavimo pomen gejevske/lezbične literarne vede ter queer teorije. Sledi podrobna predstavitev otroških in mladinskih literarnih besedil z gejevske/lezbično tematiko v slovenskem prostoru. Vzporedno se navezujemo na morebitne kritiške zapise, ki spremljajo posamezno literarno besedilo. Ob koncu ne moremo mimo cenzuriranja literature z gejevske/lezbično vsebino, ki vključuje tudi otroško in mladinsko književnost, kar si pobježe ogledamo ob analizi nekaterih obravnavanih besedil.

The article analyzes the frequency of children's and juvenile literary texts with gay/lesbian topics in the Slovene literature. To get a closer insight into the selected subject the first part is dedicated to the definition of basic terms and to highlighting the presence of homosexuality in the process of upbringing and institutionalized education in Slovenia. Based on Nodelman's findings, childhood is defined as a period in which ideology of the adult world is set up and mirrored. The ruling ideology is also reflected in the specific ideological understanding of sexuality. The second part of the article then brings a detailed presentation of children's and juvenile literary texts with gay/lesbian topics. The article also discusses eventual critical reviews accompanying individual literary texts. Of course we could not avoid the issue of censorship of the gay/lesbian literature, including children's and juvenile literature, which is highlighted along with the analysis of some discussed texts.

---

¹ Prispevek je povzetek diplomskega seminarja z istoimenskim naslovom (Filozofska fakulteta v Ljubljani, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo).

Opredelitev pojmov²

Prvi, ki je javno uporabil besedo homoseksualnost, je bil madžarski zdravnik in pisatelj Karoly Maria Benkert. V odprtem pismu nemškemu ministrstvu za pravosodje je pisal o »homoseksualnem gonu«, ki je kriv, da »žrtvi te strasti ni mogoče potlačiti občutij, ki jih v njej sprožajo posamezniki lastnega spola« (Pirnar 2006: 11).

Danes takšen gon označujemo kot homoseksualnost, osebo s tovrstnimi nagnjenji pa homoseksualec/-ka. Beseda *gay* pomeni kot pridevnik vesel, veder, živahen, pisan in lahkoživ; prav slednji pomen je vplival na to, da so s tem izrazom v 19. stoletju poimenovali prostitutke (»lahkoživke«), v 20. stoletju pa so besedo za svojo vzeli moški homoseksualci in ženske homoseksualke ter tako opredelili svojo spolno identiteto. V literaturi je besedo *gay* (termin, s katerim so se označevale lezbijke) prvič uporabila Gertrude Stein, in sicer leta 1928. Besedo so kot sinonim za homoseksualca sprejeli tudi slovenski homoseksualci, njena poslovenjena različica je *gej*. Besedna zveza istospolna usmerjenost/istospolno usmerjeni za razliko od besed homoseksualnost, homoseksualec ter gej in lezbijka združuje tudi druge različice spolnih vedenj in identitet, kot sta biseksualnost in transseksualnost oz. biseksualec/-ka ter transseksualec/-ka. Eden od novejših izrazov v sodobnem pojmovanju homoseksualnosti je tudi *queer*, ki kot pridevnik označuje čudaškost, nenavadnost, svojevrstnost, komičnost, zmedenost, pijanost, sumljivost, bolehnost itd. Čeprav je postajala beseda *gay* čedalje bolj priljubljena, so se mnogi raje odločili za *queer*, ker naj bi bil *gay* bolj termin srednjega razreda in kot tak ni zastopal homoseksualcev znotraj delavskega razreda. V devetdesetih je beseda *queer* dobila nov pomen s sloganom *fag + dyke = queer*. Pri tem je *fag* krajša različica žaljivke za moške homoseksualce *faggot* (tudi *fairy*, *auntie*, *homo*, *poof*, *nancy boy*, *sissey*, *queen* itd.), *dyke* pa so za označevanje svoje spolne identitete prevzele ženske homoseksualke, torej lezbijke (beseda lezbijka ima svoj izvor v imenu grškega otoka Lesbos, kjer je imela grška pesnica Sapfo svojo skupnost učenk, to skupnost pa so pozneje povezovali z lezbično spolno prakso). Ob tem naj omenimo še nekakšno pomensko nasprotje izrazu *queer*, ki ga predstavlja beseda *straight* (pristen, pravoveren, pošten, preprost, nezapleten; ironično tudi omejen, zaprt, konservativen). V angleškem jeziku beseda označuje heteroseksualca kot nekoga, čigar spolna sla je namenjena nasprotnemu spolu, in je (podobno kot *queer*) žaljivka. Delitev na *straight in queer* ustreza delitvi med homoseksualnostjo in heteroseksualnostjo. Zaradi pomensko neustreznih in neuveljavljenih slovenskih pojmov sta pri nas v uporabi kar angleški besedi *straight in queer*, prav tako vzorec *butch-femme*, ki je definiran kot specifičen lezbični odnos, pri čemer se *butch* nanaša na identiteto, ki gradi na zavračanju družbeno priznane ženstvenosti in na prisvajanju moških značilnosti, *femme* pa na identiteto tiste ženske, ki v odnosu igra žensko vlogo. Termin *coming out* je skrajšana različica fraze »to come out of the closet«, ki jo homoseksualci uporabljajo za opis celotnega procesa izpostavljanja svoje spolne identitete. Pri nas se je sprva uveljavil poslovenjen izraz »priti iz klozeta«, danes pa se *coming out* v slovenski strokovni literaturi prevaja kot »razkritje«. Težave pri prevajanju predstavljata tudi izraza *drag queen* in *cross dressing*, za katere

---

² Povzeto po Marti Pirnar (*Tok/protitok: konstrukcija in reprezentacija homoseksualne identitete v 20. stoletju*).

Pirnarjeva uporablja kar besedni zvezi »kraljica preobleke« in »navzkrižno oblačenje«. Drugače je z besedo transvestit, ki se je uveljavila tudi pri nas in s katero opisujemo nagnjenje posameznika, da nosi oblačila, se vede in govori kot oseba nasprotnega spola.

Naj omenimo še kratico GLBTIQ, ki je bila sprva precej krajša; začetnima identitetama, gejevski in lezbični, so se čez čas pridružile še druge pozicije:

- biseksualna: Posameznika spolno privlačijo tako osebe istega kot nasprotnega spola;
- transspolna: Izraz se nanaša na posameznikovo intimno občutenje in dojetje lastnega spola in ne na fizični oziroma biološki spol. Kadar individualno občutenje in dojetje lastnega spola nista v skladu s fizičnim spolom posameznika ali posameznice, govorimo o transspolnosti;
- interspolna: Osebe, ki so bile rojene z anatomskimi značilnostmi obeh spolov;
- queer.

Homoseksualnost v procesu vzgoje in institucionaliziranega izobraževanja v slovenskem prostoru

Lilijana Burcar v *Otroška književnost kot oblikovalni dejavnik dekliškega in ženskega sebstva* opozarja,

da otroštvo kot izkušnja in družbena kategorija ni povsem naravna ali brezčasna univerzalnost, ampak je prej del skozi čas spreminjajočih se diskurzivnih praks. V tem smislu je vsak etablirani koncept otroštva tudi neposredno vpet v načine opomenjanja in zagovora širših ogrodij družbenih ureditev, ki veljajo v nekem času in prostoru (Burcar 2000: 9).

Ker se koncepti otroštva kažejo za posledke političnih postavitvev in družbeno-ekonomskih ureditev, z njimi povezano in vsebinsko specifično zapolnjeno družbeno opredeljeno otroštvo nastopa tudi kot eno izmed osnovnih epistemoloških orodij strukturiranja določene skupnosti.

Perry Nodelman (*The pleasures of children's literature*) dokazuje, da smo si odrasli o otroštvu ustvarili nekakšno umišljeno podobo. Ob tem poudarja, da se pri tem navezujemo na Althusserjev koncept ideologije, saj so naše predpostavke le del družbene ideologije, kar po njegovi definiciji ideologije pomeni, da gre za prepričanja, ki domujejo v nezavednem in se nam zatorej zdijo samoumevne, očitne resnice:

V ideologiji potemtakem ni predstavljen sistem realnih razmerij, ki vladajo nad eksistenco individuumov, pač pa imaginarno razmerje teh individuumov do realnih razmerij, v katerih živijo (Althusser 2000: 90).

Nodelman poudarja, da je torej tisto, kar verjamejo drugi, »ideologija«, to, kar verjamemo sami, pa »resnica«. T. i. resnica oz. »očitnost« opredeljuje človeška dejanja:³

---

³ Če se npr. vsi strinjajo – kot so se mnogi v prejšnjih stoletjih – da so ženske nezmožne uspeti v poslovnem svetu, potem o tem ni dvoma.

Povsem očitno je torej, da je ideologija vedno stvar politike, kar pomeni, da se nanaša na načine, s katerimi si ljudje pridobijo in obdržijo moč nad drugimi. Ideologija se sestoji iz idej, ki podpirajo in jačajo zlasti družbene sfere, neizogibno na račun drugih sfer (Nodelman 2003: 80).

Otroštvo je tako nujno tudi obdobje, v katerem se vzpostavlja in zrcali ideologija odraslega sveta. Ideološke predpostavke pa ne določajo le razumevanja otroštva, temveč tudi njegovo sooblikovanje, kar pomeni, da ideologija ne le odseva, ampak tudi omejuje, opredeljuje in usmerja otroka v določeni družbi. Nodelman tako raziskuje, »kako naše najbolj obče ideje o otroštvu v književnosti in filmih, ki jih izražajo, opredeljujejo in ohranjajo moč, ki jo želimo odrasli obdržati nad otroki ...« (Nodelman 2003: 80).

Odrasli gojimo o otrocih in obdobju otroštva naslednje predpostavke:

- Otroci imajo omejeno razumevanje in kratek obseg pozornosti;
- Otroci so po naravi nedolžni, naivni in dobri. Kot taki ne morejo razumeti zla in spolnosti;
- Otroci so čustveno ranljivi, se hitro vznemirijo in se v čustvenem smislu pogosto trajno poškodujejo, če so izpostavljeni grdmi oziroma bolečim situacijam; na zlo in nasilje se sicer ne odzovejo tako, da tudi sami postanejo takšni, pač pa jih preganjajo nočne more ali pa razvijejo stalne nevroze;
- Otroci so po naravi divji, kar pomeni, da še niso disciplinirani in še ne razumejo pomena zakonov, reda in samokontrole; izpostavljenost otrok nasilju in zlu v knjigah samo še spodbuja njihove najbolj osnovne, ponesrečene in nekontrolirane »živalske« tendence;
- Otroci še niso dokončno zgrajene osebnosti, zato se da nanje z lahkoto vplivati; kot takšni so podvrženi nevarnemu eksperimentiranju in manipuliranju. Na nasilje se odzovejo nasilno, na srečo pa se na dobro odzovejo z dobroto. Otroci postanejo to, kar berejo;
- Otroci so egocentrični. Predvidevajo, da se, karkoli preberejo, nanaša neposredno na njih same – na to, kar so ali kar naj bi bili. Vse, kar se ne nanaša neposredno na njihove lastne izkušnje, jih ne zanima;
- Po drugi strani so zelo domiselni. Odrasli jih še niso uspeli prepričati, da obstaja le ena verzija resnice – tista, ki jo odrasli imenujejo »resničnost«. Obstaja neposredna povezava med otroškim mišljenjem, domišljijo in kreativnostjo;
- Otroci so po naravi konservativni. Imajo odpor do razmišljanja in učenja ter do doživljanja vsega neznanega. Da bi jih lahko kaj naučili, se morajo odrasli posluževati humorja;
- Čeprav so vsi otroci »otroški«, se fantje razlikujejo od deklet. Otroci so po naravi ločeni po družbenem spolu – fantje so fantovski in dekleta so dekliška. Ta determiniranost določa njihova dejanja, interese in okuse (Nodelman 2003: 86–87).

Navedene predpostavke so vprašljive že zaradi svoje kontradiktornosti (otrok namreč ne more biti nedolžen in hkrati okruten kot divjak, ne more biti omejen v razumevanju in hkrati zelo hiter v posnemanju nasilnih dejanj itd.). Iz tega najverjetneje sledi, da so nekatere predpostavke pravilne (v smislu potrjenosti na podlagi empiričnih znanstvenih raziskav, npr. psihoanalitske primerjalne prakse) in druge napačne. Nodelman opozarja, da ljudje, ki izražajo tovrstne ideje, sploh ne opazijo naštetih protislovij, kar priča o tem, da je v teh predpostavkah v veliki meri prisotna ideologija.

Otroci so torej od samega rojstva naprej nekakšne 'žrtve' ideologije odraslih, so predmet manipulacij in raznovrstnih pedagoških procesov, ki vplivajo na otrokovo obnašanje in prepričanja. Prav pedagogika kot takšna predstavlja nešteto načinov, na katere se učimo in smo naučeni, da sami sebe postavimo v nek kontekst znotraj (heteroseksualnega) sveta (Pirnar 2006: 180).

Pedagoški in izobraževalni proces nam tako vsiljuje določene smernice, v okviru katerih se na podlagi našega biološkega spola izoblikuje tudi naša spolna identiteta in njej primerne spolne družbene vloge. V skladu z Althusserjevim konceptom ideoloških aparatov države zavzema šolski sistem v njem vodilno vlogo. Pirnarjeva poudarja, da je v vladajočo ideologijo ovito tudi specifično ideološko pojmovanje spolnosti. Že v času 19. stoletja je bila na Slovenskem kot večinoma katoliškem področju z izrazitim katoliškim šolskim sistemom spolnost greh, o katerem se ni razpravljalo. Kolikor se je o njej v tem kontekstu razpravljalo do prve polovice 20. stoletja, je bila obravnavana in vrednotena z vidika vloge v družinski skupnosti. Po drugi svetovni vojni je z vzpostavitvijo socialističnega sistema nov značaj pridobila tudi šola kot institucija, v kateri je distribucijo moralnih norm prevzela protireligiozno naravnana politična ideologija. O spolnosti pa se tudi v Socialistični federativni republiki Sloveniji (kot eni izmed republik SFR Jugoslavije) vse do začetka osemdesetih let tako rekoč ni govorilo. Šele z družbeno političnimi spremembami v osemdesetih letih je postala spolnost ena od tistih tem, o katerih so odkrito spregovorili tudi v procesu šolskega izobraževanja. Pogled na sedanja osnovnošolska učna gradiva kaže, da se v okviru obveznega institucionaliziranega izobraževalnega procesa otroci v Sloveniji čedalje bolj podrobno seznanjajo z ustrojem lastnega telesa, med drugim tudi z delovanjem spolnih organov, s procesom razmnoževanja človeka in drugimi biološkimi procesi, ki spremljajo obdobje odraščanja. Z gotovostjo lahko torej trdimo, da je spolna vzgoja danes že povsem uveljavljena stalnica v okviru osnovnošolskega predmetnega pouka, povsem drugačna pa je slika glede posredovanja informacij o različnosti spolnih identitet, vključno z homoseksualnostjo.

Zveza društev pedagoških delavcev je januarja 2010 ob izidu tematske številke *Sodobne pedagogike* (ur. sta jo Mojca Kovač Šebart in Roman Kuhar) organizirala okroglo mizo *Homoseksualnost in šola*. Avtorji in avtorice člankov ugotavljajo, da se o homoseksualnosti v šolah ne razpravlja veliko in da je pogosto od dobre volje učiteljev in učiteljic odvisno, ali bodo učenci o homoseksualnosti (in s tem povezanimi vprašanji) pri pouku kaj slišali in na kakšen način bo tema predstavljena.

Analiza kurikula za devetletno osnovno šolo je na primer pokazala, da je v njem 'spolna usmerjenost' kot tema eksplicitno zapisana le enkrat (pri predmetu družba v petem razredu), vendar noben od potrjenih učbenikov za ta predmet te teme ne obravnava (www.narobe.si).

Vse drugače pa je na hodnikih: slovenska šola je za geje in lezbijke nevaren in izključujoč prostor, kjer so tisti, ki so drugačni, v »najboljšem« primeru deležni sočutja, večinoma pa nelagodnega molka. Nelagodje pa je element prevladujoče ideologije, meni Metka Mencin Čeplak s Fakultete za družbene vede. Zgovorno je tudi dejstvo, da se je o homoseksualnosti v naših šolah začelo govoriti v sklopu zdravstvene vzgoje. Učbenik za srednje šole je tako homoseksualnost vse do 90. let minulega stoletja obravnaval v povezavi z »nenavadnim spolnim vedenjem«. V osnovnošolskem učnem načrtu medpredmetnega kurikularnega področja *Vzgoja za zdravje* pa je takšno gledanje še prisotno; homoseksualnost je uvrščena v kategorijo »različne oblike spolnega vedenja«, in sicer skupaj s sadizmom, nekrofilijo, posilstvom, incestom, pedofilijo itd. Ni pa v tej kategoriji najti heteroseksualnosti. Ali ima homoseksualnost kaj več skupnega s pedofilijo in posilstvom, kjer gre za zlorabo moči, napad na telo, prisilo, kot pa denimo heteroseksualnost, se ob tem sprašuje Mencinova in doda, da je takšna kategorizacija pravzaprav le subtilen

način utrjevanja predsodkov in stereotipov. Tanja Renner (FDV) je analizirala odgovore svojih študentov na vprašanje, ali naj se v šolah govori o homoseksualnosti. Še posebej jo je pritegnil odgovor, da je o homoseksualnosti treba govoriti, vendar na objektivni način, kar pomeni, da je treba predstaviti »obe plati« zgodbe. Ob tem se sprašuje, kaj je »druga plat« zgodbe o homoseksualnosti, in zaključuje, da o homoseksualnosti ne gre razpravljati v smislu »pro et contra«, pač pa jo je treba promovirati kot ustavno in človekovo pravico (EU zakonodaja).⁴ Sama sicer dvomi, da bi z večjo prisotnostjo homoseksualne tematike pri pouku lahko vplivali na predsodke in stereotipe, saj ti po njenem mnenju ne temeljijo na pomanjkanju informacij, temveč na strukturi moči. Maja Pan, ki že vrsto let pripravlja delavnice o spolu in spolni usmerjenosti, poroča o nasilnih scenarijih, o katerih govorijo učenci, ko jih postavi v hipotetično situacijo in vpraša, kakšna bi bila reakcija njihovih staršev, če bi se doma razkrili kot geji in lezbijke. Učenci govorijo o tem, da bi jih oče pretepel itd., kar je zagotovo odraz družbe, v kateri živimo. Simon Maljevac⁵ predstavi izkušnje z organiziranjem delavnic na šolah: ko so leta 2002 v sklopu projekta *Kje je homoseksualnost v učnem načrtu?* šolam ponudili brezplačne delavnice o homoseksualnosti, se je vabilu odzvalo le osem šol (od več kot 100), pa še na teh je bilo čutiti nelagodje; ponekod so izbrali le »dovolj odprte« učence, drugod so celo pozvali organizatorje, naj ne »novačijo« učencev za homoseksualnost. Na večini šol so odklonili tudi publikacijo *Legebitrina oznanila*, čeprav bi jo prejeli brezplačno. V anketi, ki so jo izvedli prek interneta (sodelovalo je 160 ljudi), pa je kar 35 % vprašanih poročalo, da so bili zaradi svoje istospolne usmerjenosti žrtve verbalnega in drugega nasilja. Trije so poročali, da so bili nasilniki učitelji. Mojca Kovač Šebart zaključuje, da je eden od ključnih problemov šol v tem, da so naravnane na prevladujoče norme, s tem pa ne zagotavljajo, da se nihče v šoli ne bi počutil izključenega. Poudarja, da mora šola temeljiti na univerzalnih vrednotah, na človekovih pravicah in svoboščinah, ki pripadajo vsem.

V decembru 2010 je potekal Legebitrin seminar *Spopadanje z molkom o položaju istospolno usmerjenih učenk in učencev ter učiteljic in učiteljev v slovenskih šolah*. Seminarja se je med drugim udeležila tudi državna sekretarka na Ministrstvu za šolstvo Alenka Kovšca, ki je poudarila, da v šolah ni problem odkrita diskriminacija.

Te namreč ni veliko, ker je jasno, da je diskriminacija prepovedana, a ko pride do vprašanja homoseksualnosti v šolah, o tem raje molčimo, ker je preveč tvegano zavzeti se za pravice glbt populacije tudi v šolah (www.narobe.si).

---

⁴ Eden najpomembnejših mednarodnih instrumentov, ki zagotavljajo človekove pravice in temeljne svoboščine ter prepovedujejo diskriminacijo, je *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Pogodba o Evropski uniji* (člen 6 in 7) in *Pogodba o delovanju Evropske unije* (člen 19) Evropsko unijo in njene države članice zavezuje k spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter zagotavlja evropska sredstva za boj proti diskriminaciji in kršenju človekovih pravic. *Listina temeljnih pravic Evropske unije* (člena 11 in 21) zagotavlja pravico do svobode izražanja in prepoveduje diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti.

⁵ Vodja centra *Legebitra. Društvo informacijski center Legebitra* je nevladna organizacija neprofitnega značaja s statusom humanitarne organizacije. Glavni namen jedrnega programa društva je zagotavljanje varnega prostora za istospolno usmerjene, prek programov in projektov pa zagovarjajo tudi pravice in enakopraven položaj istospolno usmerjenih v Sloveniji.

Mateja Demšič z Urada za mladino Mestne občine Ljubljana je poudarila, kako pomemben je obstoj nevladnih organizacij, kot je Legebitra. Ob tem se je dotaknila neljubih dogodkov v zvezi z delavnicami o človekovih pravicah v šolah in pohvalila dostojanstvenost, s katero se je Legebitra odzvala na lažne in populistične obtožbe. Teh zapletov se je dotaknila tudi državna sekretarka, ki je izrazila odkrito nestrinjanje z odločitvijo Ministrstva za šolstvo, ki je po šolah poslalo okrožnico z vprašanjem o tem, katere šole so izvajale delavnice o človekovih pravicah. Meni, da je bila ta okrožnica oblika pritiska na šole in da bi Ministrstvo moralo v večji meri spoštovati in zaupati avtonomnosti šol. Hkrati je dodala, da je »ta zaplet pokazal, da pri Družinskem zakoniku niso problematične posvojitve, pač pa je težava v samem razumevanju homoseksualnosti« (www.narobe.si). Metka Mencin Čeplak (FDV) je poudarila, da človekove pravice niso zgolj pravice, pač pa pomenijo tudi odgovornost – gre za odgovornost, da človekove pravice, ki jih imamo sami, priznamo tudi drugim. V drugem delu seminarja so bili predstavljeni rezultati nekaterih raziskav o položaju mladih gejev in lezbijk v šolah ter rezultati najnovejše raziskave o istospolno usmerjenih učiteljih in učiteljicah v šolah v Sloveniji (sodelovalo je 123 učiteljev/-ic). Ta je med drugim pokazala, da približno polovica istospolno usmerjenih učiteljev ni razkrita na svojem delovnem mestu. Največjo stopnjo razkritosti je raziskava zabeležila na fakultetah, najmanjšo pa na srednjih šolah, ki so se izkazale tudi za najbolj nevaren prostor za istospolno usmerjene učitelje.

43 % gejev učiteljev in 35 % lezbijk učiteljic je poročalo, da so zaradi razkritja v šolskem prostoru doživeli psihično ali verbalno nasilje. Najvišja stopnja pojavnosti tega nasilja je v srednjih šolah, kjer je 64 % vprašanih učiteljev poročalo o nasilju zaradi svoje spolne usmerjenosti (www.narobe.si).

Evropska agencija za temeljne pravice (FRA) je novembra 2010 pripravila dopolnjeno verzijo poročila z naslovom *Homofobija, transfobija in diskriminacija na podlagi seksualne orientacije in spolne identitete*, ki ga je prvič izdala leta 2008. Poročilo analizira zakonodajni in izobraževalni napredek, ki so ga na glbt področju v dveh letih storile članice Evropske unije. Med ukrepi, ki bi državam pomagali pri zmanjševanju obsega homofobije, poročilo izpostavlja pomembnost vključevanja glbt vsebin v šolski sistem. Na področju tovrstnega izobraževanja tako prednjačijo Francija, Nemčija in Nizozemska. Slednja je leta 2008 sprejela triletni nacionalni program, ki vsebuje šestdeset konkretnih določil o tem, kako preko izobraževanja mladih doseči višjo stopnjo upoštevanja človekovih pravic homoseksualne populacije. Mednje tako spada tudi zahteva po prikazovanju istospolnih partnerstev v šolskih učbenikih. Podobne iniciative znotraj šolskih sistemov so aktualne tudi v Estoniji, Španiji in Veliki Britaniji.

GLBTIQ in literarna veda

Ustroj vzgojno-izobraževalnega sistema je kar najtesneje povezan s sprejemanjem/odklanjanjem otroških in mladinskih literarnih besedil,⁶ še posebej tistih, ki obravnavajo t. i. tabujske teme. Vpetost literature, ki vzpostavlja družbene norme,

---

⁶ Kar bomo v nadaljevanju eksplicitno pokazali na primeru slikanice *In s Tango smo trije*.

v vzgojno-izobraževalni proces izključuje možnost nezainteresiranega, univerzalnega branja in pogojuje obravnavo literarnih besedil znotraj širšega družbenega konteksta. Recepcija tovrstne literature pa s tem ne seže le na področje vzgoje in institucionaliziranega izobraževanja, temveč lahko radikalno poseže tudi v politično sfero in nenazadnje v splošno javno atmosfero, kjer razkriva (ne)trdnost družbenih norm.

V vzgojno-izobraževalnem procesu izkazuje obravnavo homoseksualnosti nedefinirano, marginalno, ponekod celo nezaželeno področje, znotraj literarne vede pa sta z vidika seksualnosti najbolj uveljavljeni usmeritvi gejevska/lezbična literarna veda in queer teorija.

O tem podrobneje piše Andrej Zavrl v prispevku *Abeceda poželenja: GLBTIQ in literarna veda*.

Literarna veda je tako kot mnoge druge humanistične in družboslovne vede (zlasti z upoštevanjem dognanj teoretske psihoanalize in emancipacijskih gibanj, ki so literaturo dojemala s pomnoženih družbenih in kulturnih vidikov, npr. postkolonialna, feministična teorija⁷ itn.) opazen del svoje pozornosti zadnjih desetletij namenila (literarni konstrukciji) seksualnosti. Kritično zanimanje je naraščalo, seksualnost pa je

prenehala biti neprimerna tema akademskih razprav ali celo tabu, saj številni vplivni teoretiki menijo, da so izključevanja in marginalizacije, ki so povezane s seksualnostjo, [...] enako pomembne za organiziranost zahodne družbe kot druga strukturna izobraževanja (Zavrl 2007: 97).

Lezbični/gejevski študiji so neposredno povezani z začetki gibanja za pravice homoseksualcev (druga polovica 20. stoletja). Še posebej lezbijke so sprva delovale večinoma znotraj feminizma, čeprav nikakor brez trenj; v feminizmu je bilo velikokrat opaziti prisotnost heteroseksizma, ki privilegira heteroseksualno seksualno in čustveno izražanje. V svojih začetkih so bili tudi gejevski študiji povezani s feminizmom in njegovo kritiko patriarhalnosti, kasneje tudi z moškimi študijami, medtem ko v zadnjem času delujejo relativno samostojno. Velik del gejevske/lezbične literarne vede se (po primerljivem zgledu feministične literarne vede) posveča odkrivanju (in razkrivanju) istospolnosti v književnih besedilih. Zаметke emancipatornih zgodovinskih pregledov, ki so svoj razcvet doživeli konec 19. st. in v 20. stoletju, najdemo že v renesansi, ko so se začeli oblikovati sezname istospolnih ljubimcev (osebe, ki se na njih pojavljajo, so iz mitologije in *Biblije*, iz zgodovine in umetnosti, kasneje tudi znanosti in politike itd.).

Takšni sezname na osebni kot skupinski/subkulturni ravni služijo kot pomoč pri samoidentifikaciji in ustvarjanju zgodovinske kontinuitete družbeni skupini, ki si s sklicevanjem na preteklost oblikuje svojo tradicijo (Zavrl 2007: 98).

Enega zgodnejših seznamov najdemo pri Christopherju Marlowu, ki velja za eno temeljnih imen gejevskega literarnega kanona.

---

⁷ Feministična literarna veda oz. t. i. ženske študije so del širšega gibanja feminizma, zato njihovo zanimanje presega obravnavo zgolj literarnega besedila in se osredotoča tudi na vprašanje politike in ideologije. »Predstavnice ženskih študij se opirajo na Marxa in Freuda, za posebej produktivne pa so se izkazale tudi navezave na psihoanalizo in dekonstrukcijo, zlasti na misel Lacana in Derridaja« (Virk 239).

Gejevska/lezbična in queer perspektiva v literarni vedi so nedvomen primer med- in večdisciplinarnega preučevanja književnosti, poleg tega je jasno, da tu ne moremo govoriti o posebni metodi raziskovanja literature, temveč gre »podobno kot pravi Tomo Virk za feministično literarno vedo – za obravnavo literature ‘s posebnega, značilnega in prepoznavnega stališča, ki dopušča govoriti vsaj o *metodološkem vidiku*‘« (Zavrl 2007: 99).

Čeprav glbtq študiji v svoje razprave velikokrat vključujejo literarna besedila, ta pogosto niso predmet preučevanja sama zase. Skoraj vedno se obravnavajo znotraj širših kontekstov zgodovine/konstrukcije/reprezentacije teorije seksualnosti, včasih pa so takšne analize čisto neposredno vpete v emancipacijske diskurze. Geji in lezbijke se na osnovi svojega vztrajanja pri jasno izoblikovanih identitetah, ki temeljijo na fiksnih spolnih usmerjenostih, definirajo kot družbeni manjšini (enakopravni, a različni) in zahtevajo enake pravice in zakonsko zaščito. Svet postnewallske⁸ asimilacijske politike in pozitivne samozavesti pa se je kmalu izkazal za pretesnega:

Tudi nekritična promocija izključno všečne podobe gejev in lezbijk se je sfižila v zavračanje vsakršnega literarnega dela, ki geje/lezbijke prikazuje v manj kot osrečujoči, popolni in vzorni podobi, saj je bilo takšno besedilo razumljeno kot sovražno in škodljivo (Zavrl 2007: 99).

V devetdesetih letih se je gejevski/lezbični identiteti (ki temeljita na izbiri seksualnega subjekta) zato po robu postavila queer teorija, ki nasprotuje vsakršnim poskusom reguliranja in prisilne identifikacije ter kakršnim koli shemam biološkega redukcionalizma; »pri tem seveda nasprotuje tudi gejevski/lezbični konzervativni želji po normalnosti in esencialističnemu pojmovanju seksualnih identitet, ki jih gejevsko/lezbično gibanje uporablja v politične namene« (Zavrl 2007: 99–100). Biseksualnost in transspolne pozicije tako niso bile več predmet kritik, ampak pravega kritiškega navdušenja, saj prestopajo mejo med nasprotujočimi si dvojicami (npr. homo/hetero, ali/ali) in prepoznavajo možnost in/in ali pa (v primeru transspolnih identifikacij) zarežejo globoko v ustaljene koncepte moškosti/možatosti in ženskosti/ženstvenosti. Ključen za moderno razumevanje seksualnosti je Michel Foucault (*Zgodovina seksualnosti*), ki je poskušal določiti »delovanje in razloge obstoja sistema oblast–znanje–ugodje, na katerem pri nas temelji razprava o človeški seksualnosti« (Foucault 2000: 15). »Po Foucaultu je devetnajsto stoletje ključno tako za rojstvo seksualne identitete in njenega družbenega nadzora kot tudi za diskurzivno emancipacijo subjektov nenormalnih seksualnosti« (Zavrl 2007: 100):

No, ko se je v 19. stoletju v psihiatriji, v sodni praksi, pa tudi v literaturi pojavil cel niz govorov o vrstah in podvrstah homoseksualnosti, sprevrženosti, pederastije, »duševne dvo-spolnosti«, je to zanesljivo omogočilo zelo močno napredovanje družbenih nazorov na tem področju »sprijenosti«; prav tako pa je omogočilo tudi vzpostavitev »povratnega« govora: homoseksualnost je sama začela govoriti o sebi, zahtevala status zakonitosti ali »naravnosti«, in to pogosto z besedami in s kategorijami, s katerimi je bila medicinsko diskreditirana (Foucault 2000: 106).

---

⁸ Newyorški homoseksualci so se 28. junija 1969 v Stonewallu, enem izmed klubov v newyorški gejevski soseski East Village, prvič po stoletjih družbenega zavračanja postavili po robu policijskim nočnim racijam. Rodil se je gejevski upor, znan kot *gay power*, v okviru katerega se je čez noč rodilo nekaj močnih homoseksualnih organizacij.

Poleg Foucaultovega opusa je za moderne teorije seksualnosti (in še posebej za queer teorijo) najvplivnejša knjiga Judith Butler *Težave s spolom: Feminizem in subverzija identitete*, ki jo je sama označila kot »politično približevanje feminizma, gejevskih in lezbičnih pogledov na družbeni spol ter poststrukturalistično teorijo« (Butler 11). Butlerjeva – protiesencialistično – kritizira klasično feministično razumevanje biološkega spola kot anatomske osnove za kulturno nadgradnjo (družbeni spol):

Če ima družbeni spol kulturne pomene, ki jih predpostavlja spolno obeleženo telo, potem ne moremo reči, da družbeni spol izhaja iz biološkega spola na en sam način. Če razliko med biološkim in družbenim spolom pripeljemo do logičnega konca, nam pokaže radikalno diskontinuiteto med spolno obeleženi telesi in kulturno konstruiranimi družbenimi spoloma. Če za trenutek predpostavimo, da je binarni biološki spol stabilen, to ne pomeni, da bo konstrukcija »moških« pripeta izključno na moška telesa ali da bodo »ženske« interpretirale le ženska telesa. Še več, četudi sta biološka spola videti nesporno binarna po svoji morfologiji in konstrukciji (kar bo postalo vprašljivo), ni nobenega razloga za domnevo, da bi tudi družbeni spola morala ostati dva. Predpostavka o binarnem sistemu družbenega spola implicitno vzdržuje prepričanje, da družbeni spol posnema biološkega; tako je družbeni spol odsev biološkega ali je kako drugače omejen z biološkim spolom. Če konstruirani položaj družbenega spola teoriziramo kot radikalno neodvisnega od biološkega spola, sam družbeni spol postane prosto drseč izum: zato bi lahko *moški* in *moškost* označevala tudi žensko telo kot moško, *ženska* in *ženskost* pa moško telo kot žensko (Butler 2001: 18).

»Če je nespremenljiva narava biološkega spola sporna, je morda konstrukt, imenovan 'biološki spol', ravno tako kulturno konstruiran kot družbeni spol; nemara je bil vselej že družbeni – tako se pokaže, da razlike med biološkim in družbenim spolom ni« (Butler 2001: 19). Butlerjeva opozarja, da je za konvencionalno inteligibilnost družbenih spolov potrebno vzdrževati

koherentna razmerja in kontinuiteto med biološkim spolom, družbenim spolom, seksualno prakso in željo. Z drugimi besedami, duhove diskontinuitete in nekoherence, ki jih lahko mislimo le z obstoječimi normami kontinuitete in koherence, nenehno prepovedujejo in proizvajajo prav zakoni, ki si prizadevajo vzpostaviti vzročne ali značilne povezave med biološkim spolom, kulturno konstruiranimi družbenimi spoli in med tem, kako se ti »izražajo« ali »učinkujejo« v manifestaciji seksualne želje v seksualni praksi (Butler 2001: 29).

V nadaljevanju ugotavlja:

Družbeni spol lahko označuje enotnost izkušnje, biološkega in družbenega spola ter želje le tedaj, če razumemo, da biološki spol v nekem smislu determinira družbenega – kot psihično in/ali kulturno oznako sebe – in željo – kot heteroseksualno in zato diferencirano z opozicionalnim razmerjem do drugega družbenega spola, ki si ga želi. Zato je za notranjo koherenco ali enotnost moškega in ženskega družbenega spola potrebna stabilna in opozicionalna heteroseksualnost (Butler 2001: 34).

Druga temeljna ugotovitev *Težav s spolom* je performativni učinek identitet.

Takšna splošno konstruirana dejanja, poteze in izvedbe so performativni v smislu, da sta bistvo ali identiteta, ki naj bi ju sicer izkazovali, ponaredka, ki sta izdelana in ohranjena s telesnimi znaki in drugimi diskurzivnimi sredstvi. Da telo nima ontološkega statusa, razen raznih dejanj, ki konstituirajo njegovo realnost, nam pove to, da je telo, ki mu je pripisan družbeni spol, performativno (Butler 2001: 145).

Družbeni spol je performans, tisto, kar kot družbeno konstituirani subjekti delamo v danem kulturnem kontekstu in prosto plavajoča identiteta, ki ni univerzalna in nespremenljiva.

Če je notranja resnica družbenega spola ponaredek in če je pravi družbeni spol fantazma, vpeljana in vpisana na površini teles, potem se zdi, da družbena spola ne moreta biti ne prava ne zmotna, temveč sta proizvedena le kot učinka resnice v diskurzu primarne in stabilne identitete (Butler 2001: 145).

Butlerjeva vidi možnost za uporabo proti prisilni heteroseksualnosti v raznovrstnih nenormativnih spolnih in seksualnih identifikacijah in praksah. Transspolno preoblačenje »implicitno razkriva posnemovalno strukturo samega družbenega spola – kot tudi njegovo kontingentnost« (Butler 2001: 146). Pojmovanje družbenospolne parodije ne predpostavlja obstoja izvornika, ki bi ga parodične identitete posnemale: »Parodija je pravzaprav parodija na samo pojmovanje o izvorniku« (Butler 2001: 146). Vse je torej le kopija brez izvornika, ki pod vprašaj postavlja uveljavljena spolno/seksualna razmerja.

Zavrll opozarja na dejstvo, da kritiki queerovstvu najpogosteje očitajo, da brez identitete ni možno politično delovanje. Butlerjeva na te očitke odgovarja znotraj kritike, ki postavlja pod vprašaj utemeljitveni okvir, v katerem se je artikuliral feminizem:

Dekonstrukcija identitete ni dekonstrukcija politike, ampak vzpostavlja kot politične same okoliščine, v katerih je identiteta artikulirana. /.../ Če identitete ne bi bile več fiksirane kot premise političnega silogizma in politika ne bi bila več pojmovana kot sklop praks, ki izvirajo iz domnevnih interesov, pripadajočih sklopu gotovih subjektov, bi na ruševinah stare zagotovo nastala nova konfiguracija politike (Butler 2001: 157).

Poleg tega queer s sklicevanjem

na anti(hetero)normativnost pravzaprav sam utrjuje binarni red, za katerega trdi, da ga ruši. Zelo vprašljivo je tudi podajanje 'univerzalne, esencializirane in reduktivne' podobe heteroseksualnosti, ki da je tako negotova, da je ves čas na robu samouničenja (Zavrll 2007: 101).

Problematičnost radikalnega antiesencializma se po mnenju Zavrlla hitro pokaže tudi v literarni vedi: »Kako naj definiramo queer/gejevski/lezbični tekst/osebo, če prej zavrnmemo seksualne identitete? Včasih je pri queer pogledu opaziti skoraj nekakšno obsesijo z deviacijami, subverzijo in razmerjem med robom in centrom« (Zavrll 2007: 101).

Za britanski kulturni materializem, ki sta ga v glbtq literarni vedi pomembno utrdila Jonathan Dollimore in Alan Sinfield,

ni nobenega dvoma: »Kultura je politična« (Sinfield, *Cultural Politics*, viii), kar pomeni, da je seksualno disidentstvo razumljeno kot »vedno vsaj potencialno politično dejanje« (Bertens: 225), ki se navezuje na širša vprašanja »seksualnosti, moškosti in nacionalne identitete, ki se tako izkažejo za veliko bolj temeljna za glavni kulturni tok, kot je ta pripravljen priznati« (Moran: 110). (Zavrll 2007: 101–102)

Zavrll navaja Sinfielda, ki trdi, da je literatura samo eno od področij, kjer poteka produkcija kulture, ki pa je zaradi svojega političnega ustroja »v principu dostopna političnim intervencijam« (Zavrll 2007: 102). V tem smislu Sinfield zavrne možnost nezainteresiranega, univerzalnega branja, ki bi enkrat za vselej odkrilo pravi pomen posameznega besedila. Izpodbijati je torej treba idejo diskretности kot

nečesa, kar je literarni kulturi v prid, saj s tem le podpira dominantni pogled in utrjuje zacementiranost meja.

Eve Kosofsky Sedgwick opozarja na problem zanikanja istospolnosti »najosrednejših figur kanona«, o katerih se sicer redno poučuje v šolah in na univerzah. »Ne le da so obstajali gejevski Sokrat, Shakespeare in Proust, ampak so njihova imena bila Sokrat, Shakespeare, Proust« (navedeno po: Zavrl 2007: 102). Zavrl opozarja, da se je pri tovrstnih »razkritjih« avtorjev treba zavedati, da v preteklost prenašamo moderne koncepte; Shakespeare tako seveda ni mogel biti »gej«, ker tovrstnega koncepta za časa njegovega življenja pač ni bilo (seveda pa zaradi istega razloga tudi ni mogel biti »strejt«, česar pa heteroseksistična kritika včasih noče slišati). Možnost za aplikacijo queer teorije pa je lahko Thomas Stearns Eliot, ki ga nekateri kritiki sicer neprepričljivo označujejo za prikritega homoseksualca ali biseksualca, »v čigar poeziji pa je po drugi strani nemogoče spregledati prisotnost nenormativnih (homo)erotičnih elementov, ki rušijo brezprizivno možatost in podpihujejo spopad med sprejemljivim in nesprejemljivim poželenjem« (Zavrl 2007: 102).

V praksi je nemogoče jasno razmejevati med gejevsko/lezbično ter queer literarno vedo, čeprav danes queer večinoma služi kot teoretsko/ideološko ozadje, v praksi pa smo priče njegovemu dokaj neproblematičnemu zlitju z bolj tradicionalnimi gejevskimi/lezbičnimi pristopi. Zavrl povzame:

Gejevska/lezbična literarna veda, izhajajoč iz bolj ali manj trdnih seksualnih identitet, vzpostavlja kanon gejevskih/lezbičnih pisateljev/ic kot jasno razpoznavno literarno tradicijo; prepoznava gejevske/lezbične epizode/osebe v (še posebej kanonskih) literarnih delih in jih kot gejevske/lezbične tudi obravnava; gejevsko/lezbično samoidentifikacijo razume kot akt zavednega upora vzpostavljenim normam, kot prekoračitev začrtanih meja in kategorij; razkriva homofobičnost literature in literarne vede; v ospredje postavlja gejevske/lezbične aspekte literarnih besedil, ki so bili doslej nedorečeni (npr. izrazita homoerotičnost poezije prve svetovne vojne) ter prezrte zvrsti (npr. dnevnike, pisma), ki so bistveno vplivale na ideale moškosti in ženskosti. Medtem ko tradicionalna gejevska/lezbična literarna veda poskuša ugotoviti »resnico« o spolni usmerjenosti posameznega avtorja/literarnega junaka/besedila, queer teorija raje analizira, zakaj se zdijo določeni pogledi samoumevni in kateri mehanizmi delujejo v ozadju heteronormativnosti (Zavrl 2007: 104–105).

Queer teorije ne zanima, kaj je gejevska/lezbična književnost, temveč daje poudarek nestandardnim oblikam seksualnosti in prevpraševanju tradicionalne klasifikacije seksualne identitete (vključno z gejevsko/lezbično).

Gejevska/lezbična tematika v slikanicah

Adela Turin (*Mladinska književnost in njen prispevek k vzpostavljanju enakosti spolov*), ki se med drugim ukvarja tudi z analizo stereotipnih podob spolnih vlog v otroških slikanicah, leta 1995 ugotavlja, da sodobne slikanice sploh ne odražajo pomembnih sprememb, ki so se zgodile v družbi. Tako je tradicionalna stereotipna podoba moških kot pametnih in zaposlenih očetov ter žensk kot pridnih gospodinj, ki se ne pritožujejo nad svojim garaškim delom, v slikanicah še vedno nekaj običajnega in samoumevnega.⁹

---

⁹ Katja Koren pride pri analizi slikaniške produkcije na Slovenskem, izdane med letoma 1990 in 1997, do podobnih ugotovitev.

Ko otroci začenjajo spoznavati in razumevati sebe, se znajo tudi bolj jasno opredeljevati kot člani družine, v kateri živijo. Marta Pirnar navaja Sandro K. Chapman (*The Power of Children's Literature. Gay and Lesbian Themes in a Diverse Childhood Curriculum*), ki trdi, da bi morale prav knjige ovrednotiti njihove izkušnje in otrokom pomagati razmišljati kritično, to pa se lahko zgodi le v primeru, da otroška literatura implicitno ali eksplicitno vključuje tudi obravnavo netradicionalnih družin.

Le na ta način bi otroci lahko prepoznali tudi njim neznane strukture, poglobili razumevanje do njim neznanih področij družbenih odnosov, tako pa bi tovrstne knjige tudi preprečile oblikovanje diskriminatornih prepričanj. V tem oziru je nujna tudi prisotnost homoseksualnosti v otroških slikanicah (navedeno po: Pirnar 2006: 226).

Chapmanova navaja izsledke raziskovalnega dela J. Goodman, po kateri je bilo med letoma 1977 in 1983 izdanih šest knjig na temo homoseksualnosti.

Tudi leta 1989 še ni prišlo do bistvenih sprememb. Virginia L. Wolf (*The Gay Family in Literature for Young People*) opisuje, da njej kot lezbijki, ki je z dvema otrokoma že dvanajst let živela v lezbičnem partnerstvu, ni prišlo niti na misel, da bi poiskala kakšno otroško knjigo na temo istospolnih partnerstev. Njeno mišljenje je izviralo predvsem iz dejstva, da družine z istospolnima partnerjema »živimo v psihičnem, če ne že fizičnem getu, v katerem enostavno nismo pričakovali, da bi lahko videli sami sebe v svetu, ki nas obdaja« (Wolf 1989: 51). Ko se je lotila raziskovanja, je odkrila, da je tovrstnih knjig zelo malo (le 11) in jih je izredno težko najti. Izrazito majhno število knjig, ki so bile namenjene šestim milijonom ameriških otrok, kolikor naj bi jih v tistem času živelo v družinah z istospolnim partnerstvom, »odseva splošno pomanjkanje zavedanja javnosti, da takšne družine sploh obstajajo« (Wolf 1989: 52).

Seveda pa sama obravnava homoseksualne tematike ni dovolj, pomemben je način, kako je homoseksualnost predstavljena, »ali gre nemara za negativne in stereotipne obravnave, ali je istospolna usmerjenost prikazana pozitivno, ali pa jo avtorji navajajo kot nekaj samoumevnega in je ne omenjajo posebej« (Pirnar 2006: 227).

Prva ameriška otroška knjiga, ki opisuje istospolno partnerstvo, je slikanica Michaela Willhoita *Daddy's Roommate* (1991). Knjiga je bila uvrščena na seznam prepovedanih knjig, po posredovanju republikanskih veljakov pa so jo z nekaterih otroških knjižnih polic premestili na oddelke za odrasle. Ravno toliko hrupa je v Evropi povzročila knjiga danske pisateljice Susanne Bösche *Jenny Lives With Eric and Martin* (1981), ki so jo v Veliki Britaniji zagovorniki zloglasne Sekcije 28¹⁰ manipulativno izkoristili za svoje cenzorske namene (češ da tovrstna dela propagirajo homoseksualnost med otroki).

O tovrstnem dogajanju v slovenskem prostoru lahko izvemo iz dela Lilijane Burcar (*Otroška književnost kot oblikovalni dejavnik dekliškega in ženskega sebe*), v katerem leta 2000 kritično ugotavlja:

---

¹⁰ Prva klavzula Sekcije 28 je preprečevala lokalnim oblastem zavestno populariziranje oziroma promoviranje homoseksualnosti v šolah. Druga klavzula Sekcije 28 je šolam prepovedovala propagiranje sprejemljivosti homoseksualnosti, homoseksualna družinska skupnost pa je bila v zakonu opisana kot pretendirajoča, lažna družinska skupnost.

Medtem ko je v širšem evropsko-ameriškem prostoru z vsrkavanjem in vgrajevanjem feministične kritike v osnovno ogrodje literarne vede o otroški književnosti prišlo zvečine le do njenega prilagajanja potrebam golega kritičnega razslojevanja stereotipne vsebinskosti ženskih in dekliških podob, pa v slovenskem prostoru literarne vede o otroški književnosti ne moremo govoriti niti o njenih razpoznavnih premikih k zajemanju videnj interdisciplinarno podkrepjenih študij otroške književnosti, kaj šele o njenem približevanju spoznanjem feminističnih literarnih teorij. Upoštevajoč današnje smernice razvoja otroške književnosti in spremljajoče literarne vede, je v našem prostoru moč opaziti kvečjemu zevajočo praznino na področju kritiškega vpogleda in razumevanja vloge, ki jo otroška literatura aktivno odigra pri vsajevanju vsebin posameznega spolnega sebstva v zavesti mladega bralstva (Burcar 2000: 3).

Istega leta Darja Lavrenčič (*Tabuji v slovenski mladinski prozi*) opozori na dejstvo, da Slovenija ne premore niti ene prevedene ali izvirne otroške slikanice, ki bi se posvečala homoseksualni problematiki.

V nadaljevanju povzemamo, kaj se s slikanicami na to temo v slovenskem prostoru dogaja danes in kakšni so odzivi nanje.

Prva pri nas izdana slikanica na temo homoseksualnosti je iz španščine prevedena knjiga *Sosedje in prijatelji* pisatelja Lawrence Schimela in ilustratorke Sare Rojo Pérez (Založba ŠKUC, 2008). Njena poglobitna lastnost je poučnost: predstavlja številne vrste »drugačnosti«, saj ne zajema le istospolnih družin, temveč tudi druge oblike družin (posvojitvena, ločena starša in njuna nova partnerja, enostarševska itd.), poleg tega pa se loti še cele vrste predsodkov (rasizem, mačizem ter kseno- in homofobija). Želi usmerjati k strpnosti – pokaže negativen odziv, ki je pogojen s predsodki, in nato pozitiven odziv (opravičilo), pogojen z ozaveščanjem. Ob koncu sta dodani dve strani pojasnil o diskriminaciji in predsodkih ter nekaj zanimivosti.

Kljub dobro razdelanim didaktičnim elementom pa je slikanica literarno skromna, saj je pripovedni tok šibak, večkrat nespretno prekinjen in preobremenjen z zastranitvami, ki učinkujejo balastno in nepotrebno. Zdi se, da je njen poglobitni namen zajeti čim več možnih diskriminacij, ki pa jih slikaniško besedilo s svojimi omejitvami ni zmožno predelati. Zgodba sama po sebi tako skorajda ne obstaja, je le nekakšna osnova za nizanje opisov.

Kot je že opozorila Aleksandra Kocmut (*Lawrence Schimel: Sosedje in prijatelji*), bralčevo percepcijo dodatno izrazi črno-belo slikanje: v istospolni družini (Oči David, Ati Luis in posvojenec Edu) so odnosi pozitivni (ljubeči in razumevajoči), medtem ko je drugi otroški lik (Paco) zaradi ločitve heterostaršev prikrajšan za marsikaj (Paco se ima pri očetu, ki ga vidi le dvakrat letno, vedno slabo, ob mami, ki mora pač hoditi v službo in je tako pogosto ni doma (medtem ko je eden od Edujevih očetov ves čas doma), pa je osamljen). Ob vsem tem se mama dobiva s čudnim, ukazovalnim in zoprnim Alfonsom. Ta je posebitev vsega negativnega: je mačist (Pacu in Eduju očita igranje s punčkami oz. plišastimi živalmi), ksenofob (sklepa, da je Edujeva mati Azijka, kar ga spravlja v zadrego), homofob (ob ugotovitvi, da sta Edujeva starša homoseksualca, ne more prikriti svoje zgroženosti in jeze), skratka – poln je predsodkov. Tudi Alfonsov kasnejši izbruh skesanosti je psihološko neutemeljen in nelogičen in postavlja pod vprašaj njegovo nenadno »ozaveščenost«.

Ob tem ni nezamisljivo, da se zdrs v nestrpnost zgodi tudi opevanemu Atiju Luisu. Ko se Alfonso zaplete v svojem zatrjevanju, kako nima predsodkov, je Luisova reakcija presenetljivo negativna in privoščljiva: »Ati se ironično nasmehne. Vem, da uživa, ko brije norce iz tega nevzgojenega in zoprnega tipa« (Schimel 2008: 18).

Slikanica, katere glavno vodilo naj bi bilo spodbujanje strpnosti, tako diskreditira svoj primarni cilj in bralca bržkone pusti na cedilu. Vsekakor bi slikanici bolj ustrezala povsem poučna vsebina in osredotočenost na manjše število tem, saj zgodba preveč mimogrede in površno opravi s kompleksnimi vprašanji.

Druga (in v tem trenutku tudi zadnja) slikanica na temo homoseksualnosti je slikanica *In s Tango smo trije*, ki jo je v letu 2010 izdala Založba Modrijan. Zgodba je resnična. V živalskem vrtu Centralnega parka v New Yorku sta se leta 1998 našla in zaljubila pingvina Roy in Silo. Ko je njun skrbnik Rob Gramzay opazil, da sta v gnezdo položila kamen (posnemajoč druge pingvinje parčke, ki v gnezdih grejejo jajca in se pripravljajo na zarod), jima je sklenil pomagati. Avtorji, pisatelj Peter Parnell, profesor psihiatrije na univerzah Columbia in Cornell Justin Richardson, in ilustrator Henry Cole, so z zgodbo očitno dregnili v bolečo točko ameriške homofobije: knjige s homoseksualnimi vsebinami se sicer pogosto uvrščajo visoko na lestvicah knjig, zaradi katerih se starši in učitelji najpogosteje pritožujejo, jih kritizirajo in grozijo z njihovim umikom s knjižničnih polic. Med letoma 2007 in 2009 je na vrhu te lestvice kraljevala tudi slikanica *In s Tango smo trije*. Kljub temu je prejela več pomembnih nagrad.

Roman Kuhar (*Tango za tri*) o njej zapiše:

Zdi se, da je založba Modrijan ena naprednejših v Sloveniji, če bi založbe ocenjevali po »drznosti« odločitev, katere knjige prevesti v slovenski jezik. /.../ Slikanica je od izida naprej ena najspornejših knjig v ameriških javnih in šolskih knjižnicah, češ da je protidružinska in proizvod homoseksualnega lobija. Tako rekoč rekrutacija iz zibelke. Zanimivo bo videti, na kakšen odziv bo slikanica naletela v slovenskih šolah, kjer se razprave o istospolnih družinah prav tako bojijo kot hudič križa. In ravno v tem je problem: da sta hudič in križ prepogosto referenčni točki javne šole (Kuhar 2010).

Odziv je več kot samo zanimiv; slikanica naj bi se po neuradnih podatkih prebiral v slovenskih osnovnih šolah in vrtcih, s čimer je postala tarča mnogih ogorčenih staršev (omenjena je celo tožba učiteljice, ki je slikanico prebiral otrokom) in vir brezštevilnih razpravljanj na slovenskih forumih. Civilna iniciativa za družino in pravice otrok je ogorčena:

Omenjena slikanica se v nekaterih vrtcih prebira našim otrokom. S tem se nezakonito posega v vzgojo staršev, ki o tem niso seznanjeni in se s tem ne strinjajo. /.../ Vedno več naših bralcev si zastavlja vprašanje, kaj lahko že danes naredijo, da se ustavi takšno kršenje temeljnih pravic otrok in staršev do ideološko nevtralne šolske vzgoje (www.24kul.si).¹¹

A resnična zgodba o homoseksualnem pingvinjem paru še ni končana. Po šestih letih Royevega in Silovega partnerstva sta se samca razšla. Razlog je bila samica Scrappy, v katero se je »zagledal« Silo. S Scrappy sta si zgradila gnezdo

---

¹¹ Ob tem poziva na podpis peticije *Za družino in pravice otrok*, kjer se zavzema za ohranitev veljavne zakonske ureditve zakonske zveze, ki le-to definira kot zvezo med moškim in žensko, usmerjeno v zasnovanje družine.

in imata mladiče. Roy je ostal sam, posvojenka Tango pa je vstopila v lezbični odnos z drugo samico. Tilen Mlakar (*Od kdaj se ljudje zgledujemo po pingvinih?*) ob navedenih dejstvih zaključí:

Kakšne zaključke lahko torej izpeljemo iz zgodbe Sila, Roya in Tango? Da je spolna usmerjenost nekaj »naravnega«, ker se pojavlja med živalmi? Da je spremenljiva, ker je pingvin Silo Roya zamenjal za samico? Ali morda, da istospolno starševstvo pogosteje vodi v istospolno usmerjenost otrok, kakor se je izkazalo pri posvojenki Tango?

Nič od tega! Izkoriščanje narave za dokazovanje lastne resnice je neprimerno. Ali se bomo odslej, ko bomo potrebovali konsenz o družbenih tematikah, šli učít v živalski vrt? Ne, saj iz tega, kar delajo živali v svojih gnezdih, bolj težko izpeljujemo etična in moralna pravila za ljudi. Konec koncev, ljudje nismo živali (Mlakar 2010).

Če se vrnemo k sami slikanici: *In s Tango smo trije* na preprost, jasen in transparenten način opiše ljubezen homoseksualnega pingvinjega para kot nekaj povsem naravnega, brez kakršnih koli negativnih ali pretirano pozitivnih konotacij glede na ostale pingvinje pare. Morda bi bila zgodba še bolj prepričljiva, če bi med bralce prišla takšna, kot v resnici je: resnična. Kot dokumentarna zgodba iz živalskega vrta, torej kot poučna slikanica.

(Nadaljevanje v naslednji številki)

Literatura

Louis Althusser, 2000: *Izbrani spisi*. Prevod Zoja Skušek. Ljubljana: Založba*cf.

Lilijana Burcar, 2000: *Otroška književnost kot oblikovalni dejavnik deklishega in ženskega sebstva*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Judith Butler, 2001: *Težave s spolom: Feminizem in subverzija identitete*. Prevod Suzana Tratnik. Ljubljana: ŠKUC.

Izidora Ferfolja, 2000: Homoseksualna in lezbična literatura za otroke. *Otrok in knjiga* 50, 71–72.

Michel Foucault, 2000: *Zgodovina seksualnosti 1. Volja do znanja*. Prevod Brane Mozetič. Ljubljana: ŠKUC.

Homoseksualna otroška literatura že v otroških vrtcih! *24.kul.si*. 24. 11. 2010. Kul.si – Zavod za družino in kulturo življenja. Dost. 16. 1. 2011. <http://www.24kul.si/?id=590&fmod=0>.

In s Tango smo trije. Modrijan založba, d.o.o. Dost. 15. 1. 2011. <http://www.modrijan.si/Knjizni-program/Knjizni-program/Knjige/otroske-knjige/In-s-Tango-smo-trije>.

Aleksandra Kocmut, 2010: Lawrence Schimel: Sosedje in prijatelji. Koroški spletni časopis *Bajta*. 30. 11. 2010. Društvo za širjenje kulture na svetovnem spletu. Dost. 15. 1. 2011. <http://www.bajta.si/infoteka/infoteka#urednistvo>.

Katja Koren, 1999: *Stereotipi in seksizem v izvorni slovenski slikanici (in ilustraciji) (1990–1997)*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Roman Kuhar, 2010: Tango za tri. *GLBT revija Narobe*. 29. 3. 2010. Društvo informacijski center Legebitra. Dost. 15. 1. 2011. <http://www.narobe.si/stevilka-13/recenzije-13>.

Darja Lavrenčič, 2000: *Tabuji v slovenski mladinski prozi*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

- Tilen Mlakar, 2010: Od kdaj se ljudje zgledujemo po pingvinih? *24.kul.si* 28. 12. 2010. Kul.si – Zavod za družino in kulturo življenja. Dost. 16. 1. 2011. <http://www.24kul.si/?fmod=0&id=627>.
- Neznosna lahkost tišine o homoseksualnosti v šolah. *GLBT revija Narobe*. 9. 12. 2010. Društvo informacijski center Legebitra. Dost. 15. 1. 2011. <http://www.narobe.si/myblog/neznosna-lahkost-tisine-o-homoseksualnosti-v-solah>.
- Perry Nodelman, 2003: *The Pleasures Of Children's Literature*. New York: Longman Publishers.
- Marta Pirnar, 2006: *Tok/protitok. Konstrukcija in reprezentacija homoseksualne identitete v 20. stoletju*. Ljubljana: ŠKUC.
- Justin Richardson, Peter Parnell, 2010: *In s Tango smo trije*. Prevod Matej Krajnc. Ilustracije Henry Cole. Ljubljana: Modrijan založba.
- Lawrence Schimel, 2008: *Sosedje in prijatelji*. Prevod Marjeta Drobnič. Ilustracije Sara Rojo Pérez. Ljubljana: ŠKUC.
- Mihael Topolovec, 2010: EU poziva k izobraževanju mladih o homoseksualnosti. *GLBT revija Narobe*. 2. 12. 2010. Društvo informacijski center Legebitra. Dost. 19. 2. 2011. <http://www.narobe.si/myblog/eu-poziva-k-izobrazevanju-mladih-o-homoseksualnosti>.
- Adela Turin, 1995: Mladinska književnost in njen prispevek k vzpostavljanju enakosti spolov. (Prevod Tilka Jamnik.) *Otrok in knjiga* 39–40, 105–107.
- Tomo Virk, 2003: *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Virginia L. Wolf, 1989: The Gay Family in Literature for Young People. *Children's Literature in Education* 20/1, 51–58.
- Michael Willhoite, 1991: *Daddy's Roommate*. Boston: Alyson Books.
- Andrej Zavrl, 2007: Abeceda poželenja: GLBTIQ in literarna veda. *Primerjalna književnost* 30/1, 97–107.

Peter Svetina
Univerza v Celovcu

MLADINSKA KNJIŽEVNOST IN SOCIALIZEM Strukturne spremembe v mladinskem romanu na Slovenskem v letih 1945–1955

Članek skuša na osnovi obravnave treh mladinskih romanov (*Bratovščina Sinjega galeba* Toneta Seliškarja, *Leteča učilnica* Ericha Kästnerja in *Čudovite dogodivščine vajenca Hlapića* Ivane Brlič-Mažuranić) odgovoriti na vprašanje, kje se kažejo v strukturi mladinskega romana idejne spremembe, ki jih je v povojno slovensko družbo vnesel socialistični režim. Vsem trem besedilom je skupno to, da sega prva objava v čas pred drugo svetovno vojno (tj. v meščansko dobo z vrednotami, kot so toleranca, sposobnost dialoga in konsenza itn.), prevod oziroma nova redakcija besedila pa med leti 1945 in 1955 (v čas idejne ozkosti in uniformnosti). Analiza obravnavanih besedil je v strukturi besedila pokazala tri tipe sprememb: mehanični cenzorski posegi, ki odstranjujejo prvine krščanske prakse; jezikovno-stilske spremembe besedila, ki prinašajo zelo konkretno simbolno sporočilo, povezano z novo družbeno idejo in sprememba motivacije literarnega lika. Gre torej za spremembe na idejni ravni strukture literarnega besedila.

The article searches for ideological changes in the structure of juvenile novel, brought about by the socialist regime in the post-war period. Three children's novels are discussed – *Bratovščina Sinjega galeba*, written by Tone Seliškar, and two translations, i.e. *Leteča učilnica* by Erich Kästner and *Čudovite dogodivščine vajenca Hlapića* by Ivana Brlič-Mažuranić. The common feature of all the three texts is that the first publication reaches back into the pre-world war II period, while the translation and the new text redaction are from the period between 1945–1955. The analysis of the dealt with texts showed three types of changes in the text structure: mechanical censorship interventions, linguistically-stylistic alterations and changes of motivation with regard to literary character. These are changes at the ideological level of a literary text structure.

Uvod

Vprašanje, na katerega skušam v članku odgovoriti, je: kje se kažejo v strukturi mladinskega romana idejne spremembe, ki jih je v povojno slovensko družbo vnesel socialistični režim. V članku obravnavam tri mladinske romane: *Bratovščino Sinjega galeba* Toneta Seliškarja, in prevoda, *Letečo učilnico* Ericha Kästnerja ter *Čudovite dogodivščine vajenca Hlapića* hrvaške avtorice Ivane Brlič-Mažuranić. Vsem trem besedilom je skupno to, da sega prva objava v čas pred drugo svetovno

vojno (v prvo polovico 20. stoletja), prevod oziroma nova redakcija besedila pa med leti 1945 in 1955, se pravi v prvo desetletje povojnega socializma.

Družbeni kontekst

Čas med obema vojnama je na Slovenskem tesno povezan z razvojem meščanstva. To je čas, ko v družbi sobivajo različni svetovni nazori in politične ideje (prim. Perovšek 1997, Vodopivec 2007: 186 in sl.), različne literarne smeri (prim. Zadavec 1999: 153 in sl.), vse bolj je v družbi prisotno tudi žensko vprašanje (osrednja slovenska predstavnica je pisateljica Zofka Kveder) in vprašanje mladine, kar je razvidno nenazadnje iz vse večje produkcije otroške in mladinske literature. To je čas, v katerem so temeljne vrednote vrednote meščanstva: individualnost, izobrazba, pripravljenost na dialog, toleranca, sposobnost iskanja kompromisa (prim. Kocka 1988: 27–28, Holz 2008: 287–290).

V času med obema vojnama živijo ob meščanskih tudi delavske politične stranke, ki zastopajo interese delavcev (proletariata), med njimi tudi komunistična stranka, katere delovanje pa je bilo v času med obema vojnama na Slovenskem prepovedano.

A po izbruhu druge svetovne vojne, ko se v skupni odpor proti nacizmu in fašizmu v Sloveniji povežejo različne politične opcije, prevzame oblast prav ta stranka, ki je kot edina politična opcija nosilka oblasti tudi po drugi svetovni vojni. Težnja komunizma je uveljavitev oblasti proletariata, ki naj z dobrinami upravlja sam (samoupravljanje), kar obenem pomeni, da je v taki družbi nezaželeno vse, kar je povezano s prejšnjo, kapitalistično družbeno ureditvijo. V povojni družbi se seveda krepi ideja in zavest o pomembnosti (delavskega) kolektiva. Povojni jugoslovanski čas je na eni strani povezan s precejšnjo blaginjo, na drugi pa z idejno ozkostjo in strahom. Meščanstvo in krščanstvo sta moteča elementa, ki ju je treba utišati ali odstraniti: znani so povojni množični poboji domobrancev, montirani politični procesi proti političnim nasprotnikom novega režima, gulaga Goli otok in Gotenica itn. (prim. Vodopivec 2007: 308 in sl., 328 in sl.) Idejno (ideološko) neoporečnost je bilo potrebno varovati z različnimi oblikami pritiska, med katerimi je tudi cenzura. (prim. Gabrič 2008)

Oris družbenih sprememb je potreben za razumevanje idejnih sprememb, do katerih je prišlo v mladinskem romanu na Slovenskem v prvem desetletju socializma.

Spreminjanje pomena

Tone Seliškar je leta 1936 izdal mladinski roman *Bratovščina Sinjega galeba*. Fant Ivo živi na otoku samotno življenje. Mama mu je umrla, oče pa je bil zaradi prepričanja otoških ribičev, da jih je ogoljufal, pregnan z otoka. Ob začetku zgodbe se bolni oče vrne na otok umret. Iz zapiskov, ki jih zapusti sinu skupaj z majhno ladjico, Ivo razbere očetovo idejo o ribiškem kolektivu, idejo o solidarnosti in skupnem delu, in jo skuša s fanti iz vasi spraviti v življenje.

Šele po dolgem času in po številnih dogodivščinah, v katerih naletijo dečki na tihotapce, ki so Ivovega očeta opeharili za ribiško ladjo, se kot pravi ribiči s to isto

ladjo vrnejo domov. Dečki so postali bratovščina, ribiška skupnost z eno ribiško barko. S tem je Ivo končno uresničil socialno idejo svojega očeta o skupnem delu in skupni delitvi zaslužka.

Ideja skupnega dela in človeške solidarnosti je vseskozi prisotna kot osrednja ideja romana. V izdaji iz leta 1936 je postavljena v krščansko okolje. Naj nekaj primerov iz romana ilustrira krščanski kontekst, v katerem se zgodba dogaja.

V usta Ivovega očeta, ki se sinu izpove na smrtni postelji, je položena svetopisemska prilika o izgubljenem sinu: oče je, kot sin v svetopisemski priliki, zapravlil imetje ribičev in odšel po svetu, delal je, kjer je nanoslo, padal po socialni lestvici vse niže, dokler ni dosegel socialnega dna, šel vase in se po premisleku vrnil domov prosit sina odpuščanja. Aluzija na svetopisemsko priliko je povsem jasna: »v izgubljenem očetu je rasla nepremagljiva želja: pred smrtjo objeti svojega otroka, nad katerim straši očetov greh.« (Seliškar 1936: 11)

Drugi primer opisuje postanek dečkov na otoku, ko se z ladjo vračajo proti domačemu otoku:¹

Prebudil jih je zvon samostanske cerkvice. Zbrali so se na krovu in se razgledali. Pred njimi se je dvigal pod strmo skalo skromen **samostan** z majhno cerkvico, poleg katere je v zvoniku klenkal zvon. /.../

Fantje so se odpočili in so se zdaj veselo podali v cerkvico, da pomolijo kakor njihovi očetje za srečno vožnjo. Da pomolijo za večni pokoj Antejeve duše. /.../

Le **dva patra frančiškana** sta še vedno prebivala tu in oskrbovala zasilno pristanišče, kamor so se v viharju zatekale jadrače. (Seliškar 1936: 68)

Za idejo o skupnosti (kolektivu) se pred ribiči Ivo oče navdušuje takole:

Vsi skupaj! Da, vsi skupaj! Skupaj živite, skupaj umirate – čemu ne bi še skupaj delali? – Vse, kar imam, priložim! Nabavimo si ladjico na motor, metali bomo v morje po dvesto metrov dolge mreže, pojdemo loviti na plano morje, kjer je morske divjačine na pretek. Skupaj delali – skupaj uživali! Da, edino to je prava beseda, starina! (Seliškar 1936: 4)

V izdaji romana, ki je izšla po drugi svetovni vojni (prvič leta 1948, ponatisov te izdaje je več kot deset), je avtor odstranil krščansko okolje, v katerega je bila vraščena predvojna izdaja romana, izpostavil pa je socialno idejo kolektiva, ki se je dobro prekrivala z idejo kolektiva (proletariata), ki je postal nosilec družbenega razvoja in kakršno je zapovedovala povojna socialistična ideologija.

Aluzija na svetopisemsko priliko o izgubljenem sinu v povojni izdaji izgine. Oče se v izpovedi tik pred smrtjo ne poimenuje več za »izgubljenega očeta«, ostane mu le še zelo splošnočloveška želja »pred smrtjo objeti svojega otroka in storiti zanj karkoli dobrega«. (Seliškar 1948: 15–16)

Ko dečki na poti domov pristanejo na otoku, se ne zatečejo več v samostan, ampak pridejo do svetilnika. V njem seveda ni več menihov, marveč svetilničarja:

V zavetnem pristanu se je »Sinji galeb« umiril, le narahlo se je pozibal kakor velika zibelka in vsi naši tovariši so krepko spali vse do jutra. Ko je sonce pokukalo izza Biokove planine, so se vedri zbrali na krovu in se razgledali po otočičku. /.../ Pred njimi se je iz žive skale dvigal **svetilnik**. **Oba čuvaja**, stara pomorščaka, sta gotovo počivala po težavni in naporni nočni službi. (Seliškar 1948: 76)

---

¹ Odebeljeno tiskani deli citatov so poudarki pisca članka.

Seliškar je, kot rečeno, socialno idejo v povojni izdaji na nekaterih mestih v romanu poudaril. Zapiski Ivovega očeta, v katerih premišljuje o skupnem delu in skupni delitvi sadov dela, so v povojni izdaji daljši (odebeljeni del besedila je v povojni izdaji dodan):

Marsikaj je bilo tu zapisano o ribarskih zadrugah, še več o skupnem delu, o tovarištvu in medsebojni pomoči /.../ Misel skupnosti pa se povsod zrcali iz teh vrstic. **Na teh listih je bilo zapisano, da je hudo na svetu zaradi tega, ker človek človeka izkorišča. Ribiči garajo in trpijo, trgovec pa jim plačuje ribe tako slabo, da imajo komaj za polento ... Trgovec bogati, a ribiči vedno bolj propadajo. Če bi se ribiči združili in vsi drugi delavci na svetu v eno samo vojsko, bi bili močni in bi lahko sonce sneli z neba.** (Seliškar 1948: 32–33)

Nekaj je tudi sprememb na jezikovno-stilni ravni, ki so omejene zlasti na uvodno poglavje. Ti popravki na prvi pogled spreminjajo zlasti vzdušje dogajanja, a če jih postavimo v kontekst (socialističnega) časa, jih lahko zaznamo kar kot programske: barve pokrajine, dreves, morja itn. so v predvojni izdaji pisane, od zelene do rožnate in modre, v povojni izdaji pa prevladuje rdeča barva prsti in sončnega zahoda (najbrž barva revolucije ni naključno postala tudi barva uvodnega poglavja). Tudi opis bivanjskih razmer na kamnitem otoku je v povojni izdaji romana spremenjen, otok je še bolj kamnit, narava je še bolj surova in neprizanesljiva, ljudje se skromneje preživljajo – a kljub temu imajo otroci prostor in čas za igro (tega v predvojni izdaji nimajo):

Le-tod so se igrali otroci. Deklice so nizale na nitke cvetje trobentic in ovce, ki so se pasle po trati, so imele okoli vratov obešene venčke tega pomladnega cvetja. Nekaj fantičev je lučalo kamenje v staro predrto ponev, ki so jo bili obesili na drevo za tarčo. (Seliškar 1948: 5)

Kontrast med priostrenimi bivanjskimi razmerami na otoku in otroku prijaznim in varnim okoljem za igro deluje v povojni izdaji kot programsko vneseni umetni raj. Povezava med varnim, idiličnim otroštvom in novo družbo, ki bo to omogočila, je kot na dlani. Spremembe v besedilu so torej spremembe idejnega izhodišča romana: iz romana s socialno idejo skupnega dela, katerega dogajanje je pred vojno postavljeno v meščanski (krščanski) kontekst, ki sam po sebi (razen očetove vrnitve, ki je sprožilni moment za Ivovo odločitev, da bo sledil očetovi ideji) ne vpliva na razvoj zgodbe ali odločanje glavnih junakov, deluje pa kot mentalni prostor, ki ljudi ob osnovni ideji tudi zapolnjuje in osrečuje, je po vojni nastal roman s socialno idejo o kolektivu, katere uresničitev je postala edina ideja človekovega bivanja, je izključni pogoj človekove sreče.²

Sprememba idejnega izhodišča bo bralcu, ki vneto sledi zlasti pustolovščinam družčine, ostala prikrita, kar se je po vojni tudi zgodilo: spremembe v besedilu so izpeljane na tak način, da bralec ne pomisli, da je bilo besedilo kdaj lahko tudi drugačno.

In prav to je najbolj problematičen del zgodbe: neopazno izstopa iz bralčeve zavesti pluralni prostor, ki ga nadomešča uniformnost ene same ideje, ne da bi to (mladi) bralec sploh opazil ali do tega zavzel stališče. In če pomislimo, da je

---

² Pojem bratovščine, ki je tesno povezan s krščanskim izročilom, postane ob odsotnosti krščanskih elementov v kontekstu povojne izdaje romana le še sinonim za družčino/kolektiv, zanimivo je, da je ta pojem avtor vseeno zadržal. Tudi drugi s krščanstvom povezani pojmi, ki še ostanejo v besedilu, dobijo splošni pomen: prerok je v novem kontekstu razumljen kot vizionar itn.

Seliškarjev roman ena najpopularnejših zgodb slovenske mladinske literature in da je bila zgodba (povojna varianta) posneta kot film, potem postane vprašanje odsotnosti/izgube pluralnega prostora v zgodbi še toliko bolj problematično.

Spremenjene idejne orientacije romana ne bi mogli pripisati ne cenzuri (tako kompleksnih posegov v besedilo cenzura na Slovenskem ni opravljala) ne avtocenzuri, saj je bil Seliškar v novonastali jugoslovanski (slovenski) družbi opazen člen vladajoče nomenklature, opravljal je vidne politične funkcije. Idejno preorientacijo bi lahko pripisali avtorjevemu osebnemu prepričanju: izhajal je iz proletarske družine, bil je učitelj in se je pred drugo svetovno vojno v premogovniških krajih, kjer je služboval, srečeval s problemi proletariata. Med vojno je bil v partizanih, po vojni pa, kot rečeno, nosilec nekaterih političnih funkcij.

Cenzura

V novem družbenem okolju se je v mladinski literaturi pojavljala tudi cenzura, mnogokrat zelo subtilno, komaj opazno. Zanimivo je, da cenzura ni bila enotna (enako stroga) v vseh jugoslovanskih republikah.³

V pričujočem članku se osredotočam na nekatere idejne (ideološke) posege v prevodih *Leteče učilnice* (*Das fliegende Klassenzimmer*) Ericha Kästnerja in *Čudovitih dogodivščin vajenca Hlapiča* (*Čudnovate zgone šegrta Hlapiča*) Ivane Brlić-Mažuranić.

Roman *Leteča učilnica* Ericha Kästnerja, ki je izšel leta 1933, v povojnem slovenskem prevodu ni več »eine regelrechte Weihnachtsgeschichte« (Kästner 2004: 9), torej »prava božična zgodba«, ampak »prava novoletna zgodba« (Kästner 1953: 5). In »Weihnachtengel namens Bökh« (Kästner 2004: 112), »božični angel Bökh«, ki ga v zahvalo svojemu profesorju na dopisnico nariše Martin, ni več »božični«, ampak »novoletni angel Bökh« (Kästner 1953: 108). Ker je cenzura prestavila dogajalni čas iz božičnega v prednovoletni čas, je bilo v zgodbi potrebno zamenjati tudi datum:

Der nächste Tag war der letzte Unterrichtstag. **Am 23. Dezember** kann kein Lehrer von seinen Schülern verlangen [...] (Kästner 2004b: 91)

Naslednji dan je bil zadnji dan pouka. Noben učitelj ne more **30. decembra** od učencev zahtevati [...]. (Kästner 1953: 87)

Odsotnost elementov krščanskega sveta je bila v desetletjih socialističnega režima v povojni Sloveniji tako samo po sebi umevna, da ne uredniki ne bralci v prevodu niso opazili niti nonsensnega »novoletnega angela«, ki bi vsaj v ponatisu iz leta 1995 lahko že spet postal »božični«. Novi (ustrezen) prevod *Leteče učilnice* je izšel v slovenščini šele leta 2010. Prenos dogajanja iz božičnega v novoletni čas ne posega v razvoj zgodbe ali literarnih likov, ne v motivacijo dogajanja. Kästner je bil s svojim političnim in socialnim nazorom v povojnem slovenskem prostoru sprejemljiv, številni prevodi pričajo o tem, da je bil celo zelo popularen. A pluralni meščanski kontekst, ki je strpen do krščanstva in v katerega Kästner postavlja svoje

---

³ Z vprašanji cenzure v prevodih (Andersen, Grimm, Spyri, Kästner) so se ukvarjali Kocijančič Pokorn (2005), Orel Kos (2001, 2005), Zupančič 2007, Svetina (2009); za vprašanje cenzure v mladinski književnosti na Hrvaškem prim. Zima (2007).

zgodbe, je bil v povojni slovenski družbi problematičen. Cenzura je torej poskrbela za idejno preorientacijo besedila, za odmik od krščanske tradicije, odstranila je krščanske elemente. Ideološki poseg se odraža v strukturi romana na ravni ideje, bralcu subtilno odstrani širši (pluralnejši) dogajalni okvir.

V romanu *Čudnovate zgodbe Šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić, ki je izšel leta 1913, se srečamo z zgodbo čevljarskega vajenca Hlapića, ki zaradi surovega ravnanja svojega mojstra od njega pobegne. Na poti protagonist srečuje ljudi in jim pomaga: krpa obuvala, pogasi požar, reši svojega mojstra, ki so ga tatovi oropali na poti na sejem, itn. V začetku zgodbe naleti na deklico Gito, s katero v romanu skupaj popotuje in za katero se na koncu zgodbe izkaže, da je ugrabljena mojstrova hči.

Povod, zakaj Hlapić popotuje iz kraja v kraj, so premajhni škornji, ki jih hoče znositi, da bodo gosposkemu dečku, za katerega so bili narejeni, prav. Prav zaradi njih se je mojster tako grobo znesel nad Hlapićem. Globlji motiv, vzrok njegovega popotovanja pa so dobra dela, ki jih želi delati na poti: »mene i onako šalje car, da idem po ovoj zemlji, pa gdje treba pomoći, da tamo pomognem.« (Brlić-Mažuranić 1961: 64) Ta Hlapićeva drža pa ima izhodišče v protagonistovem krščanskem svetovnem nazoru, zaradi katerega je glavni junak tak, kakršen je, »ne samo dober, ampak kot Kristus pridiga in dela dobra dela.« (Hranjec 2006: 59)

Hlapićevo krščansko ravnanje se ne kaže samo ob številnih dobrih delih, za katere je na koncu poplačan, ampak tudi v molitvi:

Hlapić rekne: »Laku noć«, a čovjek odvrati »Laku noć«.

Sad se Hlapić prekrsti naglas.

A onda polako digne glavu, da vidi, hoće li se i onaj čovjek prekrstiti. No on se nije prekrstio, nego se samo okrenuo i počeo hrkati kao vuk.

To se Hlapiću nije dopalo. Zato se još jedamput prekrsti, a onda zagrlji Bundaša, jer mu je bilo malo zima pod mostom, pa mirno zaspi.

To je bio drugi dan Hlapićeva putovanja. (Brlić-Mažuranić 1961: 28)

V slovenskem prevodu romana, ki je izšel leta 1955 (Brlić-Mažuranić 1955), so krščanski elementi cenzurirani. V odlomku srečna družina ne gre v cerkev in Hlapić tudi ne moli več:

Hlapić reče: »Lahko noć« in mož odvrne: »Lahko noć«.

To je bil drugi dan Hlapićevega potovanja. (Brlić-Mažuranić 1975: 30)

Povojna slovenska cenzura je posegla v tem primeru v motivacijo glavnega literarnega lika: izhodišče dobrih del glavnega literarnega lika, njegovo vseskozi dobronamerno ravnanje in nagrada (srečno snidenje in obet srečnega življenja) ni več krščanstvo. V cenzuriranem prevodu je motiv Hlapićevega ravnanja le občečloveška dobrota, ki svojega izvora nima več v krščanskem nauku, krščanski vzgoji.

Roman je lahko v istem času kot slovenski prevod izšel na Hrvaškem (v izvorniku) necenzuriran, kar (kot že rečeno) priča o zanimivem dejstvu, da so v istem času, v isti državi, v istem režimu delovali različni kriteriji dovoljenega in nedovoljenega, politično korektnega in politično nekorektnega.

Odsotnost krščanskih elementov v obeh prevodih je problematična najprej s prevajalskega stališča, obenem pa še zato, ker je bil v slovenskem prostoru z njimi vred odstranjen drugačen pogled na svet: svet je postal v besedilih enostranski, uniformen.

Zaključek

Iz analize obravnavanih besedil lahko v strukturi besedila izluščimo tri tipe sprememb:

- mehanični cenzorski posegi, ki odstranjujejo iz besedil prvine krščanske prakse (božič, molitev, samostan, pater ipd.);
- jezikovno-stilske spremembe besedila, ki na videz spreminjajo samo vzdušje zgodbe, v bistvu pa prinašajo zelo konkretno simbolno sporočilo, povezano z novo družbeno idejo (rdeča barva, raj za otroke), ali subtilno izraženo spremembo nazorskega izhodišča literarnega lika;
- sprememba motivacije literarnega lika.

Gre torej za spremembe na idejni ravni strukture literarnega besedila.

Potrebno je omeniti, da je ob že omenjenih spremembah v strukturi besedil prišlo tudi do sprememb na literarnem prizorišču: nekateri osrednji avtorji mladinske literature iz časa med obema vojnama so po drugi vojni v novem režimu zamolčani (Gustav Strniša, Vida Jeraj), prav tako so zamolčani deli opusov nekaterih avtorjev, ki so začeli ustvarjati v času med obema vojnama in nadaljevali s pisanjem za otroke in mladino po vojni ali so med vojno umrli (Oton Župančič, Bogomir Magajna, Anica Černej). Avtorji, ki so bili po vojni izločeni iz mladinskega literarnega kanona, so bili ali predvojni meščani ali katoliki, besedila, ki jih je doletela enaka usoda, pa tematsko ali motivno vezana na krščanske ali meščanske vrednote.

Po drugi svetovni vojni se v slovenski mladinski literaturi pojavijo nove teme (partizananski boj, življenje v mestu), novi literarni liki (partizani, kurirčki, pionirji, sirote, tovariš Tito), nova dogajališča (mesto), novi žanri (detektivska zgodba). In seveda novi avtorji (Vida Brest, Krstina Brenk, Leopold Suhodolčan, Brane Dolinar, Branka Jurca, itn.).

Spremembe v povojni slovenski družbi, ki je odstranila predvojne (meščanske) vrednote (iskanje konsenza, toleranco, individualnost itn.), se kažejo v strukturi literarnega besedila po drugi vojni tudi na drugih ravninah: v vzorcih dialoga literarnih likov (konsenzualnega dialoga med avtoriteto in podrejenim – otrokom ali mladostnikom – pravzaprav ni), v podobah nasilja in kazni (odnos do otroka v literarnih delih je po drugi vojni v slovenski literaturi mnogo bolj človeški), v vzorcih otrokovih želja in njihovih izpolnitev itn. Omenjene teme še čakajo na obširnejšo raziskavo.

Viri in literatura

Primarna literatura

Ivana Brlić-Mažuranić, 1961: *Čudnovate zgodbe šegrta Hlapića*. Zagreb: Mladost (Vjeverica 40).

Ivana Brlić-Mažuranić, 1975: *Čudovite dogodivščine vajenca Hlapića*. Prev. Alojzij Bolhar. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zlata knjiga).

Erich Kästner, 1953: *Leteča učilnica*. Prev. Rudolf Kresal. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sinji galeb 13).

Erich Kästner, 2004: Das fliegende Klassenzimmer. *Kästner für Kinder*, 2. Zürich: Atrium. 7–118.

Tone Seliškar 1936: *Bratovščina Sinjega galeba*. Ljubljana: Mladinska matica.

Tone Seliškar 1948: *Bratovščina Sinjega galeba*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Sekundarna literatura

Aleš Gabrič, 2008: Cenzura v Sloveniji po drugi svetovni vojni: od komunističnega Index librorum prohibitorum do ukinitve »verbalnega delikta«. *Primerjalna književnost*, leto 31, posebna številka (Literatura in cenzura, ur. Marijan Dovič). 39–53.

Eva Holz, 2008: Nekaj utrinkov o meščanstvu na Kranjskem v drugi polovici 19. stoletja in v času med obema vojnama. V: Angelika Hribar: *Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev (Knjižnica Kronike 11). 283–301.

Stjepan Hranjec, 2006: *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Nike Kocijančič Pokorn, 2005: Ste brali Heidi? (Primer (post)socialistične cenzure prevodov). *Beyond equivalence*. Ur. Nike Kocijančič Pokorn, Erich Prunč, Alessandra Riccardi. Graz: Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft. (Graz translation studies, 9). 57–72.

Jürgen Kocka, 1988: Bürgertum und bürgerliche Gesellschaft im 19. Jahrhundert: Europäische Entwicklung und deutsche Eigenarten. *Bürgertum im 19. Jahrhundert: Deutschland im europäischen Vergleich*. Ur. Jürgen Kocka. München: DTV. 11–76.

Silvana Orel Kos, 2001: Let divjih labodov med nebese in peklom. Pravljica Divji labodi H. C. Andersena v slovenskih prevodih. *Prevajanje Prešerna. Prevajanje pravljic*. Ur. Martina Ožbot. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 289–309.

Silvana Orel Kos, 2005: Samoupravljanje Andersenovih pravljic. *Otrok in knjiga* 63, 100–112.

Jurij Perovšek 1997: Idejni, socialnogospodarski in narodnopolitični nazori slovenskega meščanstva v času med svetovnima vojnama (1918–1941). *Zgodovinski časopis*, leto 51, št. 4, 529–553.

Peter Svetina 2009: Cenzura v prevodih mladinske književnosti v času socializma. *Odprta okna: Komparativistika in prevajalstvo. Majdi Stanovnik ob 75. rojstnem dnevu*. Ur. Martina Ožbot, Darko Dolinar, Tone Smolej. Ljubljana: ZRC, DSKP. 263–276.

Peter Vodopivec 2007: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*. Ljubljana: Modrijan.

Franc Zadavec 1999: *Slovenska književnost, 2: Moderna, ekspresionizem, socialni realizem*. Ljubljana: DZS.

Dubravka Zima 2007: Kdo bo koga ubogal/poslušal: o avtoriteti v »ženskih« romanih Astrid Lindgren. *Otrok in knjiga* 69, 14–22.

Breda Zupančič, 2007: Fran Albreht in Grimmove pravljice. *Otrok in knjiga* 70, 25–53.

Tina Bilban

Inštitut za kvantno optiko in kvantno informacijo, Dunaj

KO JE AVTOR HKRATI ZNANSTVENIK, LITERAT IN PEDAGOG – POUČNE KNJIGE ZA OTROKE IN MLADINO

Poučne knjige za otroke in mladino predstavljajo pomemben in hkrati specifičen del otroške in mladinske literature. Ne gre le za seštevek strokovnega znanja, literarnih spretnosti in zmožnosti dialoga z mladim bralci, temveč za njihov kompleksen preplet, ki s seboj prinese specifične poudarke.

Educational books for children's and youth represent an important and at the same time specific part of the children's and youth literature. They are not only the sum of professional knowledge, writing skills and of the ability to address the young public, but are complex intertwinement of the three. For these books to achieve the goals of providing information and engaging in critical thought, it is vital that the vocabulary used is correct and clear and explanations of the presented phenomena are complex but understandable and accompanied by corresponding visual arrangements. The books should be focused, comprehensive and aesthetic at the same time. This manifold character of the educational children's and youth literature on the one hand demands manifold qualification of the writers and on the other hand ensures manifold enjoyment of the readers. However, it demands complex literary analysis as well. Literary analysis should therefore consider educational books as an integrated part of children's and youth literature, but at the same time bear in mind its specifics. Although demanding, this complex analysis is extremely important, as it can offer the basis for professional as well as everyday consumer's evaluation, much needed in the present accelerated production of children's and youth literature.

1 Uvod

Poučne knjige za otroke in mladino se v izrazito specializirani sodobni kulturi gibljejo na mejah različnih področij in se kot take hkrati izogibajo po eni strani natančnejšemu pretresu in (literarni) kritiki, po drugi strani pa delno tudi izraziti množični »hitri« produkciji (tudi število poučnih knjig v zadnjih letih narašča, a že nekaj let konstantno zavzemajo manj kot četrtno vse literarne produkcije za otroke, nasprotno so na primer med leti 1994 in 1998, ko je bila produkcija knjig bistveno manjša, poučne knjige zavzemale več kot četrtno, leta 1994 celo več

kot tretjino celotne produkcije), ki se je v zadnjem času razmahnila na področju otroškega in mladinskega leposlovja.¹

Poučne knjige zahtevajo tako strokovno poznavanje obravnavanega področja kot občutek in spretnost za njihovo ubesedenje, oblikovanje in približanje otrokom. Nenazadnje več kot polovica poučnih knjig prihaja s področja naravoslovja in tehnike in s tem pravzaprav nastaja na stiku »dveh kultur« (Snow 1960). V zadnjih desetletjih se namreč pogosto govori o ostri zarezi v moderni družbi, predvsem v akademskoizobraževalnem svetu: o delitvi na humanistiko (prepleteno z umetnostjo in družboslovjem) in znanost (speto s tehniko). Med to dvojnost različnih pristopov pa so razpeti tudi strokovni analitiki in kritiki, saj se izvorno ukvarjajo bodisi z (otroško) literaturo bodisi s svojimi specializiranimi strokovnimi področji, le redko pa z obema.

A prestopanje meja ne prinaša le širjenja obzorja in novih izzivov, temveč hkrati zagotavlja tudi prepotrebno kvaliteto, za kar je potrebno prepoznati bistvene specifikke poučne literature, v dialogu s kritiko otroške beletristike vzpostaviti kritiški aparat in ponuditi širši, z ostalimi področji povezujoč, analitični pogled – nenazadnje gre za ciklični proces, ki s kompleksno dopolnitvijo kritiškega pogleda in vzpostavitvijo distance zagotavlja tudi dopolnjen in bolj razdelan odnos do otroške beletristike. Temu prepričanju sledi tudi sledeča razprava, ki prinaša analizo poučne otroške in mladinske literature, izdane v slovenskem literarnem prostoru v letih 2009 in 2010, pri čemer izhaja tudi iz mojega dela v komisiji *Priložnika za branje kakovostnih mladinskih knjig*, v okviru katerega so bili v dialogu z ostalimi člani oblikovani nekateri kriteriji vrednotenja poučne literature ter prepoznani nekateri specifični problemi. Posamezna dela bodo izpostavljena na podlagi specifičnih smeri in problemov poučne literature, ki jih določata bodisi časovno-prostorska umestitev ali pa žanr.

2 V boju s sodobno tehnologijo (ali pa ob njenem boku)

Boj med knjigo in sodobnimi tehnologijami je stalnica razprav o položaju otroške literature. Tudi tu je položaj poučne literature specifičen. Sodobna tehnologija je nedvomno konkretnije segla na področje, ki je nekoč pripadalo poučni literaturi, kot pa na področje beletristike (slednji je bolj kot teme najverjetneje »odžrla« velik del prostega časa). Enciklopedično znanje je v neverjetnem obsegu dosegljivo na medmrežju, enako je s slikovnim gradivom, po drugi strani kamera mnogokrat bolje povzame dogajanje v naravnem ali laboratorijskem okolju kot pa slika. A konkurenca sodobnih tehnologij je v tem pogledu predvsem dobra konkurenca, saj od poučnih knjig zahteva določeno nadgradnjo. »Male enciklopedije« v knjižni formi potrebujejo elemente, ki jih medmrežje ne more ponuditi (oz. jih lahko ponudi le že izurjenemu iskalcu/bralcu, navadno izučnemu prav na podlagi dobrih knjig). Med njimi sta nedvomno enotna in kompleksna ideja in dober zasutek: dobra

---

¹ V letu 2009 je izšlo 1044 knjig za otroke in mladino, v letu 2007 759, v letu 2004 499, v letu 1999 412 (Lavrenčič Vrabec & Mlakar 2010). Trend izdaje knjig torej narašča, posebej sunkovito v zadnjem času, ko vsako leto praviloma izzide več deset knjig več kot leto poprej. V zadnjih petih letih se je tako številka izdanih knjig, kot vidimo, več kot podvojila.

knjiga naj bi bralcu naslovno temo osvetlila z vseh bistvenih kotov, v smiselnem zaporedju, brez nepotrebni zastranitev in tako preseгла bolj ali manj naključno in nezaokroženo »padanje« informacij na ključno besedo. Nepotrebna so dela, kakršno je na primer *Planet zemlja* (2010), ki hitro – z veliko brez posebnega koncepta razporejenega slikovnega materiala in z malo smiselnih podatkov – predstavi nekaj brez smiselnega kriterija odbranih življenjskih okolij.

Naslednji in najverjetneje glavni element dobre poučne knjige je razumljiva, temeljita in starostni stopnji primerna razlaga; zbiranje bolj ali manj relevantnih podatkov za mlade vedoželjneže v dobi tehnike ne predstavlja večjih težav, mnogo težje pa je najti pravilno, relevantno in razumljivo razlago. Na žalost se avtorji poučnih knjig pogosto ustavijo pri bolj ali manj smiselnem in kompleksnem nizanju podatkov, kar pa mlade bralce prej kot k raziskovanju in želji po znanju privaja na površno beganje med podatki. Manko razlag, ki bi smiselno nadgradile atraktivno nizanje podatkov, npr. Brysonovo *Čisto kratko zgodovino skoraj vsega*, loči od najboljših knjig: avtor predstavi zanimiv izbor znanstvenih področij, vključi glavne podatke in jih dopolni z zabavnimi in z estetske plati domišljenimi ilustracijami, »zmanjka« pa mu prostora za razlago, ki je v okviru navduševanja otrok za znanost in poučevanja o njej gotovo najpomembnejša. Odličen primer tovrstnega odkrivanja zakladnice znanja pa je na primer v letu 2009 izdana knjiga *101 poskus z vodo*, ki preko preprostih in razumljivih poizkusov potrpežljivemu bralcu postopoma razgrne čudoviti svet kemije, fizike in biologije – razumljivo razloženi in z ilustracijami smiselno podprti poizkusi tako ne ostanejo »sami sebi namen«, ampak v slogu »žive« aktivne znanosti sestavljajo kompleksno mrežo znanja, povezanega z eno izmed najpomembnejših molekul. Izmed enciklopedičnih zbirk v tem pogledu izstopa leta 2010 izdana zbirka *Pustolovec (Dinozavri, Plenilci, Egipt, Vitezi in gradovi, Vesolje)*, ki že (pre)večkrat zajete popularne teme obdela temeljito in razumljivo, predvsem pa s potrebnimi razlagami: od tega, zakaj so se ohranile kosti dinosavrov, do razlage stabilnega življenjskega okolja o plenilcih.

Ob prvih dveh bi bilo smiselno izpostaviti vsaj še en element dobre poučne knjige, in sicer izbrano in estetsko urejeno gradivo. Slednje je danes mnogo lažje dostopno kot nekoč, s tem pa so ustrezno višji tudi kriteriji kvalitete, številna povprečna dela izgubijo vso privlačnost lahkodostopnih kakovostnih fotografij v neprimernem izboru in oblikovanju. Kot primer slabega oblikovanja bi tako zopet lahko izpostavila knjigo *Planet zemlja* ali pa v letu 2010 izdano knjigo *Glasba za otroke*; v obeh je slikovno gradivo »nametano« po prepolnih straneh, nedomišljena in prekomerna uporaba pisanih dodatkov (na primer pisano obrobljena okenca brez smiselne vsebine) pa bralca zgolj zmede in odbija. Kot primer dobrega (čeprav populističnega) oblikovanja bi izpostavila zbirko *Pustolovec*; jasne, smiselno izbrane in postavljene slike hkrati zadostijo estetskim in izobraževalnim ciljem: smiselno se povezujejo s tekstom, povezujejo prikaze zgodovinskih artefaktov in avtorskih slik, ilustracije so hkrati privlačne in točne. V množici poučnih knjig s fotografijami in računalniškimi slikami dodatno prepričajo tudi inovativne avtorske ilustracije, seveda, kadar gre hkrati za točne, natančne in dobro oblikovane prikaze – v tem okviru bi kot posrečeno prepletanje dobre ilustracije in poučne knjige izpostavila knjigi *Kako?: Larousse za otroke* in *Zelišča male čarovnice*. Prva prav z avtorskimi in inovativnimi ilustracijami ter dobrim oblikovanjem preseže raven povprečne enciklopedije, medtem ko *Zelišča male čarovnice* predstavljajo

celovito domišljen in inovativen projekt slovenskih avtoric: 34 zdravilnih rastlin je predstavljenih v pravljичnem okolju čarovnice Lenčke, besedilo Polonce Kovač dopolnjujejo nagrajene (IBBY Honour list 2000) ilustracije Ančke Gošnik Godec, ki jih odlikujejo privlačnost, avtorski pečat in potrebna natančnost (vse rastline so izrisane izjemno natančno, pogosto celo bolj, kot bi jih bilo mogoče ponazoriti s fotografijo).

3 V objemu jezika

Z vplivom sodobne tehnologije se sooča tudi delno specifični, a hkrati v literarnem prostoru splošno prisotni problem ustreznega prevoda. Poleg slogovne ustreznosti, katere manjše pomanjkljivosti je sicer v okviru poučne literature morda lažje prezreti kot v beletristiki, je prisoten tudi problem točnega prenosa strokovnih izrazov. Na žalost nestrokovno in površno prevajanje poleg številnih lektorskih napak pogosto prinaša napačne izraze in šibke prevode ali pa ostaja pri anglizmih. Tako na primer v letu 2009 izdana knjiga *Gozd podnevi, gozd ponoči* prinaša številne anglizme za živali, za katere imamo slovenske izraze, ali pa imena prevaja povsem narobe. Največ anglizmov se pojavlja v literaturi s področja tehnike in specifičnih športov (npr. jadrnanje), pri čemer se postavlja vprašanje, ali jih prevajalci res uporabljajo le v primerih, ko zanje (še) ni ustreznih slovenskih besed.

Problematičen pa je lahko tudi prenos posameznih knjig, ki snov podajajo iz določenih, naši kulturni tradiciji neustreznih zornih kotov. Tako npr. v letu 2010 izdana knjiga *Evolucija (kako smo nastali mi in vsa živa bitja)* sicer točno in razumljivo razloži proces evolucije, vendar skozi specifično perspektivo stanja v Združenih državah Amerike, kjer se evolucija sooča z »alternativo« teorije inteligentnega načrta (Intelligent Design theory), ki ne izhaja iz kakršnih koli znanstvenih predpostavk, temveč iz specifičnega, kulturno pogojenega in izrazito dogmatičnega dojemanja ideologije (katoliška Cerkev v evropskem prostoru na primer sprejema evolucijo kot možnost sobivanja s konceptom krščanskega Boga), torej iz vidika znanosti ne more predstavljati alternative. Za slovensko populacijo otrok, ki se že zgodaj v šoli sreča z evolucijo, kompleksno družbeno-politično stanje v Združenih državah Amerike pa jim je zagotovo manj poznano, so določeni poudarki v knjigi tako mnogo manj razumljivi kot evolucija sama.

4 Poučne knjige v številkah in razmerjih

O stanju poučnih knjig za otroke in mladino na slovenskem trgu so zgovorne tudi številke. Preprosta statistika, nastala na podlagi lanskega dela komisije *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig 2010* (v nadaljevanju *Priročnik 2010*), ki je pregledala celotno produkcijo knjig za otroke in mladino iz leta 2009, potrdi in podkrepi večino zgoraj izpostavljenih opažanj.

Število poučnih naslovov narašča linearno glede na naraščanje celotne produkcije, tako se tudi delež poučnih knjig v zadnjih letih bistveno ne spreminja: v letu 2009 je bilo poučnih knjig 21 %, leto poprej 22 %, v prejšnjih štirih letih med 17 in 19 % (Lavrenčič Vrabec & Mlakar 2010). Zanimivo je, da ob upoštevanju zgolj

v *Priročniku* 2010 vrednotenih knjig za leto 2009 ta delež pade na 18,5 %² in to predvsem na podlagi pol-učbenikov, neformalnih učbenikov, didaktičnih priredb in delovnih zvezkov; če se iz celotne produkcije otroških knjig izloči knjige, ki so izrazito učbeniško naravnane, je delež poučnih knjig le še 17,5 %.

Kvaliteta leposlovnih in poučnih knjig je, če kot merilo vzamemo ocene komisije *Priročnika 2010*, presenetljivo sorodna. Delež knjig s posamezno oceno (od 1 do 5) se pri leposlovnih in poučnih knjigah za več kot odstotek in pol razlikuje samo pri najvišji oceni (z oceno 5 je bilo ocenjenih 5,4 % leposlovnih in 3 % poučnih knjig), pri čemer bi tudi to razliko lahko delno pripisali kakovosti »izjemnim« perspektivam branja, vključenim v skupino leposlovja, kakršni sta strip (41,7 % del ocenjenih z oceno 5) ali poezija (kjer je ta delež 28,6 %) in dejstvu, da so presežki z najvišjo oceno pravzaprav izjeme, ki jih je kot take najteže smiselno ujeti v statistiko. Tako je bilo z najnižjo oceno ocenjenih 11,9 % poučnih knjig (leposlovnih 11,2 %), z oceno 2 42,5 % (leposlovnih 41,3 %), s 3 27,6 % poučnih (leposlovnih 26,7 %) in z oceno 4 14,9 % poučnih knjig (leposlovnih 15,4 %) (Lavrenčič Vrabc & Mlakar 2010).

V splošnem tudi ni večjih razlik na posameznih področjih podajanja znanja. Če se na podlagi ocen *Priročnika 2010* izračuna povprečno oceno knjig s posameznih področij, je povprečna ocena knjig s področja naravoslovja 2,6, s področja humanistike 2,2, s področja družboslovja 2,7, umetnosti 2,4, povprečna ocena splošnih knjig o vedah in znanjih je 2,4, praktičnih priročnikov (igre, vzgoja, bonton, gospodinjstvo) pa 2,5. Najnižje je tako padla humanistika, ker sem v to skupino vključila tudi psihologijo z množico priročnikov, ocenjenih z najnižjo oceno (brez psihologije je povprečna ocena knjig s področja humanistike 2,8). Na vseh področjih tako najdemo množico povprečnih knjig, nekaj podpovprečnih in še mnogo manj zelo dobrih. Še največja razlika se pokaže, če knjige razdelimo na praktične poučne knjige v smislu priročnikov in poučne knjige kot baze (abstraktnejšega) znanja – povprečna ocena priročnikov je tako 2, nepriločnikov pa 2,8. Med priročniki ni nobene zlate hruške (najvišje ocenjene knjige v *Priročniku 2010*), najdemo pa nekaj zanimivih sarkastičnih obdelav »klasičnih« priročniških tem, ki so si prislužile oceno 4 (*Knjiga za fante: kako boš v vsem najboljši; Knjiga za punce: kako boš v vsem najboljša; Knjiga o ljubezni; Knjiga o smrti*). Ker je slovenski trg, tudi po lestvicah najbolj prodajanih knjig, že tradicionalno nagnjen h kupovanju priročnikov (največkrat se ta vzgib razlaga z dejstvom, da jih je praktično imeti pri roki, medtem ko se lahko po abstraktnejše znanje kadarkoli odpravimo v knjižnico), je tako verjetno na trg laže spraviti večjo količino tovrstne neakovostne literature, hkrati pa se avtorji v pisanje pogosto »upajo« spustiti s še manj predznanja in poznavanja področja, saj »zadostujejo« praktične izkušnje. Morda lahko prav konstruktivna knjižna kritika tak trend vsaj delno zaobrne.

---

² V *Priročniku 2010* niso bile vrednotene javnosti težko dostopne izdaje, pol-učbeniki, neformalni učbeniki, didaktične priredbe in zvezki, pobarvanke, ponatise, mlajši od 4 let, in ponatise, ki so starejši, a so bili ocenjeni z 1 ali 2, ter potrošne izdaje.

5 Ljubezen do modrosti

Čeprav je prepoznanje pomanjkljivosti in neprimernosti predvsem v okviru otroške in mladinske literature nedvomno bistven del literarne kritike (ne v smislu apriorne prepovedi branja določenih knjig, temveč v smislu tehtne strokovne ocene, ki v poplavi knjig lahko služi kot kašipot k bralskemu užitku), pa je v družbi širšega pregleda splošne problematike natančnejšo analizo smiselno nameniti predvsem najboljšim knjigam ter na njihovi podlagi opozoriti na dobre prijeme in smiselne rešitve, ki jih pogrešamo pri manj izdelanih in prepričljivih delih. Tako v nadaljevanju izpostavljam nekatere bistvene prednosti izbranih poučnih del, izdanih v slovenskem literarnem prostoru v letih 2009, 2010.³

Miro Cerar, Izar Lunaček: *Kako sem otrokom razložil demokracijo*

Knjiga zapolnjuje dolgoletni manko tako v slovenskem kot širšem literarnem prostoru. Za razliko od pretežno enciklopedične naravnosti poučnih knjig, ki ostajajo na površju in nizajo informacije, prinaša sistematično in poglobljeno razlago ter hkrati pogumno stopa na abstraktnejše področje, ki sicer prepleta vsakdanjik mladih bralcev, a ga le-ti najpogosteje prepoznavajo kot nerazumljivo, suhoparno gmoto, ki jo, ne da bi jo pravzaprav zares razumeli, spremljajo njihovi starši. Cerarju in Lunačku tako uspe v kombinaciji jasnih razlag in domišljenih, ostro komično priostrenih stripov prerezati meglo neoprejemljive tematike. Na podlagi naslovnega pojma so razprti najpomembnejši elementi politične filozofije, zgodovine sodobne družbene ureditve in slovenske državne ureditve. Posamezna podpoglavja sestavljajo abstraktne, a razumljive in ne pretirano poenostavljene razlage, sledijo pa jim primeri iz vsakdanjega življenja in dodatne pojasnitve. Poglavja se zaključujejo s slovarčki pogosto sicer znanih, a zgolj približno razumljenih pojmov, kakršna sta npr. demokracija in narod. Vzporedno Lunačkovi stripi obravnavane teme razpirajo manj eksaktno, a bolj neposredno, pogosto izrazito aktualno, predvsem pa komično. (Lavrenčič Vrabc & Mlakar 2010)

Zaf Zapha, Laura Guery: *Dalaka*

Knjiga skupaj z zgoščenko mladim bralcem in poslušalcem predstavlja glasbo zahodne Afrike. Pesmi so v kratki pisani knjižici predstavljene v originalu in slovenskem prevodu (na zgoščenci je v slovenščino preveden samo uvodni dialog med dečki, ki se pogovarjajo o zahodni Afriki), hkrati pa sta na kratko predstavljena tudi glasbeni in širši družbeno-kulturni kontekst njihovega nastanka. Knjiga presega pokroviteljski kolonialistični pridih, ki ga izjemno pogosto srečujemo pri evropskih mladinskih knjigah o sodobni Afriki, na primer v knjigi *Popotni dnevnik Roxane Vernet - Senegal*, izdani v istem letu pri isti založbi. Teksti so kratki, a predvsem pri opisu specifičnih afriških inštrumentov dovolj natančni. Kratki opisi družbenega konteksta, v katerem so nastale pesmi, predvsem pa slovenski prevodi, ki so sicer dobesedni in melodičnost puščajo ob strani, pa omogočajo otroku neposreden stik z afriško kulturo. Zaradi preprostosti in točnosti ter predvsem kvalitetne izpeljave ideje je delo primerno tako za otroke (v vlogi drugačne slikanice z zgoščenko) kot za mladino (knjiga je lahko podlaga za nadaljnji dialog o manj poznani tematiki).

---

³ Izbor je reprezentativen in poskuša zajeti različne uspešne in kvalitetne prijeme, nekatera sicer kakovostna dela so tako iz izbora izpuščena.

Pascal Hedeline: *Moje zanimivo telo + Velika knjiga o živalskih mladičkih*

Interaktivni knjigi bralce z razumljivimi, a točnimi razlagami, temelječimi na posrečenih interaktivnih ilustracijah, postopoma seznanjata s fenomenom in procesi, s katerimi se srečujemo vsak dan. V prvi knjigi (prvič izdana 2007, ponatisnjena 2009 in 2010) se pred otroki razpre svet njihovega lastnega telesa. Posamezni deli ali lastnosti telesa so predstavljeni na podlagi otroških teles in vsakodnevnih situacij iz otrokovega življenja, kar naredi besedilo lažje razumljivo, otrok pa pridobljeno znanje lažje vgrajuje v svoj vsakdanjik. Knjiga tako ne ponuja le baze znanja in omogoča zabave ob premikanju sličic (obe knjigi sta interaktivni, ob potegih se slike premikajo in spreminjajo – hrana se prebavi, delfinček zaduha, ponekod pa lahko sodelujejo tudi druga čutila), temveč je lahko tudi pomembno izhodišče za prvo samoanalizo, ki preprečuje nepotrebno tabuiziranje posameznih delov telesa. *Veliko knjigo o živalskih mladičkih* bi lahko razumeli kot njeno nadaljevanje. Ponuja razumljivo in preprosto, a točno primerjalno analizo psiho-fizičnega razvoja živali (od zaploditve, preko rojstva in odraščanja do prihoda nove generacije), predvsem na podlagi primerjave s človekom. Predstavljene so različne oblike skrbi za mladiče (od želv, ki so same od valitve jajc naprej, pa do delfinov, ki si pri skrbi za mladiče pomagajo), oblikovanje obnašanja v skupinah, učenje preživetja v okolju itn. Primerjava različnih sistemov s sorodnimi funkcijami pri različnih živalih – npr. kako svet (oz. v danem primeru travnik z zajcem) vidimo mi, kako pa orel, bik ali čebela – omogoča lažje razumevanje in je hkrati dobra podlaga za vsakodnevno urjenje spretnosti opazovanja, primerjanja in razumevanja fenomenov in procesov v naravi. Zaradi dodelanega pristopa sta obe knjigi primerni že za najmlajše bralce (interaktivnost in estetskost zagotovita privlačnost, razbit tekst pa omogoča postopno branje), hkrati pa ponujata kompleksno bazo znanja, ki je na nivoju večine enciklopedij za starejše otroke. Odpiranje problemskih vprašanj, smiselno vpetih v otrokov vsakdan in podkrepjenih z vizualnimi dražljaji, spodbuja otrokovo nadaljnje razmišljanje in omogoča dialog. (Lavrenčič Vrabec & Mlakar 2010)

Rainer Köthe: *Astronomija: preproste razlage*

Köthejeva *Astronomija* postopoma in z različnih zornih kotov predstavlja koncepte, s katerimi se ukvarja astronomija. Avtor prepleta razlage, faktografijo, bogato slikovno gradivo in praktične napotke ter stopnjuje daljnosežnost in težo razlage. V prvem delu je predstavljeno naše osončje – po vzorcu mladinskih enciklopedij: s krajšimi teksti, vezanimi na slike, ter s številkami (oddaljenost od Zemlje in Sonca, premer in masa v primerjavi z Zemljo itn.) in zanimivostmi v okvirčkih, pri čemer se v rdečih »ste že vedeli« okvirčkih, za razliko od povprečnih knjig, ki se poslužujejo tega formata, zares nahajajo smiselni, zanimivi in pogosto neznani podatki (npr. vpliv Lune na stabilnost Zemlje in ustvarjanje pogojev za razvoj inteligentnega življenja na njej). V naslednjih dveh poglavjih avtor razloži osnovne pojme in procese ter predstavi dejstva, povezana z zvezdami in vesoljem, pri čemer se dotakne celo tem, kakršni sta dogodkovni horizont črnih lukenj in ukrivljanje prostora-časa. Razlage so smiselno poenostavljene in točne, hkrati pa razbiti tekst omogoča izpuščanje podatkov, ki so za mladega bralca morda še pretežki, in naknadno dopolnjevanje ob naslednjih branjih. Posebno težo pa dajeta knjigi predvsem naslednji poglavji: najprej predstavitev različnih načinov raziskovanja vesolja, ki ob koncu postreže tudi z izjemno dobrodošlo ločitvijo znanosti in kvaziznanosti; nato pa poglavje z napotki za samostojno opazovanje. Po letnih časih so predstavljene

zvezdne karte, skupaj s praktičnimi in razumljivi nasveti za opazovanje. Originalno izdajo smiselno dopolnjuje slovenski dodatek, ki ponuja konkretne podatke za mladega ljubiteljskega astronoma v Sloveniji, ki bi se rad vključil v katero izmed skupin in si ogledal v knjigi predstavljene skrivnosti vesolja.

Zbirka Pustolovec (John A. Long: *Dinozavri*, John Seidensticker & Susan Lumpkin: *Plenilci*, Philip Dixon: *Vitezi* in *Gradovi*, Joyce A. Tydesley: *Egipt*, Alan Dyer: *Vesolje*)

Zbirka Pustolovec nadaljujejo tradicijo »klasičnih« mladinskih enciklopedij – v posameznih delih je vsakič predstavljena po ena, med mladimi bralci že preizkušeno priljubljena tematika, z veliko slikovnega gradiva, na katerega se naslanja tudi tekst. A Pustolovca kvaliteta predstavitev nedvomno ločuje od poplave tovrstnih zbirk. Vse knjige so razdeljene na dela »pregledno« in »natančno«, tako da dobi bralec tako širši pregled kot nekatere posamezne zanimivosti, ki jih posledično lažje postavi v kontekst. Vsak del zaključuje slovarček »strokovnih« izrazov, ki so smiselno izbrani in jasno razloženi. Največja prednost zbirke je poudarek na razumevanju, ki nadomešča zgolj faktografijo – v posameznih izdajah je na primer razloženo, zakaj so se posamezni deli dinozavrov ohranili vse do danes, zakaj je za ravnovesje v naravi pomembno razmerje med plenilci in rastlinojedci, kaj in zakaj je povzročilo zaton viteške kulture itn. Bogato slikovno gradivo naredi zbirko privlačno, hkrati pa ni samo sebi namen, saj je primerno povezano z besedilom, je jasno in nazorno; dobrodošle so predvsem razumljive in barvite sheme, kakršna je na primer časovni trak razvoja dinozavrov.

5 Na preseku beletristike in leposlovja

Poseben primer, ki mu je smiselno posvetiti posebno pozornost, pa so knjige na meji obeh glavnih skupin otroške in mladinske literature, nekakšni hibridi med beletristiko in poučno literaturo. Te pravzaprav radikalno nadaljujejo lastnosti žanra poučne literature vse do skrajne meje: poučni elementi so z estetskimi oz. leposlovnimi povsem prepleteni. Tovrstna literatura tako predstavlja velik zalogaj za avtorja, o čemer priča tudi podatek, da so dobri »hibridi« skorajda praviloma pisani v paru; ob uspeli kombinaciji zagotavljajo kakovosten bralski užitek ter komercialno uspešnost. Nedvomno je tovrstna literatura še posebej zanimiva (in hkrati zaradi svoje specifičnosti, dvostranskosti zahtevna) tudi za literarne kritike. Po vzoru prejšnjega podpoglavja si bomo njene specifikke, prednosti in posrečene prijeme pogledali na primeru dveh uspešnih tovrstnih projektov – serije o Juretu in vesolju Stephena in Lucy Hawking ter serije »zakajev« Lile Prap, ki je vseskozi nastajala v sodelovanju s posameznimi strokovnjaki za obravnavana področja.

Lucy in Stephen Hawking: *Jure in skrivnosti vesolja* + *Jure in zakladi vesolja*

Avtorja poskušata preko zabavne pustolovščine otrokom približati svet znanosti sodobne fizike in kozmologije. V zgodbo o Juretu in Anici ter njunih pustolovščinah v vesolju, ki jih omogoči super računalnik Kozmos, so kot »Kozmosove slikovne datoteke« vložene informacije o vesolju, pospremljene z bogatim slikovnim materialom. Fizikalni in kozmološki elementi so predstavljeni privlačno in razumljivo, hkrati pa ne pretirano poenostavljeno. Svet znanosti je tako otrokom približan na

kompleksen način, pri čemer v ospredju ni (le) gola faktografija, temveč tudi oblika sodobnega sistema znanosti. Za razplet je tako ključna tudi povsem teoretična in v svetu znanosti delno sprejeta Hawkingova ideja o ohranitvi informacij elementov, potegnjenih v črno luknjo. Sam projekt avtorjev je strnjen v zaključku Juretovega referata, ki izpostavi fiziko kot vsem dostopen ključ do znanja o našem izjemnem vesolju in tako hkrati glavno podlago rešitve okoljske problematike. Drugi del tako na ravni fabule kot na ravni inovativno vpetih poučnih elementov ni ponovitev, temveč smiselna in dobrodošla nadgradnja. Hawkingovi pogledi na znanost so tokrat dopolnjeni s pogledi njegovih kolegov iz svetovne znanstvene elite, kar avtorja spretno utemeljita z motivom vodnika po vesolju, ki nastane kot zbornik odgovorov na vedeželjna Juretova vprašanja z znanstvene zabave v maskah. S tem Hawking ne le razširi horizont podajane znanja, ampak tudi poudari eno od bistvenih značilnosti sodobne znanosti – sodelovanje in izmenjavanje idej. Dober projekt popularizacije znanosti, ki izkoristi povprečno, a v delo prepričljivo vpeto zgodbo, za inovativno predstavitev poučnih elementov. (Lavrenčič Vrabec & Mlakar 2010, Lavrenčič Vrabec & Mlakar 2009)

Lila Prap: *Zakaj?, Dinosauri!?, Pasji zakaji*

Domišljene in inovativne slikanice prepletajo prepoznavne slike živali s komičnimi domislicami in »pravimi« odgovori na vprašanja. Vsaka od knjig ima svoj koncept, hkrati pa vse nosijo značilen avtoričin pečat, tako v ilustracijah kot v postavitvi teksta. Čeprav gre v prvi vrsti za slikanice, je tudi izobraževalni del premišljen, točen in dobro razložen, avtorica pa ga je zapisala v sodelovanju s posameznimi strokovnjaki z obravnavanih področij. Premišljena razdrobitev in ureditev besedila omogoči, da se otroci (ali pa tisti, ki otrokom knjigo berejo) sami odločijo za količino znanja, ki jih na določeni starostni stopnji ali v danem trenutku zanima oz. je zanje še obvladljiva. Knjige združujejo otrokom razumljivo komičnost, kakovostno ilustracijo in konceptualno domišljen ter dobro razložen izobraževalni del.

6 Zaključek

Poučne otroške in mladinske knjige predstavljajo specifičen in hkrati manj izpostavljen del otroške in mladinske literature, katere kritičen pretres in analiza sta že sama po sebi v večini javnih medijev mnogo manj prisotna in odmevna kot kritike, analize in recenzije literature za odrasle, čeprav je kakovostno vodenje in svetovanje mladim bralcem, ki so hkrati »vseživljenjski strastni bralci v nastajanju«, še toliko bolj pomembno.

Kompleksna analiza poučnih del za otroke in mladino zahteva tako prepoznanje specifik, ki jih je potrebno upoštevati pri kritičnih ocenah kvalitete, kot obravnavo v kontekstu celotnega spektra otroške in mladinske literature, ki omogoča kompleksnejši ocenjevalni aparat in lažje prepoznanje ter presojanje o elementih, ki so skupni celotni produkciji za otroke in mladino ali celo literaturi nasploh.

Prav tej dvojnosti pristopa sledi tudi pričujoča razprava. Po eni strani že sama statistika kaže, da večjih razlik v kvaliteti leposlovnih in poučnih del ni, v zadnjih letih se ohranja tudi kvantitativno razmerje med izdajami obeh vrst. Hkrati mora kakovostna poučna literatura zadostiti kriterijem, ki jim sledi tudi kakovostna beletristika: od slovnične pravilnosti jezika, primerne slega (jasnost, natančnost

in živost besedila), ustreznega oz. točnega prevoda, do posrečene osnovne ideje, ki mora biti hkrati inovativna ter koherentna – kompleksna in delujoča kot celota – pri čemer sta pomembna tako kakovost ilustracij in ostalega, tekst dopolnjujočega materiala kot njihova postavitev.

Po drugi strani pa so v okviru poučne literature poudarki na nekaterih elementih nedvomno specifični: točnost in razumljivost izrazja sta bistveni, medtem ko je lažje kot v beletristiki pogrešati manjši primankljaj v izdelanosti, bogastvu in inovativnosti sloga. Izreden poudarek pa je na razumljivosti in razsežnosti razlag. Seveda tudi dobra beletristika zahteva koherentno in smiselno zgodbo, a je ta mnogo bolj prepletena z ostalimi elementi in jo je težje izpostaviti kot izstopajoči manko. V izdajah poučnih knjig za mladino je specifičen tudi pomen slikovnega gradiva in njegova postavitev v »dialogu« s tekstom, s tem problemom se sicer v nekoliko drugačnem kontekstu srečujemo tudi pri slikanicah.

»Nove« nevarnosti, s katerimi se spopadata poučna otroška in mladinska literatura ter leposlovje za otroke in mladino, so v bistvu zelo podobne: razmah in komercializacija trga prinašata izjemno povečano število knjig, trg ne ponuja kvalitetnega sita, potrošnik pa pogosto nima trdnega in priročnega sistema, ki bi mu pomagal pri odločitvi. Sistematična, kompleksna in sprotna (kritična) analiza, morda povezana z nagrajevalnim sistemom, kakršnega poznamo na področju beletristike, bi lahko takšno stanje vsaj delno spremenila.

Literatura

Anne Sophie du Bouëtiez, 2009: *Dalaka: glasbeno popotovanje v zahodno Afriko*. Ljubljana: Otroška knjiga OKA.

Bill Bryson, 2010: *Čisto kratka zgodovina vsega*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Laure Cambornac & Françoise de Guibert (ur.), 2009: *Kako? Larousse za otroke*. Radovljica: Didakta.

Miro Cerar, 2009: *Kako sem otrokm razložil demokracijo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Philip Dixon, 2010: *Vitezi in gradovi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Alan Dyer, 2010: *Vesolje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Dominique Enright & Guy Macdonald, 2009: *Knjiga za fante, kako boš v vsem najboljši*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Juliana Foster, 2009: *Knjiga za punce: Kako boš v vsem najboljša*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lucy & Stephen Hawking, 2009: *Jure in zakladi vesolja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lucy & Stephen Hawking, 2008: *Jure in skrivnosti vesolja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Pascale Hedelin, 2007, 2009, 2010: *Moje zanimivo telo*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Pascale Hedelin, 2010: *Velika knjiga o živalskih mladičkih*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Polonca Kovač, 2009: *Zelišča male čarovnice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Rainer Köthe, 2010: *Astronomija: preproste razlage: planeti, zvezde, galaksije, spektakularno potovanje skozi vesolje*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

- Darja Lavrenčič Vrabec & Ida Mlakar (ur.), 2010: *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2010, Pregled knjižne produkcije za mladino 2009*. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana.
- Darja Lavrenčič Vrabec & Ida Mlakar (ur.), 2009: *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2009, Pregled knjižne produkcije za mladino 2008*. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana.
- Isabelle Lebrat, 2009: *Popotni dnevnik Roxane Vernet - Senegal*. Ljubljana: Otroška knjiga OKA.
- John A. Long, 2010: *Dinozavri*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Daniel Loxton, 2010: *Evolucija: [kako smo nastali mi in vsa živa bitja]*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Steve Parker, 2010: *Planet Zemlja*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Lila Prap, 2010: *Pasji Zakaji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lila Prap, 2009, 2010: *Dinozavri?!*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lila Prap, 2002, 2010, 2011: *Zakaj?*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Anita vaan Saan, 2009: *101 poskus z vodo*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- John Seidensticker & Susan Lumpkin, 2010: *Plenilci*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pernilla Stafelt, 2009: *Knjiga o ljubezni*. Radovljica: Didakta.
- Pernilla Stafelt, 2009: *Knjiga o smrti*. Radovljica: Didakta.
- Charles Percy Snow, 1960: *The Two Cultures*. Cambridge: University Press
- Suzana Perez Testor et. al., 2010: *Glasba za otroke*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Joyce A. Tydesley, 2010: *Egipt*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jennifer Ward, 2009: *Gozd podnevi, gozd ponoči*. Tržič: Avrora.

OB DAROVANJA – SIMPOZIJ O ŽIVLJENJU KRISTINE BRENKOVE

13. aprila 2011 se je v Mestni knjižnici Ljubljana, v Knjižnici Otona Župančiča, odvijal simpozij o ustvarjalnosti in življenju Kristine Benkove. Pripravila ga je je Pionirska – center za mladinsko književnost. Simpozij je obeležil stoto obletnico rojstva dr. Kristine Brenkove, vsestranske kulturne osebnosti, ki je s svojim delovanjem in ustvarjanjem pustila neizbrisne sledi na mnogih področjih mladinske književnosti in bralne kulture.

Otvoritveni referat je imel akademik Niko Grafenauer.

V vseh treh letošnjih številkah bomo objavili nekaj prispevkov s tega simpozija, katerega soorganizatorica je bila tudi revija *Otrok in knjiga*.

Niko Grafenauer
Ljubljana

ESEJ O KRISTINI BRENKOVI KOT PRAVLJIČNI UREDNICI

V knjigi drobnih ljudskih pravljic z vsega sveta z naslovom *Mamka Bršljanka*, ki jo je Kristina Brenkova 1976. leta pripravila za izdajo v knjižni zbirki *Deteljica*, najdemo tudi kratko spremno besedo, v kateri popiše svoje začetno in nikdar pretrgano nagnjenje do pravljic in prevzetost z njimi. Takole pravi: »Ko sem se pred mnogimi leti naučila brati, bi najraje brala knjige, v katerih so bile natisnjene pravljice, brez števila pravljic ...« Kot otroku so ji posebej padle v oči *Pravljice* Frana Milčinskega, ki jih je videla v izložbi, a so bile zanjo nedostopne. »Nemara je ta otroška neizpolnjena želja po knjigah s pravljicami in podobami,« pripoveduje dalje, »ostala v meni živa vse do danes? Mogoče pa je tudi, da sem si takrat in si tudi še danes želim brati pravljice zato, ker mi pripovedujejo o drugačnem svetu, kot je ta, v katerem živim.«

Ko sem po dolgih letih spet vzel v roke to knjigo, ki jo je imenitno ilustrirala Ančka Gošnik-Godec, in prebral te stavke, sem se spomnil na moto, ki ga je postavil J. W. Goethe na čelo svojega razmišljanja z naslovom *Pesništvo in resničnost*: »Česar si v mladosti želimo, tega imamo na starost v obilju.« To za Kristino Brenkovo, ko gre za svet pravljic, zagotovo več kot drži.

Ko sem Kristino Brenkovo prvič srečal v živo – bilo je na nekem skupnem bralnem nastopu pred učenci – sem jo zares ugledal tako, kot da je ravnokar stopila čez prag ene od pravljič v resničnost. Zdela se mi je, študentu, prav pristrčno nebogljena, zbegana in krhka za svoja leta. A to je bil le prvi vtis. Kasneje, ko sem jo bolje spoznal in jo ob njeni upokojitvi tudi zamenjal kot urednik knjig za otroke, sem šele dognal, kako trdna in zvesta sebi, s tem pa tudi tistim, ki jim je zaupala, je bila v resnici. Postala sva prijatelja in tako je ostalo do konca.

Ko govorim o tej značjski značilnosti in moralni držī Kristine Brenkove, se glede na svoje izkustvo in opažanje ne morem izogniti razmerju, kakršno se je spletlo med njo in njeno tesno sodelavko Vlasto Zagorski, ki je v založbi Mladinska knjiga kot tehnična urednica skrbela za čimboljši izgled in tiskarsko veljavnost knjižnih izdaj, predvsem pa slikanic, ki so prihajale iz Kristininih uredniških rok.

Tu ni šlo le za prijateljstvo, šlo je za neke vrste zavezo, ki je najbrž izhajala iz izkustev, ki sta si jih obe nabrali med vojno, nemalo pa tudi po njej. Kristina Brenkova je bila, kot je znano, med vojno kurirka OF oziroma pisateljica in kominternovca Prežihovega Voranca. To ju je povezovalo vse življenje. Ampak za to svojo dejavnost si je prislužila tudi več mesecev bivanja v italijanskih zaporih, ki se je k sreči končalo z italijansko kapitulacijo.

Vlasto Zagorski, ženo pesnika, pisateljica in časnikarja Cvetka Zagorskega, že pred vojno preganjanega levičarja, kasneje po vojni pa interniranca na Golem otoku od 1949 do 1951, je doletela še posebna nesreča. Med vojno so jo Nemci strpali v grozljivko, za kakršno je veljalo žensko koncentracijsko taborišče Ravensbrück, po vojni pa je kot žena »goloatakaša« preživljala vseh vrst ponižanj, zlonamernih šikan in zasramovanj, vse dokler je – kdove po čigavem partijskem navodilu – naposled niso sprejeli v službo na Mladinsko knjigo. Zanj se je menda zavzel takratni glavni urednik Ivan Potrč, ki pa je imel načelno potrditev direktorice Zorke Peršič, za katero se je vedelo, da je v neposrednem stiku s slovenskim partijskim vrhom. Vlasta Zagorski je bila že od začetka, tudi na podlagi prizadevanj Kristine Brenkove, ki je sodelovala pri ustanovitvi založbe Mladinska knjiga in je v tem pogledu vendarle imela nekaj besede, dodeljena njej oziroma uredništvu knjig za otroke. Med njima se je razvilo dolgoletno odlično sodelovanje, rekel bi vzajemnost, ki je, kolikor vem, predvsem Vlasti Zagorski veliko pomenila. Pa tudi Kristini. Kajti Vlasta je imela izjemen občutek za jezik, Bajčevo slovnico pa je obvladala skoraj tako kot jaz, ki se še dandanes večkrat bolj kot ne zanesem nanjo. Zato je bila tudi nepresegljiva lektorica Kristininih pravljič in drugih pripovedi.

To pripovedujem tudi zaradi tega, ker je Kristina Brenkova v štiriindvajsetih letih – od 1949 do 1973 –, ko je bila urednica v založbi, okrog sebe zbrala celo vrsto pesnikov, pisateljev, ilustratorjev, svetovalcev in vseh drugih, katerih beseda je kaj štelā pri njej. Tako se je okrog nje spletel krog izbornih sodelavcev in prijateljev, ki so ji pomagali v težavnih povojnih razmerah uresničevati njene zamisli in tako uveljaviti knjige za otroke kot bistveno programsko usmeritev založbe, s tem pa tudi povzdigniti Mladinsko knjige ne le v jugoslovanskem založništvu, kjer je Mladinska knjiga kmalu postala ena najvidnejših založb na področju mladinske književnosti, pač pa je imela ugled tudi v mednarodnih založniških povezavah.

Seveda pa je treba reči še to, da je k temu v tistih letih odločilno pripomogla dolgoletna direktorica založbe Zorka Peršič s svojimi poslovnimi in drugimi zvezami tako doma kot v tujini.

Kristina Brenkova je kot urednica začela obnavljati izdaje nekaterih klasičnih del za otroke, hkrati pa seveda izdajati tudi slikanice in knjige najvidnejših sodobnih avtorjev. V knjižnih zbirkah, ki jih je zasnovala, je objavljala dela, ki so bila namenjena najmlajšim in šolskim otrokom. Te edicije so se iz skromnih zametkov po številu izdaj kmalu razširile in se dodobra udomačile med mladimi bralci. V mislih imam predvsem *Čebelico* in *Cicibanovo knjižnico* za šolske otroke, *Velike slikanice*, *Malo slikanico* in tudi večjezično vsejugoslovansko slikaniško serijo *Zvezdico* za predšolske otroke. Nikakor pa ni mogoče spregledati tudi zložljive kartonske zgibanke ali leporella v zbirki *Najdihojca*, ki je namenjena najmlajšim in jo je Kristina Brenkova začela zavzeto gojiti že od 1958. leta dalje. Potem je tu še knjižna zbirka *Mladi oder z igrami* za otroke in mladino. Poseben pomen pa pripisujem edinstveni ediciji predvsem ljudskih pravljic z vseh koncev sveta *Zlata ptica*, ki je z oznako »zbirka najlepših pravljic in pripovedk iz domače in svetovne književnosti« začela izhajati pod uredništvom Ivana Potrča in Kristine Brenkove leta 1956 in 1987. leta v mojem uredništvu dosegla 100 knjig.

Vse to veliko pove o tem, da je Kristina Brenkova v svojem programskem konceptu ves čas sledila izkušnji in tudi potrebam, ki jih je razpoznavala v stiku z otroki in vzgojitelji, na kar kaže širok razpon njenih izdaj glede na zahtevnostno stopnjo in starost otrok, ki jih je z njimi zalagala. Razumljivo pa je tudi to, da je na moč skrbela za njihovo estetsko veljavnost tako po literarni kot po likovni plati. Zato ni naključje, da je sčasoma pridobila k sodelovanju celo vrsto uveljavljenih starejših slikarjev. Na primer: Gvida Birolla, Franceta Podrekarja, Miha Maleša, Maksima Sedeja st., Toneta Kralja, Franceta Miheliča, Miklavža Omerso, Marija Preglja, Marijo Vogelnik, Iveta Šubica, Jožeta Ciuho, Melito Vovk - Štih itd., da ne naštevam v nedogled. S posebno zavzetostjo pa je pri sebi gojila tudi skupino mlajših ilustratoric in ilustratorjev, ki so se posvečali zgolj slikaniški in knjižni ilustraciji. K temu so nemalo pripomogle tudi Levstikove nagrade, ki jih založba podeljuje že od 1949 naprej. Iz teh pobud in zagona, ki ga je kazala založba na področju knjižnih izdaj za otroke in mladino, predvsem pa avtorji s svojimi inovativnimi dosežki v tem specifičnem likovnem žanru, je nastal pojem »ljublanske ilustratorske šole«, ki so ga poznali tudi založniki v tujini.

Naj tu omenim samo nekaj slikaniških del, ki so po letu 1958 začela po zaslugi Kristine Brenkova in nekaterih vodilnih ljudi v založbi prodirati tudi v tujino. Tega leta je hkrati v hrvaščini, angleščini in nemščini izšla slikanica Matije Valjavca *Pastir*, katerega izvirno besedilo v verzih je prestavil v prozo in ga jezikovno posodobil Cene Vipotnik. Z danes že znamenitimi avtentičnimi bohinjskimi motivi pa ga je v svojih ilustracijah dopolnila Marlenka Stupica. Temu je leta 1960 sledil Levstikov *Martin Krpan* z ilustracijami Toneta Kralja, nato pa v nemškem jeziku še *Muca copatarica* in *Hišica iz kock* Ele Peroci z ilustracijami Lidije Osterc; slednja je ugledala luč sveta kar pri osmih evropskih založbah, ki so jo sprejele v svoj program. Ali drugače rečeno: izšla je v nemščini, češčini, italijanščini, srbščini, finščini, slovaščini, madžarščini in hrvaščini. V letu 1964 je bilo v tujih jezikih natisnjenih kar 32 slovenskih slikanic različnih formatov. Vse to dokazuje, da so si naše slikanice pridobile pomembno mesto v tej knjižni zvrsti tudi zunaj domačih jezikovnih meja. Še bolj kot ta podatek pa govori o uspešnosti naših slikanic na tujem tudi njihov sprejem ne le na trgu, ampak prav tako v evropskih strokovnih krogih, o čemer priča tudi oznaka, ki se je uveljavila pod že omenjenim pojmom »ljublanska ilustratorska šola«.

Leta 1965 je Mladinska knjiga priredila mednarodni simpozij, ki je bil ob enem kongres v okviru UNESCO ustanovljene zveze International Board of Books for Young People – IBBY. Za predsednico je bila izvoljena direktorica založbe Mladinske knjige Zorka Peršič, za tajnika pa pesnik, prevajalec in pravnik, vodja avtorskega oddelka v MK, dr. Rado Bordon. Njuno štiriletno delo na tem področju je tehtno prispevalo k popularizaciji in razširjenju slikaniškega dela založbe, za katerim je stala Kristina Brenkova.

Tako je v letu 1967 mogoče naštetih kar 52 slovenskih slikanic različnih formatov, prevedenih v tuje jezike. Med njimi poleg že omenjenih najdemo še druga pomembna slikaniška dela, kot so: *Kdo je Vidku napravil srajčico*, *Puhek v Benetkah*, *Sneguljčica*, *Moj dežnik je lahko balon*, *Krojaček Hlaček*, *Kam se je skrtil krojaček Hlaček* etc. Z njimi so prodrla v širšo mednarodno javnost ne le imena avtorjev besedil, pač pa predvsem slikarjev in ilustratorjev, ki so jih upodobili – npr. Jože Ciuha, Ive Šubic, Ive Seljak - Čopič, Marlenka Stupica, Marjana Jemec - Božič, Ančka Gošnik - Godec, Melita Vovk - Štih, Lidija Osterc in tako naprej.

Vse to je bilo Kristini Brenkovi, kot vem iz pogovorov z njo, v veliko zadoščanje, saj je pomenilo priznanje in potrditev njenih prizadevanj prav na slikaniškem področju, ki je bilo pred vojno še zelo skromno in premalo prisotno v slovenskem založništvu, zdaj pa se je razcvetelo in estetsko razmahnilo do tistih višin, ki so nekaterim avtorjem ilustracij prinesla tudi pomembne mednarodne nagrade in priznanja.

V zadnjem obdobju svojega urednikovanja je k sodelovanju na slikaniškem področju, ki se mu je vseskozi posvečala z vso vnemo in zavzetostjo, priklicala tudi nekatere mlajše slikarje, ki so kmalu pokazali, da je bilo zaupanje vanje utemeljeno in več kot upravičeno. To so bili Milan Bizovičar, Štefan Planinc, Jelka Reichman, Marija Lucija Stupica, Kostja Gatnik, Marjan Manček, Irena Majcen, Tomaž Kržišnik in še vrsta drugih.

Seveda bi se dalo o uredniškem delu Kristine Brenkove na področju slikanic za otroke povedati še marsikaj, saj je v tem pogledu takorekoč oralna ledino. Hkrati pa je zaradi zaledja odličnih slikarjev in spodbud, ki so prihajale od nje, dosegla, da je naša ilustracija za otroke po estetski plati ujela korak s sočasnimi žanrskimi trendi v tujem založništvu, ki je na tem področju imelo dosti daljšo in uglednejšo tradicijo. To je tudi pglavitni razlog, zakaj sem v tem prispevku posvetil nekaj več pozornosti prav njenim uredniškim dosežkom v zvezi s slovensko slikanico.

Ni pa seveda mogoče kar obiti drobnih, a živahnih knjižic v zbirki *Čebelica*, ki je kmalu postala množična periodična knjižnica za najmlajše šolarje. V njej se srečujemo s pravljicami, ljudskimi basnimi, ugankami, pesmimi, krajšimi pripovedmi klasičnih in sodobnih pisateljev. Knjižnica je bila tisti čas in je še danes zelo priljubljena pri mladih bralcih in tudi pri učiteljih, saj se drugače ne bi obdržala pri življenju vse od ustanovitve leta 1953 do današnjega dne. Uporabna je tako za vzgojne bralne namene (precej jih je natisnjenih v verzalkah), kot zaradi svojih različnih sporočilnih sestavin, ki so primerne za otroško dojetanje.

Najpomembnejša leposlovna knjižna zbirka za otroke v uredništvu Kristine Brenkove pa je bila nedvomno *Cicibanova knjižnica*, katere zametki segajo že v leto 1949, ko so v njej izšle štiri knjige: Levstikov *Martin Krpan z Vrha*, pesmi Iga Grudna *Na Krasu*, *Pesem o življenju in svetu* Josipa Pavičiča in znamenita *Ježeva hiša* Branka Čopiča.

Kasneje se je zbirka seveda močno razmahnila in prinašala v svojem izboru knjižna dela domačih, jugoslovanskih in svetovnih pesnikov in pisateljev. Med njimi najdemo številna zveneča imena tujih in slovenskih klasikov, še več pa sodobnikov različnih generacij vse do najmlajših avtorjev, ki so v šestdesetih in sedemdesetih letih s svojimi knjižnimi izdajami, večinoma prvenci, tudi po motiviki in po estetski plati močno razgibali in poživili slovensko književno prizorišče za otroke. Navedel bom samo nekaj takšnih prišlekov, ki so s svojimi knjižnimi izdajami pripomogli k temu, da se je slovenska književnost za otroke in mladino zlagoma začela utrjevati v naši zavesti kot posebna literarna zvrst s svojimi estetskimi merili in več kot zgolj vzgojnim poslanstvom.

Med njimi izstopajo Vitomil Zupan, ps. Langus (*Potovanje v tisočera mesta*, 1956), Tone Pavček (*Velesenzacija*, 1961), Lojze Krakar (*Sonce v knjigi*, 1962), Lojze Kovačič (*Zgodbe iz mesta Rič-Rač*, 1962), Kajetan Kovič (*Franca izpod klanca*, 1963), Ela Peroci (*Za lahko noč*, 1964), Jože Snoj (*Lajna drajna*, 1971), Svetlana Makarovič (*Miška spi*, 1972) itd.

V zvezi z Zupanovo knjigo *Potovanje v tisočera mesta*, ki jo je imenitno ilustriral Maksim Sedej st., naj ob tej priložnosti povem, da jo imam za eno najlepših fantastičnih povesti v naši mladinski književnosti. Kar pa je še posebej presenetljivo, je to, da je nastala v obdobju, ko je pri nas v estetiki še vedno veljala trda doktrina socrealizma. Druga težava, ki je nastopila pri izdaji te knjige, pa je bila ta, da je Vitomil Zupan takrat sedel v arestu zaradi svojega vetrnjaškega in politično nesprejemljivega prestopništva, zato je o usodi knjige odločala višja partijska instanca, najbrž kakšna Ziherlova ideološka komisija pri CK.

Naposled je le prevladalo stališče, da knjiga lahko izide, vendar ne pod avtorjevim pravim imenom, pač pa pod psevdonimom Langus. Kot uredniški naslednik Kristine Brenkove sem v osemdesetih letih Zupanovo knjigo ponatisnil z njegovim pravim imenom in pri žiriji dosegel, da je dobila Levstikovo nagrado. To je bil samo eden od primerov, s kakršnimi so se morali v tedanjem času ubadati uredniki, ki so bili tudi na področju književnosti za otroke vseskozi pod budnim ideološkim očesom partije, še posebej, kadar je šlo za dela, v katerih je bilo mogoče zaznati kakršnekoli sestavine z versko vsebino.

O tem, da se takemu pritisku ni moglo izogniti niti ljudsko izročilo v pravljicah in pripovedkah, saj so bile legende in druge religiozno obarvane ljudske pripovedi takorekoč prepovedane za natis, priča tudi moja izkušnja v letu 1976 ob izidu korziških pravljic, ki so izšle pod naslovom *Mezinčica* v zbirki *Zlata ptica*. Ta zbirka, ki zagotovo predstavlja velik uredniški podvig, se je po zgledu tujih tovrstnih edicij porodila v glavi Kristine Brenkove in njenega kroga poznavalcev ljudskega blaga, na samem začetku pa našla oporo tudi v Ivanu Potrču kot souredniku. Knjižna zbirka pretežno ljudskih pravljic in pripovedi je začela izhajati leta 1956 in že v prvem letniku postregla s petimi knjigami v nakladi od 3000 do 4000 izvodov. To število izdanih knjig na leto se je z manjšimi ali večjimi odstopanji v posameznih obdobjih, vendar nepretrgoma nadaljevalo v vseh naslednjih letih. Leta 1987 je, kot rečeno, zbirka dosegla 100 knjig. Za ta jubilej je Kristina Brenkova izbrala »sto najlepših pravljic in pripovedk iz zbirke *Zlata ptica*«, ki so pod naslovom *Zlata ptica* in z ilustracijami Jelke Reichman izšle naslednje leto.

Najbrž si ni težko predstavljati, koliko poznavalcev in etnografskih strokovnjakov je s svojimi pobudami in nasveti, s spremnimi besedami in opombami sodelovalo pri vsebinskem oblikovanju te knjižne zbirke. Velikanski delež pa gre

tudi prevajalcem iz različnih svetovnih in nacionalnih jezikov, saj je bilo treba za prevod upoštevati čimbolj verodostojne izvornike ali pa, kadar je šlo za manjše etnične skupine, recimo iz Sovjetske zveze, Azije in Afrike, izvedenske izdaje v tujih jezikih. Zelo pomembna sestavina vseh teh knjig so bile tudi ilustracije, zato je pri zbirki po moji oceni sodelovalo vsaj 30–40 ilustratorjev, nekaj upodobitev pa je bilo prevzetih tudi po izvorniku ali iz drugih likovnih izročil, ki so se skladala z izborom v knjigah.

Vse to govori o tem, koliko tvornih uredniških energij je bilo potrebno vložiti v izdajanje takšne impozantne knjižne zbirke, ki je prvič v tolikšnem obsegu in s preišljenim uredniškim konceptom Kristine Brenkove prinašala pravljice in pripovedke z različnih koncev sveta v roke slovenskih bralcev.

Rekel bi, da je bilo celotno Kristinino uredniško delo zasnovano tako, kot da ima kot urednica ves čas za izhodišče besede, ki sem jih citiral na začetku tega zapisa. Namreč, da jo že od otroštva naprej žene k pravljicam želja, ki se izraža v iskanju in odkrivanju drugačnega sveta od tistega, v katerem živi. Ali drugače rečeno: njen eksistencialni položaj je tak, da sama sebe kar naprej išče v napetem, a ustvarjalnem razmerju med sanjami oz. fikcijo in resničnostjo.

To se kaže tudi v njenih lastnih pripovedih za otroke, v katerih na eni strani srečujemo spominske črtice, kjer prikazuje dogodke in doživetja iz svojega otroštva ali zgodnje mladostniške dobe (npr. *Prva domovina* (1973), *Moja dolina* (1996), *Tuja dežela* (2000) pa tudi v sporočilno zahtevnejši realistični zbirki črtic za mlade *Golobje, sidro in vodnjak* (1960), na drugi strani pa izrazito fantazijske pripovedi, ki se v svoji fakturi pretapljajo v pravljичno fantastiko. Taki sta *Deklica Delfina in lisica Zviroropka* (1972) in *Srebrna račka – zlata račka* (1975), za kateri Marjana Kobe v spremni besedi k svojemu izboru kratke proze Kristine Brenkove, ki je izšla 2001 pod naslovom *Obdarovanja*, zapiše, da pomenita »vrh dosedanje iracionalne proze Kristine Brenkove in sodita med klasične slovenske zglede sodobnega pravljичnega žanra ...«

K temu ni kaj dodati. Morda le to: časi se spreminjajo, fantastika v pravljici, na Slovenskem pa tudi v današnji živi resničnosti nima ne konca ne kraja.

Maša Kodrič, Manca Ratkovič
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

**VLOGA KRISTINE BRENKOVE
PRI UVELJAVLJANJU SLOVENSKE
MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI V SVETU**
Raziskava na podlagi virov iz zapuščine

Članek povzema zaključke raziskave o vlogi Kristine Brenkove pri uveljavljanju slovenske mladinske književnosti v svetu na podlagi virov iz njene zapuščine, ki jo hrani Rokopisna zbirka Narodne in univerzitetne knjižnice. Raziskava pisem in korespondence kaže na razvejano uredniško mrežo evropskih in jugoslovanskih založb, pa tudi knjižnic in ostalih inštitucij, povezanih z raziskovanjem in s spodbujanjem nastajanja mladinske književnosti in ilustracije. Z njimi je Kristina Brenkova tesno sodelovala kot urednica pri založbi Mladinska knjiga v letih 1949–73. Korespondenca priča o nezamenljivi vlogi Kristine Brenkove pri uveljavljanju slovenskih mladinskih avtorjev in ilustratorjev v evropskem in jugoslovanskem literarnem prostoru, obenem pa je z izvrstnim uredniškim delom in izvirnimi uredniškimi koncepti navdihovala delovanje tujih založb.

The article summarizes conclusions of research on Kristina Brenkova's role in implementing Slovenian youth literature abroad, stemming from her legacy/bequest as a main research source. Letters and correspondence offer an insight into the editorial network of European and Yugoslavian publishing houses, as well as libraries and other institutions, working in the field of youth literature and illustration research and promotion. Kristina Brenkova was a part of this network as an editor in Mladinska knjiga in years 1949–73. A vibrant change, that reflects in letters and correspondence, points out the irreplaceable role that Kristina had in implementing Slovenian youth authors and illustrators into European and Yugoslavian literary field. With systematical cooperation in translation and publication of Slovenian youth literature abroad, she achieved its recognition in foreign countries and influenced foreign publishers with her own superb editorial work and creative editorial concepts.

Uvod

Mednarodni vplivi, sodelovanje in prevajanje so za literaturo in v literaturi vitalnega pomena. Danes je pretok med literarnimi ustvarjalci prostorsko, jezikovno in kulturno skorajda neomejen. Bralci smo pri izbiri nekoliko bolj omejeni, še posebej to velja za recepcijo pri mladih bralcih. Jezikovna pogojenost in založniške težnje zmanjšujejo pretočnost literature za mlade. Zaradi neobvladljive količine produkcije za otroke je izbira za bralce in starše še toliko težja. Obenem pa je

prednost mladinske literature, predvsem slikanice, v univerzalni govorici ilustracij, ki jo razumejo otroci vsega sveta. Iz zapuščine Kristine Brenkove je razvidno, da je živela v skrbi, da najde vrhunske slovenske ustvarjalce in z njihovim delom osreči tako slovenske otroke kot otroke sveta.

Metodologija

Zapuščina Kristine Brenkove obsega 99 map oziroma približno 12 000 enot gradiva in je tako ena izmed najboljšežnejših zapuščin, ki jih hrani Rokopisna zbirka NUK. Glavni vir za raziskavo povezav Kristine Brenkove z Evropo in Jugoslavijo predstavljajo njena korespondenca in pisma,¹ ki skupaj obsegajo 19 map. Zaradi količine gradiva se raziskava osredotoča na njeno osebno korespondenco, v kateri najdemo le pogodbe za njena avtorska dela s tujimi založbami, ne pa tudi pogodb, ki jih je Mladinska knjiga v času njenega urednikovanja sklenila s tujimi založbami. Zato se razprava omejuje le na gradivo, hranjeno v njeni zapuščini. Natančna bibliografija prevodov in tujih izdaj slovenskih mladinskih del je žal za okvir te raziskave preobsežna, vsekakor pa avtorici upava, da bo članek spodbudil dejavnost tudi na tem področju.

Pri analizi korespondence sva se osredotočili na določene osebne korespondence, za katere sva ocenili, da kot korpusi kar najboljše poudarjajo posredniško vlogo Kristine Brenkove in posredniško vlogo njenih sodelavcev ter kar se da celovito in slikovito prikazujejo medsebojno mednarodno sodelovanje na področju mladinske književnosti in kulture nasploh. Pri tem sva žal morali izpustiti najboljše korespondence, ki so skorajda vse tudi zelo osebne narave.

Pomemben sekundarni vir so štiri bibliografije. Prva je objavljenja kot del knjige *Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino 1945–1975* (1978) in zajema bibliografijo prevodov slovenskih slikanic v tuje jezike za obdobje od 1945 do 1975 – to pa so prav leta delovanja Kristine Brenkove v Mladinski knjigi. Bibliografija, za katero se moramo zahvaliti Boži Pleničar, seveda zajema le prevode slikanic, ne pa tudi prevodov ostale mladinske literature, vendar je bila za najino raziskavo močno relevantna, saj so slikanice predstavljale pomemben del uredniškega programa Brenkove. Podatki v bibliografiji podpirajo tezo o osrednji vlogi Brenkove pri uveljavljanju slovenske literature za mlade v tujini. Iz bibliografije je razvidno, da je bilo v tem obdobju prevedenih največ slikanic v srbohrvaški in nemški jezik, na sedmem mestu pa je češki jezik. Zato je bilo pri ocenjevanju zaslug Brenkove smiselno pregledati še dve bibliografiji, ki sta na voljo, to sta *Bibliografija knjižnih prevodov slovenske literature v nemščino* (2006) in *Bibliografija knjižnih prevodov slovenske literature v češčino* (2005). To sta dve izmed osrednjih kulturnih področij, s katerimi je Brenkova navezala in ohranjala močne stike, če seveda odmislimo bivše republike Jugoslavije. Priročni vir za raziskovanje izdaj na jugoslovanskem trgu je *Bibliografija založbe Mladinska knjiga 1945–1965* (1967), ki sta jo sestavila Nada Prašelj in Bogomil Gerlanc, saj vsebuje tudi koprodukcijske izdaje. Številke prevodov po letih v bibliografijah podpirajo tezo članka, da je bila vloga Brenkove pri uveljavljanju slovenske mladinske književnosti v svetu odločilna.

---

¹ Pri obdelavi rokopisnega gradiva ločimo pisma (pisma, ki jih je avtor pisal neki drugi osebi) in korespondenco (pisma drugih oseb, ki so pisale avtorju in jih je avtor prejel).

Jugoslovanski prostor

Da so bila uredniška načela Brenkove naravnana k svetovnemu trgu oziroma njegovemu bralcu, je razvidno tudi iz njenega predgovora k *Preprostim besedam: glasilu osnovne šole dr. Pavla Lunačka Šentrupert*, kje piše:

Založba bi knjižice že ob prvem natisu rada poslala tudi slovenskim otrokom po svetu, a ni in ni šlo. Če ne moremo obdariti svojih otrok po svetu, bomo pa ustvarjali SLIKANICE ZA OTROKE SVETA, smo rekli. (*Preproste besede* 2000: 8)

V času uredniškega delovanja Kristine Brenkove je Mladinska knjiga sodelovala z več kot 35 založbami in drugimi institucijami v Italiji, Franciji, Švici, Nemčiji, Nizozemski, Avstriji, Češki, Slovaški, Madžarski, Rusiji, Poljski ter v republikah bivše Jugoslavije. Sodelovanje v jugoslovanskem prostoru je bilo najbolj razvejano in najmočnejše, saj je šlo za skupno državo, ki je bila seveda povezana tudi na kulturnem področju. Hkrati pa to sodelovanje ni bilo povsem samoumevno, saj so bile med bivšimi jugoslovanskimi republikami vendarle jezikovne razlike, ki so za otroke večinoma nepremostljive. Brenkova se je zavedala, da je bilo potrebno vzpostaviti sistematično in kvalitetno sodelovanje med ustvarjalci, avtorji, ilustratorji, uredniki in prevajalci tudi znotraj Jugoslavije, da bi lahko slovensko pravljico brali tudi otroci v drugih republikah bivše skupne države. Res pa je, da so bile koprodukcijske izdaje, ki so nižale končno ceno knjig, v obdobju njenega uredniškega dela številne in znotraj Jugoslavije veliko lažje izvedljive.

Bogata korespondenca Kristine Brenkove dokazuje, da je imela stik z vsemi republikami bivše skupne države, največ z mesti Zagreb, Beograd, Novi Sad, Sarajevo in Skopje. V rednih stikih z Brenkovo je bila Branka Furlan, bibliotekarka na otroškem oddelku zagrebške mestne knjižnice (prejemnica nagrade hrvaškega bibliotekarskega društva). Zanimiv primer je pismo iz leta 1967, iz katerega je razvidna posredniška vloga Furlanove: Brenkovo namreč prosi za nasvet, katere jugoslovanske otroške knjige/slikanice naj pošlje v francoske mladinske knjižnice in na ameriški UNICEF. Za razpravo posebej pomenljiv je zaključek pisma, kjer Furlanova omenja Kristinino izjemno naklonjenost mednarodnemu sodelovanju, zanimiva pa je tudi anekdota v zvezi s prevodom Kristininega dela *Golobje, sidro in vodnjak* (1960). Hčerka B. Furlanove je namreč knjigo označila kot »najlepšo knjigo o vseh mamah« in tako spodbudila svojo mamo, da je delo prevedla in priredila za šolsko predstavo. Brenkova je bila v stikih tudi s hrvaškim mladinskim pesnikom in pisateljem Grigorjem Vitezom, ki je med drugim prevajal v hrvaščino slovenske mladinske avtorje in deloval kot urednik v zagrebški založbi Mladost. Z Vitezom pa Brenkova ni sodelovala le na založniškem področju, bila je tudi članica uredniškega odbora strokovnega časopisa o ustvarjanju za otroke in je zanj prispevala strokovne članke na temo slikanice. V korespondenci najdemo tudi stike z Anđelko Martić, hrvaško književnico za otroke, urednico zagrebške založbe Naša djeca in časopisa *Radost* ter prevajalko slovenskih mladinskih del.

Zanimiv in obsežen del korespondence so pisma Beograjčanke Desanke Maksimović, srbske pesnice in pisateljice ter profesorice in članice Srbske akademije znanosti in umetnosti. Maksimovićeva je poleg številnih pesmi za odrasle (zlasti Prešernovih in Župančičevih) v srbsščino prevedla tudi Župančičevega *Cicibana*. Z Brenkovo je bila v stikih tudi pisateljica in prevajalka Jovanka Hrvačanin. Njuna korespondenca obsega obdobje, daljše od 30 let. Leta 1965 je Hrvačaninova za

sarajevski otroški časopis *Vesela sveska* prevedla tudi nekaj črtic iz knjige K. Brenkove *Ko si bil majhen* (1964). Desanka Maksimović in Jovanka Hrvaćanin sta v srbsčino skupaj prevedli delo *Golobje, sidro in vodnjak*.

Brenkova je stike s srbskim kulturnim prostorom negovala tako na založniški kot tudi na širši strokovni ravni, kar dokazuje korespondenca s pomembno in veliko beograjsko založbo Mlado pokolenje, z revijo *Zmaj*, z organizacijo Društvo i vaspitanje, z uredništvom otroškega časopisa *Novosti iz Jugoslavije* ter mnogimi drugimi. K razvoju mladinske književnosti je tedaj s svojim delovanjem močno prispevala novosadska organizacija Zmajeve dečje igre, s katero je Brenkova sodelovala pri nastajanju leksikona jugoslovanskih mladinskih pisateljev in pesnikov. V stikih je bila tudi z založbama Forum in Bratstvo-jedinstvo, ki sta med drugim izdajali dela za madžarsko manjšino v Vojvodini. Za slovaško vojvodinsko manjšino je skrbela založba Obzor, ki je izdajala knjige v slovaškem jeziku. V korespondenci najdemo pisma glavnega urednika Juraja Spavaka, ki omenja izdajo slovenskih prevodov mladinskih del za slovaško manjšino.

V zapuščini zasledimo več dopisov s sarajevsko založbo Veselin Masleša in pisem iz Makedonije, kjer je delovala in ustvarjala mladinska pesnica in pisateljica Bistrica Mirkulovska, sicer Slovenka, ki se je poročila v Makedonijo. Mirkulovska je v makedonski jezik prevedla več slovenskih leposlovnih del za odrasle in mladino. Preko Makedonije so vodile tudi Kristinine vezi s turškim kulturnim prostorom. Brenkova je bila v stikih z Nedžatijem Zekerijo, pisateljem turškega rodu, živečim v Makedoniji. Iz njune korespondence izvemo, da so nekatera pisateljčina dela izšla tudi v turškem jeziku.

Evropska mreža

V korespondenci najdemo naslednje povezave z založbami in drugimi institucijami evropskega kulturnega prostora: Atlantis Verlag (Zürich), Der Kinderbuchverlag Berlin, Alfred Holz Verlag (Berlin), Kinder Verlag (München), Anette Betz Verlag (München), Mednarodno knjižnico za mladinsko književnost iz Münchna (Internationale Kinder- und Jugendbibliothek München), Mednarodnim inštitutom za otroško, mladinsko in ljudsko literaturo z Dunaja (Internationales Institut für Kinder-, Jugend- und Volksliteratur), praško založbo Dětské Knihy (sprva SNDK, nato Albatros), uredništvom strokovne revije za mladinsko književnost *Zlatý Máj* (Praga), založbo Mladé letá (Bratislava), mednarodnim Bienalom ilustracije v Bratislavi ... Njeno korespondenco bogatijo pisma Klause Dodererja (ustanovitelja in direktorja prvega inštituta za mladinsko književnost na svetu ter urednika temeljnega leksikona otroške in mladinske literature *Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur. Personen-, Länder- und Sachartikel zu Geschichte u. Gegenwart der Kinder- und Jugendliteratur*. 1974–1979), Jelle Lepman (pobudnice in soustanoviteljice mednarodne zveze za mladinsko književnost IBBY, ustanoviteljice in direktorice Mednarodne mladinske knjižnice v Münchnu, avtorice mladinske literature, pobudnice in prejemnice Andersenovih nagrad), Bettine Hürlimann (urednice mladinskih in otroških knjig v založbi Atlantis Verlag, avtorice dela *Svet v slikanici*, slov. izd. 1968, članice žirije pri BIB in aktivne članice IBBY), Metke Simončič (slovenske bibliotekarke v Mednarodni mladinski knjižnici v Münchnu, avtorice razprave *Fantastična pripoved*

na Slovenskem in v Zahodni Evropi, 1965), Jamesom Krüssom (mednarodno uspešnim nemškim mladinskim pisateljem in prevajalcem), Walterjem Scherfom (direktorjem Mednarodne mladinske knjižnice v Münchnu), Hansom Baumannom (nemškim mladinskim avtorjem in prevajalcem, urednikom svetovne antologije pesmi za otroke), Zlato Pirnat Cognard (avtorico dela *Pregled mladinskih književnosti jugoslovanskih narodov: 1945–1968*, 1980, ki ga je kot doktorsko tezo zagovarjala na Sorboni, prevajalko slovenskih mladinskih del v francoščino), Else Byhan (prevajalko slovenskih mladinskih del v nemščino), Inge M. Artl (nemško pisateljico in prevajalko del za otroke in mladino), Freda Rodriana (nemškega avtorja za otroke in mladino ter direktorja založbe Kiderbuchverlag), Zdeneka Slabýa (urednika češke strokovne revije za mladinsko književnost *Zlatý Máj*, urednika antologije sodobne jugoslovanske literature za mladino), Bohumila Ríhe (češkega pisatelja za mladino, prejemnika Andersenove nagrade in urednika založbe Dětské Knihy), Františka Benharta, Otona Berkopca (slovenskega prevajalca, bibliotekarja in predavatelja, živečega v Pragi) in drugih.

V pregledanem gradivu žal nisva našli korespondence z Astrid Lindgren, ki jo Brenkova omenja v intervjuju Mojce Urankar Počkaj (Urankar Počkaj 2006: 63). Znamenito Švedinjo je Brenkova kot prevajalka *Pike Nogavičke* prosila, če lahko priredi imena oseb in krajev tako, da bodo prijazna ušesom slovenskih bralcev. Lindgrenova ji je preko svojega agenta odgovorila pritrdilno. Ohranjen pa je osnutek pisma, ki ga je Brenkova poslala Tove Jansson, ki je Andersenovo nagrado prejela prav na kongresu v Ljubljani leta 1966. V pismu se Brenkova opravičuje, da je Mladinska knjiga izdala dve njeni deli v eni knjigi (*Čarodejev klobuk in Vražja kresna noč*, 1970) in jo prosi za razumevanje. Da je bila Brenkova v stikih tudi z Jello Lepman, priča zanimiva razglednica, ki ji jo je Lepmanova poslala z dopusta. Lepmanova je podpisana še na nekaj drugih razglednicah, ki so jih Brenkovi že po njeni upokojitvi pisali Walter Scherf in drugi ugledni strokovnjaki z raznih simpozijev in kongresov po Evropi. Sicer o njunih medsebojnih stikih na mednarodnih posvetovanjih izvemo tudi iz pisem Bettine Hürliman.

Najobsežnejši sta korespondenci z Zlato Pirnat Cognard in Inge M. Artl. Iz korespondence s Pirnat Cognardovo, ki obsega več sto pisem, je razvidno, da je Zlata delovala kot glavni člen pri posredovanju in prevajanju mladinskih del v francoščino. Z Brenkovo ju ni povezovalo le strokovno zanimanje, bili sta tudi zelo dobri prijateljici. Zaradi obsega in zasebne narave pisem sva natančno raziskovanje te korespondence morali prihraniti za naslednjo priložnost. Enako sva ravnali s korespondenco Inge M. Artl, Else Byhan in Elizabeth Goebels, vendar že površen pregled pokaže zasluge I. M. Artl in E. Byhan za širjenje slovenske mladinske besede v nemški literarni prostor. Obe sta delovali kot prevajalki mladinskih del v nemščino, prizadevanja Byhanove pa v več pismih omenja tudi Metka Simončič.

Za raziskovalce mladinske književnosti sta verjetno najbolj zanimivi korespondenci z Metko Simončič in Bettino Hürlimann. Simončičeva je imela v procesu uveljavljanja slovenske literature v Evropi dokaj pomembno vlogo. Njen delovni položaj – zaposlena je bila kot bibliotekarka v IJB – ji je omogočal, da je lahko slovensko literaturo uspešno in strokovno posredovala tujim založnikom in knjižnicam. Iz pisem razberemo, da je ji je Brenkova pošiljala knjige in jo obveščala o novostih na domačem trgu. V knjižnici so novosti vsako leto razstavili na tradicionalni razstavi. Vpliva te odmevne razstave ne smemo zanemariti, saj so jo, tudi

po podatkih, ki jih najdemo v pismih Simončičeve, redno obiskovali tako evropski strokovnjaki kot založniki s področja mladinske književnosti.

Zelo zgovorno je pismo z dne 17. 4. 1963, saj nam njegova zadnja stran v zgoščeni obliki razkrije, katerim evropskim založbam je Simončičeva poslala seznam slovenskih pisateljev, ki bi bili zanimivi za prevajanje. Poroča in navaja tudi založbe, ki so na njeno posredovanje odgovorile in ki želijo izdati prevode slovenskih knjig. Konec pisma priča o Brenkovi kot zanesljivi urednici in sodelavki, saj Simončičeva zapiše, da je pri Brenkovi »še edino zanesljivo mesto, kjer človek kaj doseže«.

V pismih Simončičeve lahko začitimo živahno dogajanje na strokovnem področju mladinske književnosti v Evropi, saj poroča o sejnih, razstavah, simpozijih, kongresih in o strokovnjakih, ki se na njih srečujejo. Zanimivo je pismo z dne 19. 1. 1966, v katerem omenja listo povablencev na septembrski IBBY kongres v Ljubljani. Simončičeva je očitno na prošnjo Zorke Peršič sestavila referenčno listo strokovnjakov, ki naj bi jih povabili na ljubljanski kongres.

V korespondenci z Bettino Hürlimann izstopajo pisma, v katerih sledimo nastajanju njenega dela *Svet v slikanici*. Hürlimannova je bila predvsem v šestdesetih letih, ko je njeno delo izšlo, zelo cenjena raziskovalka in poznavalka stroke in mladinske književnosti nasploh. Kot je razvidno iz korespondence, ji je večino znanja in podatkov o slovenski slikanici, ki jih je uporabila v svojem delu, posredovala prav Brenkova. Prvo ohranjeno pismo je iz leta 1964, v njem se Hürlimannova zahvaljuje za pošiljko knjig, ki jih je prejela od Brenkove, in se še posebej navdušuje nad zbirko Čebelica. V naslednjih pismih se z Brenkovo dogovarjata za slovensko izdajo knjige *Svet v slikanici*, ki je res izšla leta 1968. Zanimivo je, da Hürlimannova v enem izmed pisem razmišlja, kako pri izboru slikanic za uvrstitev v svojo knjigo ni mogla biti povsem objektivna – za primer navede prav Jugoslavijo, saj so v knjigi predstavljeni predvsem Slovenci. Ali gre razlog za to pripisati pomanjkanju njenih stikov z ostalimi jugoslovanskimi republikami ali resnično kvaliteti naših del, je težko reči. Iz njenih pisem lahko razberemo, da ostali jugoslovanski uredniki nikoli niso bili tako kooperativni in odzivni, kot je bila Brenkova, zato tudi njihove knjige niso v tolikšni meri kot naše našle poti v Evropo, čeprav so jim bila vrata odprta.

V korespondenci večkrat zasledimo, da so bili tuji založniki zelo navdušeni nad slovenskimi ilustratorkami, želeli so, da bi ilustrirale tudi njihove knjige. Hürlimannova omenja sodelovanje z Marlenko Stupico, kateri se moramo še posebej zahvaliti za uveljavitev slovenske ilustracije v svetu. Iz korespondence je razvidno, kako zaželene in cenjene so bile njene ilustracije v Evropi. V pismih Hürlimannove je pogosto omenjeno sodelovanje z Zorko Peršič, predvsem pri pripravi ljubljanskega kongresa IBBY leta 1966. Na tem mestu je potrebno opozoriti na zasluge, ki jih ima Zorka Peršič pri prepoznavnosti slovenske mladinske založbe in s tem tudi slovenskih mladinskih del v Evropi. V strokovnih in založniških krogih po Evropi je bila Zorka Peršič visoko cenjena, dokaz njenega prizadevanja za razvoj mladinske književnosti in stroke je tudi organizacija IBBY kongresa v Ljubljani.

Drugo kulturno področje, s katerim je Brenkova vzdrževala redne stike, je tedanja Češkoslovaška republika. Velik del korespondence Zdeneka Slabýja je posvečen nastajanju antologije sodobne jugoslovanske literature za mladino, ki jo je sestavljal tudi s pomočjo Brenkove. Ta mu je v pismih svetovala glede izbora

slovenskih del, avtorjev in ilustratorjev. Velik del korespondence s Češkoslovaško predstavljajo pisma Otona Berkopca in njegove žene Angele. Pisma so kot zbirka zanimiva predvsem zato, ker zgovorno pripovedujejo tako o dogajanju v češkoslovaškem kulturnem in literarnem prostoru kot tudi o burnih političnih in za češkoslovaško zgodovino prelomnih dogodkih. Berkopec je v Pragi deloval kot slovenski prevajalec, bibliotekar, predavatelj in literarni recenzent. Prvo datirano pismo, ki ga najdemo v zapuščini, je bilo napisano takoj po vojni, v avgustu leta 1945, in kaže ne to, da sta imeli družini Brenk in Brekopec stike že pred vojno. Iz korespondence je razvidno, da je Berkopec kot prevajalec predstavljal pomembno in dejavno vez med Brenkovo in češkimi ter slovaškimi založniki, obenem pa je z recenzijami v časopisih skrbel za promocijo prevedene slovenske literature za mladino. V pismih pogosto beremo o njegovih obiskih na založbah in njegovi vlogi ambasadorja in promotorja slovenske mladinske knjige. V pismu z dne 6. 2. 1961 piše takole:

Zelo sem Ti hvaležen za Tvoje posredovanje pri Vaši založbi. Sedaj dobivam vso domačo mladinsko literaturo in tako bom imel dober pregled, kaj doli izhaja, tu bom pa tudi lahko priporočil SNDL (glavni mladinski založbi, op. avtoric), ko bo kaj za prevod, pa tudi drugače.

Navedba odlično povzema strategijo posredovanja, ki jo zasledimo tudi pri drugih prevajalcih in knjižničarjih, s katerimi je bila Brenkova v stikih. V Brekopčevi korespondenci najdemo tudi njeno povezavo z Eduardom Petiško, avtorjem *Starih grških bajk* (1980), ki jih v slovenščino prevedla prav Brenkova.

Zaključek

Raziskava dokazuje, da je imela Brenkova v času uredniškega dela skupaj s svojimi sodelavci po svetu neprecenljivo in odločilno vlogo pri uveljavljanju slovenske mladinske literature, njenih avtorjev in ilustratorjev v mednarodnem prostoru. Iz korespondence in njenega publicističnega dela je razvidno, da je njeno delovanje presegalo okvire uredniškega dela in da je bilo celovito ter sistematično. Njen interes ni bil strogo omejen na interese založbe Mladinska knjiga, temveč je bil širše strokoven. S svojim uredniškim delom ni le odprla vrata v svet slovenskim knjigam za mlade, ampak je s svojimi uredniškimi pristopi (npr. z zbirko Čebelica in Zlata ptica) navdihovala delovanje tujih založb. Vprašanje, ali obstajajo podobne zbirke pri drugih narodih in ali je na njihov nastanek vplivala Brenkova, ostaja odprto za nadaljnje raziskovanje.

Zagotovo pa naša kulturna dediščina ne bi mogla prodreti tako daleč brez Marlenke Stupice, Zorke Peršič, Metke Simončič, Zlate Pirnat Cognard, Bettine Hürlimann, Else Byhan, Otona Berkopca in drugih, ki so veliko svoje volje in napora vložili v to, da so slovenska mladinska dela našla pot do tujih bralcev. Nesebični nameni in srčne želje, ki vejejo iz pisem Kristine Brenkove in njenih sodelavcev, so ustvarjali pogoje za zgledno sodelovanja med knjižnicami in založbami in s tem za uspešno razvijanje in negovanje mladinske književnosti.

Viri

Zapuščina Kristine Brenkove, inventarna številka 29/2010, Rokopisna zbirka NUK.

Kristina Brenkova, Niko Grafenauer (ur.), 1978: *Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino 1945–1975*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Stojan Vavti, 2006: *Bibliografija knjižnih prevodov slovenske literature v nemščino*. Ljubljana: Center za slovensko književnost.

Petr Mainuš, 2005: *Bibliografija knjižnih prevodov slovenske literature v češčino*. Ljubljana: Center za slovensko književnost.

Preproste besede: glasilo osnovne šole dr. Pavla Lunačka Šentrupert, 1/30 (1999/2000). 8.

Nada Prašelj, Bogomil Gerlanc, 1967: *Bibliografija založbe Mladinska knjiga 1945–1965*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mojca Urankar Počkaj 2006: Kristina Brenkova. *PIL*, oktober/59. 62–63.

POGLED NA SVOJE DELO

Andrej Ilc

BITI UREDNIK¹

Ko sem prebral naslov, ki sem si ga na prošnjo Darje Lavrenčič Vrabc izmislil dobesedno v petih sekundah, sem se kar malo ustrašil! Obeta namreč tako rekoč ontološki, miselno domišljen uvid v bit početja, ki se ga grem že tretjino svojega življenja. Kaj takega bi gotovo zmozel moj cenjeni predhodnik na uredniškem mestu Niko Grafenauer. Kar sledi pa je bolj kot to praktična refleksija, poskus skice ideala, h kateremu stremim, a se mu le (pre)redko približam.

Začel bi s temile besedami Grahama Greena:

Najbrž je otroštvo edino obdobje, v katerem imajo knjige sploh kak resničen vpliv na nas. Pozneje v življenju jih sicer občudujemo, zabavajo nas in dodajajo k našim prepričanjem, vendar je v odraslosti veliko bolj verjetno, da bomo v knjigah našli le potrditev tega, kar je že zasidrano v naših mislih. /.../ Za otroka pa so vse knjige preproste, pripovedujejo mu o prihodnosti, in prav tako kot prerokba o dolgem potovanju ali smrti v vodi, knjige vplivajo na njegovo življenje. Najbrž je prav ta njihova moč tista, ki nas pri knjigah tako vznemirja.²

Ni se nam treba v celoti strinjati z Greenom, a dejstvo je, da se knjige, ki smo jih imeli priložnost brati v otroštvu, globoko vtisnejo v nas, in to tako slabe

kot dobre. In tu že pridemo do vloge urednika in njegove neizmerne odgovornosti. V trenutku, ko pri nas izhaja več knjig za otroke in mladino kot kdaj koli, se moramo najbrž vprašati tole: zakaj bi otrokom dajali slabe knjige, če je toliko dobrih? Vizija Ursule Nordstrom, legendarne urednice pri ameriški založbi Harper Collins, nekakšne tamkajšnje Kristine Brenkove, osebe, ki je svetu med drugim odkrila Maurica Sendaka, izdajala pa tudi Shela Silversteina in Tomija Ungererja, je bila zelo preprosta: izdajati »dobre knjige za poredne otroke«. Svoje delo je med drugim videla tudi v tem, da nekako »spravi knjige mimo staršev, ki jih kupujejo«, do otrok, v prepričanju, da se bodo znali ustvarjalno odzvati na dela ustvarjalnih posameznikov. Urednik (v zgodovini tega dela založništva so sicer eminentne urednice v večini – moški so se očitno raje ukvarjali s po njihovem mnenju resnejšimi rečmi) se po mojem mnenju ne sme preveč obremenjevati s tem, kaj je primerno za otroke ali kaj imajo otroci radi. Nasprotno: mora jim zaupati in spoštovati njihovo zmožnost razumevanja. Enako mora dosledno zahtevati tudi od »svojih« avtorjev. Drugače hitro pristanemo pri didaktičnosti, ki je v

¹ Besedilo je bilo v nekoliko spremenjeni obliki predstavljeno v okviru Strokovne srede 9. 2. 2011 v Mestni knjižnici Ljubljana.

² Graham Greene: Izgubljeno otroštvo. Prevedla Špela Breclj. V: *Sodobnost* 4/2011, str. 434–438.

sodobni produkciji žal mrgoli. Priznam, da besedil, ki že vnaprej obljublajo, da bodo otroke naučila tega in onega, skoraj nikoli ne preberem do konca. Slikanice, ki vzgajajo ubogljive, čustveno programirane potrošnike, se mi ne zdijo nič manjši problem od slikanic, ki so poskušale otroke navdušiti za kako od minulih ideoloških opcij.

Kako potem osrečiti urednika? Čisto preprosto, tako kot otroka. Povejte dobro zgodbo. Samo to je pomembno. Lahko je čisto nova ali pa tudi ne, samo da je povedana na prepričljiv, jasen, avtentičen način. Otroci so dejansko pametnejši, kot si navadno predstavljamo odrasli. Vedo, kdaj glas, ki jih nagovarja, ni pristen. In ko se to zgodi, je zgodba v težavah. Morda bo zdržala branje ali dve, gotovo pa ne petsto, kot bi jih morala. Sporočilo mora biti vedno v službi zgodbe, ne obratno. Naravnost k sporočilu je smrt iskrene literarne izmenjave z otroki.

Kaj je še pomembno? Jezik. Slikanica, na primer, mora biti, z Bachovimi besedami, dobro uglašena. Toliko opevani navdih je samo osnova, bistvena je struktura, notranja konsistenca. Pisanje in urejanje slikanic je enako zahtevno kot pisanje in urejanje dobre poezije. Nekdo je slikanico primerjal s sonetom: tudi v njej ne sme biti enega samega zloga preveč. Ena napačna nota lahko uniči vse. Italo Calvino je v svojih *Ameriških predavanjih* pisal o »izrazni ekonomiji«. Že omenjeni Maurice Sendak, avtor nekaterih ključnih avtorskih slikanic, je nekoč napisal tole: »Zame se vse začne s pisanjem. Nikoli nisem porabil manj kot dve leti za besedilo posamezne slikanice, čeprav imajo v povprečju le 380 besed.« (Sam sem kot nekakšen ideal izrazne ekonomije avtorjem pogosto priporočal meni zelo ljubega Toona Tellegena, ki zna na poldrugi strani povedati vse, kar je pomembno, in to z najpreprostejšimi besedami.) Da bi se na koncu izšlo, je, skratka, potreben filigranski pristop in

poglobljeno sodelovanje med avtorjem, ilustratorjem in uredniki (govorim v množini, ker sta »v igri« še likovni urednik in urednik oblikovalec).

Iz doslej povedanega se mogoče že da slutiti, kaj me kot urednika vodi pri odločanju in izbiri. Večkrat so me že vprašali, kako se odločam, in moj odgovor je bil za marsikoga presenetljivo neotipljiv: govoril sem nekaj o »nosu«, pa intuiciji in podobnem. Včasih sem se zatekel kar k angleščini: *gut feeling*. Precej prozaično, vem. Ta slavni uredniški »nos« oziroma *gut feeling* je nekakšna mešanica določene količine daru in »kilometrince«, izkušenj, tako bralnih kot drugih, ki se naberejo v tem »poslu«. Tudi tiste »iz druge roke«, recimo knjižničarske ali knjigotrške, so neprecenljive. Uredniki se pogosto ne upamo priznati, da pomembno vlogo pri naših izbirah igra tudi osebni okus. (Avtorji, ki doživijo zavrnitev, se lahko tolažijo s tem, da očitno niso po našem okusu, medtem ko nekateri, ki jih neprestano objavljamo, to očitno so.) A trdim: dober (osebni) okus je predpogoj za to, da je lahko nekdo dober urednik. Tisti, ki ima okus, je izbirčen, in to je za knjige samo dobro. (Kristina Brenkova je to povzela takole: »Nisem bila samo firbčna, bila sem tudi zelo izbirčna.«) Seveda zgolj okus ni dovolj, pa če je še tako dober. Tveganje in koraki v neznanu so neizogiben del igre. Vsi uredniki s(m)o zmotljivi, vseeno pa morajo za to, da preživijo, imeti ugodno razmerje med zadetki v polno in streli v prazno. In še: ne streljajte na urednika, kadar se zmoti, temveč si, preden mu sodite, oglejte večjo sliko – njegov program. Kot je nekje izrekel kolega Zdravko Duša, ki ima kaj pokazati: »Urednik ne izbira naslovov, ampak kreira program.«

Več kot en šef me je poskušal prepričati, da je sicer lepo, če imamo ideale, a je najbolje, da jih pustimo doma. Ni res. Založništvo dandanes sicer poka od pragmatičnosti in cinizma, a vse, kar se v

njem zgodi kakovostnega in trajnega, se zgodi zato, ker je nekdo v nekaj iskreno verjel, ker je imel nek ideal, ki mu je predano in pogosto tudi vztrajno in trmasto sledil. Brez idealov, prepričanja, odločnosti, predanosti, vztrajnosti, trme in tveganja (meje sočasne, ves čas jih je treba preizkušati) ni dobrega urednika. (Po tihem si želim, da bil eden zaščitnih znakov dobrega urednika tudi večno nastlana miza in nepospravljena pisarna.)

Ivan Minatti, še eden velikih predhodnikov, prvi urednik zbirke Sinji galeb, mi je pred kratkim zaupal, da mu niti malo ni bilo lahko, ko se je odločil v program uvrstiti Saint-Exupéryjevega *Malega princa*. Tedanji glavni urednik se mu je zoperstavil z mnenjem, da je zgodba »preveč idealistična«, tudi prodajne službe so zmajevale z glavo in knjiga se sprva dejansko ni dobro prodajala. Ostalo je zgodovina. *Mali princ* je štirideset let in dvaindvajset ponatisov pozneje ena največjih uspešnic v zgodovini največje slovenske založbe. Marsikatero uredniško odločitev je kot pravilno potrdil šele čas.

Urednik v svojem življenju vstopa v dve vrsti odnosov. Prvi je z delodajalcem in ta je praviloma dosti bolj enoznačen. Antagonizem med uredniki in njihovimi delodajalci, ki jih najpogosteje poosebljajo kar prodajne službe, je večer, pogosto vzajemno prezirljiv in se ga da reducirati na razmerje med poslovnežem in umetnikom, s tem, da je urednik anonimni umetnik, ki pušča sled z nevidnim črnilom. (Michael Kandel, urednik še ene meni zelo ljube avtorice Ursule K. Le Guin, je urednika posrečeno primerjal s slednim psom, njegovega delodajalca (založnika) pa z lovcem s puško.) V založniški dinamiki so uredniki nadloga in to draga, saj komplicirajo življenje in s svojimi nenehnimi pomisleki ovirajo in podaljšujejo proces nastanka knjige. Namenoma sem pretiraval, čeprav kakršne koli podobnosti z resničnim življenjem niso nenerne.

Druga vrsta odnosa je seveda tista z avtorji. Ta je dosti bolj kompleksna. Urednik je v tem primeru prisiljen biti marsikaj: pedantni, nepopustljivi trener in oboževalec, potrpežljivi priganjalec (s kolegoma urednikoma smo pred kratkim pripeljali do uresničitve projekt, ki je trajal kar deset let – ni bilo zaman!), provokator in zaupnik, tudi nadomestna mama, če je treba (no, morda tudi zato med uspešnimi uredniki knjig za otroke in mladino prevladujejo ženske?). To, da urednik avtorju bolj ali manj zvito predlaga spremembe in izboljšave, je samoumevno, to, da avtorji, ki dobro vedo, da uredniki dajejo predloge, ne ukaze, nekatere sprejmejo, druge pa ne, prav tako. Ursula Nordstrom je verjela, da je vsak od njenih avtorjev genij, ki ga je potrebno negovati, spodbujati in mu omogočati, da bo naredil tisto, za kar je bil namenjen: čudovito knjigo. Uredniki smo tukaj zato, da avtorjem, kot se je v nedavnem intervjuju lepo izrazil Tomaž Pengov, dajemo pravi veter in napihujemo jadra. In ja: ko se enkrat odločimo zanje, nimamo druge izbire, kot da se iz slednih psov prelevimo v najbolj zveste pse čuvaje.

Moje trdno prepričanje je, da prav vsaka knjiga potrebuje urednika, danes nič manj kot nekoč. Splošno prepričanje, ki ga potrjuje tudi praksa, je, da se danes urednikuje manj in slabše kot nekoč. Knjig je preprosto preveč, po drugi strani pa je treba samokritično priznati, da v sodobnem založništvu na urednike prežijo številne (birokratske) skušnjave, ki nas vabijo stran od osnovnega poslanstva. (Drug problem so založbe, ki urednikov niti nimajo in knjige samo izdajajo – dobessedno.) To je velika škoda. Knjigi, ki ji je bila namenjena ustrezna uredniška pozornost, se to namreč vedno pozna (vsi pravijo: Kako dober avtor!), knjigi, ki ni imela te sreče, pa prav tako (vsi pravijo: Je ta knjiga sploh imela urednika?).

IBBY NOVICE

POSLANICA IBBY: KNJIGA SE SPOMINJA

‘Ko sta Arno in njegov oče prišla do šole, se je pouk že začel.’

V moji domovini Estoniji znajo to vrstico skorajda vsi ljudje na pamet. To je prva vrstica knjige z naslovom ‘Pomlad’ izpod peresa estonskega pisatelja Oskarja Lutsa, ki je izšla leta 1912.

‘Pomlad’ govori o življenju otrok v majhni podeželski šoli v Estoniji ob koncu 19. stoletja. Oskar Luts je opisoval svoje otroštvo. Arno je pravzaprav Oskar Luts kot otrok.

Znanstveniki proučujejo stare listine in nato pišejo zgodovinske knjige. Te govorijo o dogodkih, ki so se zgodili, vendar pa iz njih redko lahko razberemo, kako so živeli navadni ljudje.

Knjige z zgodbami se spominjajo stvari, ki jih v starih listinah ne najdemo. Ne morejo nam, na primer, povedati, o čem je deček, kakršen je bil Arno, pred sto leti razmišljal na poti v šolo, o čem so takrat sanjali otroci, česa so se bali in kaj jih je razveseljevalo. Knjiga se spominja tudi staršev teh otrok, spominja se, kakšni so želeli biti in kakšno prihodnost so želeli svojim otrokom.

Seveda lahko tudi danes pišemo knjige o starih časih in te pogosto ponujajo zelo razburljivo branje. Toda pisatelj, ki živi danes, ne more poznati niti vonjev in okusov niti strahov in radosti daljne preteklosti. Današnji pisatelj namreč že ve, kako se bo razpletla zgodba in kako bo potekalo življenje ljudi v preteklosti.

Knjiga se spominja časa, v katerem je bila napisana.

Iz knjig Charlesa Dickensa lahko izvemo, kakšno je bilo v resnici življenje dečka na ulicah Londona sredi 19. stoletja – v času Oliverja Twista. Skozi oči Davida Copperfielda (skozi Dickensove oči torej) spoznamo zelo različne osebe, ki so živele v Angliji v sredini 19. stoletja – spoznamo odnose med njimi in kako so nanje vplivali njihove misli in čustva. David Copperfield je namreč v mnogih pogledih upodobitev Charlesa Dickensa. Dickensu se torej ni bilo treba ničesar izmisliti, stvari je preprosto poznal.

Iz knjige lahko izvemo tudi, kako je bilo Tomu Sawyerju, Huckleberryju Finnu in njunemu prijatelju Jimu, ko so ob koncu 19. stoletja, ko je Mark Twain pisal o njihovi pustolovščini, pluli po reki Misisipi. Odlično je poznal razmišljanje takratnih ljudi, saj je živel med njimi. Bil je eden od njih.

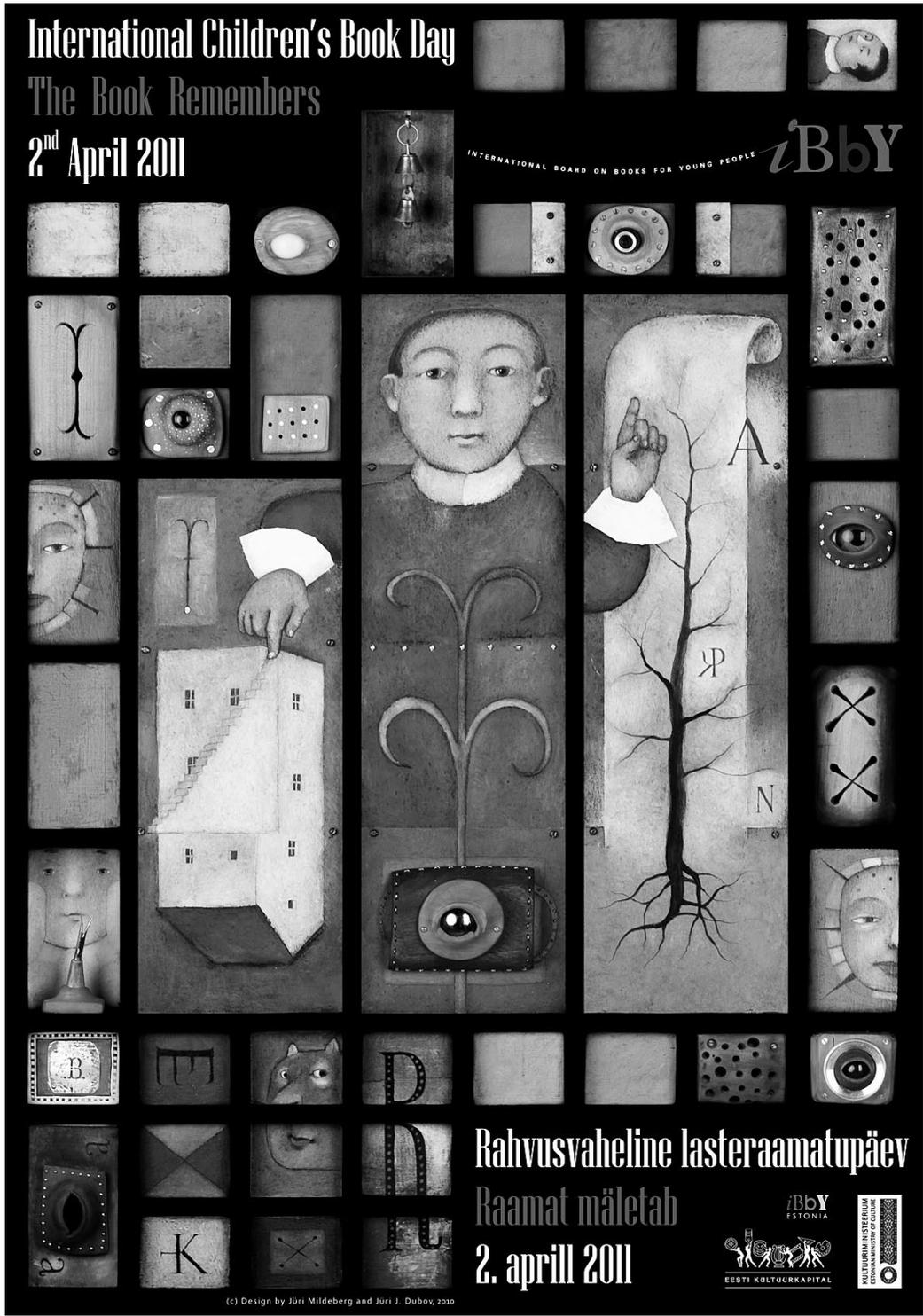
V književnih delih so najverodostojnejši tisti opisi življenja ljudi v starih časih, ki so bili napisani v času, ko so ti ljudje živeli.

(Prevod: *Jana Ambrožič*)

Pokroviteljica praznovanja 2. aprila 2011:
Estonska sekcija IBBY (www.eltk.ee)

International Children's Book Day
 The Book Remembers
 2nd April 2011

INTERNATIONAL BOARD ON BOOKS FOR YOUNG PEOPLE **iBbY**

Rahvusvaheline lasteraamatupäev
 Raamat mäletab
 2. aprill 2011

(c) Design by Jüri Mildeberg and Jüri J. Dubov, 2010

AINO PERVIK, rojena leta 1932, je ena najvplivnejših pisateljic sodobne estonske književnosti za otroke. Diplomirala je na Univerzi v Tartuju, in sicer iz finsko-ugrofijskih jezikov. Napisala je 47 knjig za otroke, piše tudi prozo in poezijo za odrasle. Njena dela so prevedena v angleški, nemški, japonski, litvanski, ruski jezik in druge jezike. Številna so bila prirejena tudi za gledališče in film. V svojih delih nam pogumno ponuja nenavadne domišljjske svetove, ki z očarljivimi liki in napetimi dogodivščinami pomagajo otrokom razumeti globlja bivanjska vprašanja, kot so ohranjanje ekološkega ravnovesja, nesmiselnost vojne, navzkrižja med kulturami, iskanje identitete, svobode in usode, dobro in zlo. Dotakne se tudi perečih težav, s katerimi se soočajo otroci v današnjem svetu. Prejela je številne nagrade, med drugim leta 2004 častno listo IBBY.

JÜRI MILDEBERG (poznani tudi pod umetniškim imenom Mildebergius), rojen leta 1965 v Talinu, je svojo poklicno pot začel kot slikar in grafik in se je uveljavil na obeh področjih ustvarjanja. Njegova dela so vsako leto na ogled na samostojnih razstavah po vsem svetu, od Finske do Japonske. Do zdaj je ilustriral približno 20 knjig. Mildebergove slike so vse prijetno popačene; izražajo tako razigran, absurden smisel za humor kot tudi toplino, prijaznost in skrivnostnost. Umirjene barve očarajo gledalca in ga vabijo v umišljeni svet domišljije, ki ga ustvarja. Velike površine se izmenjujejo z drobnimi detajli, vse pa ima svoj namen. Slike nas vabijo k razmišljanju in tudi raziskovanju ter odkrivanju številnih plasti njegovega dela. Mildeberg je za svoje delo prejel številna priznanja in nagrade, med drugim leta 2008 častno listo IBBY.

ODMEVI NA DOGODKE

Maruša Avguštin

SEJEM OTROŠKIH KNJIG V BOLOGNI

28. – 31. marec 2011

Prvi vtisi

Na prvi pogled osrednja razstava ilustracij, na kateri vsako leto sodelujejo udeleženci iz vsega sveta, letos ni nudila opaznih likovnih presežkov. Predstavitel lanskoletne Andersenove nagrajenke za ilustracijo JUTTE BAUER (1958) je s prevladujočo črtno risbo in enostavno pripovednostjo z zdravim humorjem opozarjala na povezanost zgodbe, razumljive otrokom in prilagojene knjigi, manj je nudila slikarskih užitkov. Gostja letošnjega sejma je bila LITVA; litvanske ilustracije so bile presenečenje že zaradi izvirne postavitve razstave, ki so jo spremljale knjige.

Večje število nezasedenih paviljonov je zbuvalo vtis, da se ta najpomembnejši mednarodni sejem otroških knjig krči.

Kaj razkrije natančnejši ogled osrednje razstave ilustracij

Še vedno se zdi, da po številu ilustratorskih tehnik, vsebinski pestrosti in dognanosti likovne izvedbe prednjači Japonska. Glede na različne likovne prijeme, bogato domišljijo in prefinjenost likovnega izraza, ki prepričljivo dopolnjuje vsebinske pripovedi, ji sledi Francija. Med svojstvene mojstre ilu-

stracije sodita Španija in Portugalska. Za italijansko ilustracijo se zdi, da se je povsem izvila iz dolgoletne odvisnosti od svoje klasične umetnosti in da postaja po pestrosti izrazov vse bolj pogumna. Številne druge države so zastopane z bogastvom najrazličnejših rokopisov, od otroško občutene pripovednosti, fotografsko natančnih opisov, pravljíčnosti, do redkih surrealističnih izrazov. Posebno mesto pripada iranski ilustraciji, ki jo zaznamujeta izrazita ploskovitost in rafiniranost izraza, vezanega na njihovo kulturo.

Ilustratorji z vseh koncev sveta uporabljajo najrazličnejše likovne tehnike. Računalniške izvedbe v kombinaciji z drugimi likovnimi rešitvami so zelo pogoste. Letos je prvič opazneje zastopana tudi raba fotografije. Še vedno se pojavljajo tudi klasične grafične tehnike, ki so najbolj značilne za Japonsko, a ne le zanjo.

Je presežek letošnje razstave večja prilagojenost ilustracij knjigi in mladim? Morda, čeprav že nekaj let opažamo, da se ilustracija izvija iz pretiranega eksperimentiranja, in čeprav tudi letošnja razstava vključuje t. i. instalacije, prenesene v knjige s pomočjo fotografije. Sicer pa je vsakoletni izbor ilustracij za razstavo odvisen tudi od žirije.

Mednarodna strokovna žirija za sprejem ilustracij na razstavo

Mednarodno strokovno žirijo so sestavljali slovaški ilustrator L'uboslav Pal'o, belgijski ilustrator Carli Cneut, italijanski založnik Paolo Canton, norveška knjižničarka in založnica otroških knjig Ellen Seip in francoska kritičarka otroške literature, posebej ilustriranih knjig, Sophie van der Linden. Z ilustratorskega stališča je bil zanimiv zapis L'uboslava Pal'a, da je med predloženimi ilustracijami opazil tri vrste likovnih rešitev: prave ilustracije, take, ki to še niso, a obetajo, da bodo njihovi avtorju postali pravi ilustratorji, in tretjo skupino, ki bi po njegovem mnenju bolj sodila na slikarsko razstavo. Poudaril je, da ne gre za kritiko, temveč opažanje različnosti ilustratorskih izrazov. V skupnem poročilu komisije, ki je objavljeno v katalogu, so člani žirije poudarili, da so pri uvrstitvi del na razstavo upoštevali tehnično dovršenost izvedbe, originalnost ideje in povezanost ilustracij z besedilom. Vrstni red je po mnenju žirije narekovala izjemna kulturna pisanost predloženega gradiva. Žirija je posvarila mlade ustvarjalce pred posnemanjem uveljavljenih mojstrov, saj bolonjska razstava tudi obetavnim začetnikom utira pot v mednarodni ilustratorski prostor. V svojem zapisu je spodbujala tudi tiste, ki niso prišli v izbor, naj vztrajajo pri svoji ustvarjalnosti.

14.000 prispelih ilustracij 2863 ilustratorjev iz 76 držav je predstavljalo za žirijo izjemen napor, vendar upa, da je z odgovornim izborom 76 ilustratorjev in 375 del iz 20 držav dobro opravila svoje delo in da predstavitev ilustracij na razstavi nudi kolikor je mogoče popolno sliko pestrosti izrazov, ki v tem trenutku vladajo na svetovnem ilustratorskem področju.

Dela za razstavo Jutte Bauer je izbrala nemška strokovna žirija, predstavitev

ilustratorske ustvarjalnosti častne gostje Litve pa njihova žirija. Preprostost izraza Jutte Bauer skriva v sebi poznavanje otrokovega dojemanja zgodb. Avtorica, ki piše tudi besedila, se otrokom približa s profesionalno risbo, ki jih vedno znova osvaja.

Litvanska ilustratorska razstava je pokazala 32 mojstrov iz treh obdobj. Njihova žirija je poudarila, da gre za skupino avtorjev, ki so delali še v nekdanji skupni državi Sovjetski zvezi, drugo skupino predstavljajo tisti, ki jih je zaznamoval prehod v samostojno državo, tretjo skupino pa tvorijo najmlajši ilustratorji, med njimi so bili tudi še študenti litvanskih likovnih akademij. Njihova bogata kulturna zgodovina se kaže v ilustratorskih značilnostih, odkrivanje posebnosti treh generacij pa bi potrebovalo bolj poglobljen študij. Vsekakor se zdi, da je njihov pogosto slikarsko obravnavan izraz dojemljiv in privlačen tudi brez poznavanja besedila

Ilustratorska kavarna

Ilustratorska kavarna je vsako leto shajališče ilustratorjev, pisateljev, založnikov, kritikov in obiskovalcev sejma, kjer poslušalci sledijo različnim razpravam,

nastopajoči pa odgovarjajo tudi na vprašanja iz publike. Tudi letos sta polno zaseden prostor in živahno spremljanje dogajanj pričala o živem zanimanju za ilustracijo in ilustrirane knjige. Žal dogodkom zaradi časovne omejenosti našega skupinskega obiska ni bilo mogoče slediti.

Mednarodna žirija za nagrade najboljšim ilustriranim knjigam

V mednarodni strokovni žiriji, ki je izbrala najboljše ilustrirane knjige, so bili: Antonio Faetti (predsednik), odličen poznavalec otroške literature in knjižne ilustracije, Eric Baker, znameniti ameriški oblikovalec iz New Yorka in avtor strokovnih knjig o oblikovanju, in Nathalie Beau, dejavna na različnih področjih literarne ustvarjalnosti za otroke, posebej na področju slikanice; sodelavka založb Gallimard jeunesse in Nathan jeunesse, članica francoske sekcije IBBY itd.

Žirija je izbirala med 942 kandidati iz 35 držav, tudi Slovenije. Podelila je naslednje nagrade:

- Nagrado FICTION francoski založbi Éditions Milan za *Ezopove zgodbe* v adaptaciji Jeana-Philippa Mogenta in z ilustracijami Jeana-Françoisa Martina
- Nagradi FICTION MENTION založbi Éditions Thierry Magnier iz Pariza za knjigo *HIACINTHE ET ROSE* z besedilom Françoisa Morela in slikami Martina Jarrieja ter založbi Walker Books iz Londona za knjigo *THE IRON MAN* z besedilom Teda Hughesa in ilustracijami Laure Carlin
- Nagrado NON FICTION založbi Changbi Publishers iz Koreje za knjigo *A HOUSE OF THE MIND: MAUM* z besedilom Kim Hee-Kyunga in ilustracijami Iwone Chmielewske
- Nagradi NON FICTION MENTION založbi Dwie Siostry iz Varšave za

knjigo *CO Z CIEBIE WYROŚNIE?*, tekst in ilustracije Daniel Mizielinski in Aleksandra Mizielniska; založbi Sigongjunior iz Koreje za knjigo *THE STORIES SHOULDN'T BE TRUE*. Tekst in ilustracije Gang Gyeong Su

- Nagrado NOVI HORIZONTI založbi Cosac Naify iz brazilskega Sao Paula za knjigo *MIL-FOLHAS-HISTÓRIA ILUSTRADA DO DOCE*. Besedilo je prispevala Lucrecia Zappi, grafično oblikovanje pa Maria Carolina Sampaio
- Nagradi NOVI HORIZONTI MENTION založbi Cosac Naify iz brazilskega Sao Paula za knjigo *A JANELA DE ESQUINA DO MEU PRIMO* (besedilo E. T. A. Hoffman, ilustracije Daniel Bueno) in založbi Petra Ediciones iz Mehike za knjigo *UN DIA* (besedilo in ilustracije Chiara Carrer)
- Nagrado OPERA PRIMA založbi Éditions MeMo za *MONSIEUR CENT TÊTES* (Besedilo in ilustracije Ghislaine Herbéra)
- Nagradi OPERA PRIMA MENTION založbi La Joie de Lire iz Ženeve (Švica) za knjigo *DIAPASON*, ilustracije Laetitia Devernay, založbi Mucho-mor iz Varšave za knjigo *SLOIATKO* in založbi Gimpel Verlag iz Hannovera v Nemčiji za knjigo *FANTJE* (besedilo Adam Jaromir, ilustracije Gabriela Cichowska)

Na sejmskih stojnicah je bilo več kot 1200 razstavljalcev knjig, med njimi več kot 1100 tujih. Med odličnimi rezultati je vedno najti tudi številne vprašljive izvedbe. Letošnje leto ni bilo v tem pogledu nobena izjema, zato med množico gradiva ni bilo prav lahko najti v vitrinah razstavljenih nagrajenih knjig.

V letu 2010 je bila ustanovljena še ena nagrada, namenjena mladim ilustratorjem pod 35 let. Prejel jo je Philip Giordano.

Zapis se nanaša predvsem na ilustratorski delež knjižnega sejma, a so bili na njem tudi centra za avtorje in prevajalce ter poseben prostor za sklepanje licenc.

Številne so tudi prireditve v mestu Bologni, ki so povezane s sejmom. Letos je bil poleg širše predstavitve Litve za raziskovalce ilustracije posebej zanimiv prikaz del nemškega ilustratorja in pisca besedil Nikolausa Heidebacha z naslovom *Skoraj sam. Risbe za vsakogar*, ki je z odlično risbo, bogatim koloritom in fantazijo s humorjem, ki je blažil tudi manj prijazne, seksualno obarvane vsebine pri otrocih in odraslih, opozarjal na profesionalni nivo ilustracij z nekonvencionalnimi pripovedmi. Razstava s spremljajočimi knjigami je bila v Palazzu d' Accursio na Piazza Maggiore.

Slovenska ilustracija

Na ilustratorski razstavi 2011 Slovenija ni bila navzoča, čeprav ima ilustratorje, ki bi si udeležbo brez dvoma zaslužili.

Predlog slovenske sekcije IBBY in Društva slovenskih pisateljev za Andersenov nagrado akad. slikarki Ančki Gošnik Godec in pesniku Tonetu Pavčku bo obravnavan prihodnje leto, ker se Andersenova nagrada podeljuje vsaki dve leti. Upanje, da bi jo prejela, ostaja, a ni zelo verjetno. Lila Prap nagrade ALMA ni prejela, dobil jo je izjemen avstralski umetnik Shaun Tau. Ali to pomeni, da naša ilustracija vendarle ni na dovolj visokem nivoju za mednarodna priznanja? Verjetno so prisotni še drugi razlogi.

Zame je bilo posebno doživetje prikaz avtorske slikanice *Sidro* Damijana Stepančiča na eni od slovenskih stojnic letošnjega bolonjskega sejma. Knjiga bi po aktualnosti likovnega jezika, povezanosti z besedilom ter vrhunskega oblikovanja celote brez dvoma sodila med nagrajene primerke. Sama bi jo uvrstila v bližino nagrajenih *Ezopovih zgodb*.

Na Bienalu ilustracij v Bratislavi (BIB) so slovenski ilustratorji že dolgo prisotni in dobili so tudi ugledne nagrade. Je morda Bratislava ovinek, ki je potreben za nastop v Bologni? Ne nazadnje: brez uvrstitve na svetovno prizorišče nismo nič manj dobri, a se za nas ne ve. Iskanje možnosti nastopanja na svetovnih prizoriščih pa ne sme zasenčiti negovanja posebnosti naše ilustracije in ne zasledovanja ilustratorskega dogajanja v svetu. Eno in drugo je potrebno. Slikar in likovni kritik Marjan Tršar je večkrat poudaril, da slikar lahko uporabi tuje vplive, če jih je posvojil, jim dal svojo osebno barvo. Za ilustracijo velja isto. Za zdaj bolonjska razstava ne kaže uniformiranja. Zdi se, da je globalizacija sveta ne ogroža. Tudi slovenska ilustracija ohranja svoje posebnosti in pisanost likovnih izrazov. Ilustratorska sekcija pri ZDSLJU s štipendijami spodbuja tovrstno likovno ustvarjalnost. A navsezadnje vsaj v svetu že prepoznavni in uveljavljeni slovenski ilustratorji Lila Prap in Alenka Sottler opozarjata na visok nivo in svojskost slovenske ilustratorske umetnosti. Za njeno širšo navzočnost na tujih razstavah bo potrebna dodatna organizacijska in finančna družbena pomoč.

POROČILA – OCENE

LILA PRAP – DOBITNICA NAGRADE PREŠERNOVEGA SKLADA 2011

V letu 2010 se je Lilijana Praprotnik-Zupančič, z umetniškim imenom Lila Prap, slovenski javnosti predstavila z dvema odmevnima razstavama: »Prostor za likovne, literarne, glasbene in igrane zgodbe LILE PRAP«, multimedijijski projekt (scenska postavitev razstave v Galeriji sodobne umetnosti Celje, februar 2010, kustosinja razstave mag. Alenka Domjan) in »Lilijana Praprotnik - Zupančič: Lila Prap ©« (v Centru in Galeriji P74 v Ljubljani od 9.–30. marca 2010, kustosinja razstave dr. Tanja Mastnak). Na osnovi teh dveh predstavitev je avtorica dobila nagrado Prešernovega sklada za ilustracijo, ki je bila tokrat prvič podeljena izključno za otroško ilustracijo. Pričujoči tekst je razširjeno besedilo predloga za podelitev nagrade; povzema tudi del besedila ob razstavi v Galeriji P74.

Lila Prap že več kot deset let s svojimi ilustracijami bistveno sooblikuje to likovno zvrst tako v Sloveniji kot v tujini. Na Japonskem so npr. odprli celo verigo Lilinih hiš, ki so neke vrste prostori za srečevanje bolnih otrok in njihovih staršev. Pobudniki projekta verjamejo, da Liline podobe lahko pomagajo bolnim otrokom krepiti voljo za zdravljenje.

O njenem delu je bil posnet odmeven dokumentarni film: Lila Prap (avtor in režiser Aleš Šega, scenaristka Tanja Roženberger Šega, montaža in pomočnik režiserja Jaka Kovač, avtor glasbe

Gašper Piano), ob celjski razstavi pa je izšel tudi izjemno reprezentativen slovensko-angleški katalog oz. knjiga *Lila Prap. Pravljičarska, ki misli v podobah in zapisuje v znakih*.

V petdesetih letih rojena Lilijana Praprotnik, diplomirana arhitektka, je v devetdesetih letih dvajsetega stoletja pozornost vzbudila z avtorskimi slikanicami za otroke, ki jih je izdala Mladinska knjiga. Ta je avtorico promovirala na svetovnih sejmi in kmalu so se ilustracije Lile Prap začele pojavljati v izdajah tujih založnikov. Največji uspeh je do sedaj doživela na Japonskem, kjer so njene slikanice predelali v risanke in

vzporedno pripravili res širok spekter izdelkov, opremljenih z blagovno znamko Lila Prap.

Lila Prap je izhajajoč iz popolnoma domačijskega, nam vsem znanega koncepta in razumevanja kulture ter umetniškega ustvarjanja, ta način razmišljanja ponesla v svet. Lila Prap je edina slovenska ustvarjalka v, katere ime je postalo prepoznavna blagovna znamka. Ob *Disney store* in *Hello Kitty* lahko v trgovinah na Japonskem najdemo tudi oddelek *Lila Prap*. Kupiti je možno celo vrsto izdelkov (od spodnjic do jedilnega pribora, video kaset, sestavljank, brisač, obeskov za ključe), opremljenih z živalmi, ki so nastale za znamenito slikanico *Zakaj?* Naklada, uspešnost in prepoznavnost avtorskih slikanic Lile Prap se v slovenskih merilih na področju trženja knjig lahko primerja samo s fenomenom Slavoja Žižka. Lila Prap nekatere svoje knjige celo najprej izda v tujini in šele nato v Sloveniji. Pri tem je seveda zanimivo, da ravno v Sloveniji število prodanih knjig Lile Prap ne presega povprečnega števila prodanih izvodov drugih slikanic, medtem ko v tujini naklade dosegajo neverjetne številke (npr. 70 000 prodanih izvodov samo na Japonskem).

Lahko se sicer vprašamo zakaj, a najbrž bi bilo to zgolj retorično vprašanje.

Lila Prap kot slovenska avtorica specifičnost svojega razumevanja sveta razlaga na univerzalni način, z otroškim jezikom sporazumevanja, ki s svojo neposrednostjo in neobremenjenostjo postavlja mostove med vsemi kulturami.

Ukvarja se z ilustracijami za zelo majhne otroke v starosti do pet let. Otroci pri tej starosti še niso kulturno determinirani in prav zato je še toliko bolj pomembno, na kakšen način jim predstavimo njihovo lastno kulturno okolje in kako razvijamo njihovo zavest o drugih okoljih. Avtorji ilustracij morajo komunicirati tudi s starši, zato je lahko pravi izziv, kako predstaviti, spremeniti

ali izboljšati uveljavljene kulturne vzorce, vrednote in prepričanja. Lila Prap je našla zelo prefinjen in uspešen način, kako predstaviti kulturne raznolikosti zelo majhnim otrokom. Razvila je inovativen pristop k razumevanju sodobnega globalnega sveta, v katerem živimo.

Lile Prap ne zanima zapiranje v ustaljeno in znano. Želi si biti tako odprta, kot je le mogoče. Rada ima kontraste in raznolikosti, rada ima izzive. Njene slikanice opozarjajo na možnosti izbire, raznolikost, kontrastnost: črno in belo, majhno in veliko, pikčasto in črtasto. Prestavljajo nam raznovrstnost različnih pogledov na svet: živali se povsod oglašajo enako, pa vendarle v vsakem jeziku to beležimo drugače (*Živalski slovar*). Ob slikanicah Lile Prap razvijamo radovednost in samozavest, da stvari lahko vidimo tudi drugače. Izpostavlja kontraste tako s tekstom, obliko kot z barvami. Njen način predstavljanja stvari je enostaven, ploskovit, z močnimi konturami in jasno ločenimi barvnimi ploskvami. Lila Prap komunicira z otroki zelo intenzivno in na različnih nivojih, istočasno pa komunicira tudi z odraslimi bralci. Na nezavednem nivoju ne komunicira z našimi strahovi, kot to počnejo številni avtorji otroških del, temveč z našim pogumom.

Slika s kredo na črn papir, ki barve močno poudari, da izstopajo jasno in intenzivno. Preprostost besednega sporočila kombinira z jasno izraženimi vizualnimi sporočili. Prepoznavnost pa ji zagotavljata njen inovativni pristop in prefinjen smisel za humor.

Verjetno se v tem skriva odgovor, zakaj je njen preboj na svetovne trge pomenila prav knjižica *Zakaj?*

Ta slikanica poleg jasno prepoznavnega vizualnega sloga, ki zdaj predstavlja blagovno znamko Lila Prap, ponuja tudi izredno duhovito igrico za male zakajčke – ob vsaki živali se otrokom zastavi vprašanje, kot npr. Zakaj dihur spušča

pline? In bralci najprej dobijo tri trapaste odgovore: npr. »dihurji mislijo, da njihov smrad drugim diši«, ali »s svojimi prdci dihurji igrajo melodije za druge živali«. Šele potem pride pravi, znanstveni odgovor na zastavljeno vprašanje.

Lila Prap pravi, da je v svojem bistvu ohranila zmožnost čudežnega, otroško odprtega dojemanja sveta, kar ji omogoča pristno komunikacijo z najmlajšimi bralci. Duhovite, slikovite in komunikativne vizualne zgodbe so v užitek tako otrokom kot odraslim, ki skupaj z otroki listajo te knjižice. Prav v tem pa je skrivnost dobre ilustracije.

Preprosta, jasna vizualna govorica in direktna sporočilnost, malce v duhu pop-arta, odlikujeta tudi zgodnja slikarska dela Lile Prap. To neposrednost in igrivost je nato prenesla v svoje ilustracije.

Na razstavi v Galeriji P74 je bil predstavljen predvsem njen cikel iz slikanice *Zakaj?*, ki je bil na Japonskem predelan v animirani film. V zadnjem letu so risanke predvajali tudi na Televiziji Slovenija. Glavni junaki te serije (kot tudi večine slikanic Lile Prap) so živali. Stilizirani živalski liki z jasnimi konturami in enotnimi barvnimi nanosi (ki odražajo odlično poznavanje tako oblikovalskih kot slikarskih likovnih prvin) jasno predstavljajo avtoričino zamisel. Nadgradnja je v prefinjeni duhovitosti, ki je zaščitni znak Lile Prap. Tako njeno besedilo kot likovna upodobitev z neverjetno nežnostjo, občutljivostjo in življenjsko radostjo komunicirata z gledalcem. V avtorski slikanici je vse delo enega avtorja, tako besedilo kot ilustracije in oblikovanje. Lila Prap to svobodo izkoristi do konca in ustvari slikanico, ki v vsakem detajlu odraža njeno »filozofijo« – oziroma kar blagovno znamko Lila Prap, ki je ne more nihče kopirati.

Tanja Mastnak

MOJA NAJ KNJIGA 2011

Moja najljubša knjiga, priznanje po izboru mladih bralcev, se podeljuje vsako leto od 1998, in sicer v dveh kategorijah: za najljubšo slovensko mladinsko knjigo in najljubšo v slovenščino prevedeno mladinsko knjigo. Priznanja se podelijo avtorjem in založnikom teh del na slovesnosti ob 2. aprilu, mednarodnem dnevu knjig za otroke.

Priznanje so osnovali Pionirska knjižnica, Slovenska sekcija IBBY in Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, da bi med mladimi bralci spodbujali branje in zanimanje za mladinsko književnost. Zato naj bi bilo glasovanje povezano z bibliopedagoškimi dejavnostmi oz. z najrazličnejšimi oblikami knjižne vzgoje mladih bralcev.

V šolskem letu 2010/2011 je glasovanje za Mojo najljubšo knjigo po izboru mladih bralcev potekalo že **štirinajstič**, petič prek spleta: www.naj-knjiga.si.

Sodelovalo je 90 mentorjev, ki so spodbujali mlade k branju in sporočali njihove glasove. Glasovanje je potekalo v 49 splošnih knjižnicah in v šolskih knjižnicah na njihovem področju; sodelovali pa so tudi slovenski otroci izven Slovenije. **Glasovalo je 24.592 mladih bralcev**, od tega 524 slovenskih mladih bralcev izven Slovenije.

Akcijo strokovno vodi Mestna knjižnica Ljubljana s pomočjo odbora za priznanje Moja najljubša knjiga, ki ga sestavljajo predstavniki iz splošnih in šolskih knjižnic, častni člani pa so predsednik Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, predsednik Slovenske sekcije IBBY in predstavnik mladih bralcev.

Glasujejo lahko vsi otroci, ki knjigo sami preberejo, pri čemer smejo glasovati za katero koli delo, ne glede na letnico njegove izdaje, glavna pozornost pa velja leposlovni knjigi. Knjiga, ki že peto leto dobi največ glasov mladih bralcev, prej-

me zlato priznanje, nato pa je izločena iz nadaljnega glasovanja.

Glasove zbirajo knjižničarji in učitelji, ki jih sprotno posredujejo Pionirski prek spletne strani priznanja. Tu so tudi objavljeni trenutni rezultati in dosedanji nosilci priznanj, obiskovalce spletnih strani nagrade pa nadalje še spodbujamo, da sporočijo mnenje o svoji najljubši knjigi.

Moja najljubša slovenska knjiga po izboru mladih bralcev za leto 2011 je zbirka *Pozor, pravljice!* Primoža Suhodolčana z ilustracijami Uroša Hrovata. Izhaja pri založbi Karantanija.

Moja najljubša prevedena knjiga po izboru mladih bralcev za leto 2011 pa je zbirka *Lov na pošasti Adama Blada* z ilustracijami Steva Simsa. Zbirka, ki jo prevaja Ljubica Karim Rodošek, izhaja pri založbi Alica.

Moja najljubša slovenska knjiga po izboru mladih bralcev za leto 2011

Avtor	Naslov	Št. glasov
Primož Suhodolčan	<i>Pozor, pravljice!</i> - zbirka	388
Goran Vojnovič	<i>Čefurji raus!</i>	255
Primož Suhodolčan	<i>Živalske novice</i> - zbirka	181
Vilma G. Simončič	<i>Mala muca v knjižnici</i>	178
Svetlana Makarovič	<i>Kosovirji</i> – vsi naslovi	159
Primož Suhodolčan	<i>Peter Nos</i> - zbirka	149
Vid Pečjak	<i>Drejček in trije Marsovčki</i>	133
Kajetan Kovič	<i>Maček Muri</i>	128
Tone Seliškar	<i>Bratovščina Sinjega galeba</i>	119
Josip Vandot	<i>Kekec</i> – vsi naslovi	111

Moja najljubša prevedena knjiga po izboru mladih bralcev za leto 2011

Avtor	Naslov	Št. glasov
Adam Blade	<i>Lov na pošasti</i> - zbirka	1001
Francesca Simon	<i>Grozni Gašper</i> - zbirka	891
Stephenie Meyer	<i>Somrak saga</i> - zbirka	699
Meg Cabot	<i>Princeskini dnevnik</i> - zbirka	415
Daisy Meadows	<i>Mavrične vile</i> - zbirka	397
Roald Dahl	<i>Matilda</i>	363
Enid Blyton	<i>Pet prijateljev</i> - zbirka	305
Knister	<i>Mala čarovnica Lili</i> - zbirka	290
R. L. Stine	<i>Soba nočne more</i> - zbirka	240
Richelle Mead	<i>Vampirski akademija</i> - zbirka	228

NAGRADA IZVIRNA SLOVENSKA SLIKANICA 2011 – ZA NAGRADO KRISTINE BRENKOVE

Nagrado, katere namen je spodbujanje produkcije kakovostnih izvirnih slikanic, podeljuje Združenje knjižnih založnikov pri Gospodarski zbornici Slovenije.

Nagrada, ki je bila podeljena že osmič, se je tudi zaradi večletnih prizadevanj Slovenske sekcije IBBY letos preimenovala: njeno ime je razširjeno z dodatkom »za nagrado Kristine Brenkove.«

Osnovne definicije nagrade so:

- Slikanica je natisnjen tekst v prozi ali v verzih z vsaj 40% ilustracij notranjega obsega na najmanj 5 listih različnih formatov ali materialov.
- Slikanica nima definirane starostne skupine, namenjena je torej vsem starostnim skupinam.

Natečaja se lahko udeležijo založniki s slikanicami, ki izpolnjuje naslednje pogoje:

- bila je prvič izdana v razpisanem roku, koledarskem letu pred podelitvijo nagrade,
- nosilec projekta je slovenska založba,
- avtor ilustracije slovenski,
- avtor teksta slovenski.

Nagrade in nagrajenci:

- nagrajenec je slikanica,
- nagrado prejmejo založnik, avtor besedila in avtor ilustracije,
- nagrada je plaketa vsakemu od nagrajencev,
- avtor besedila in avtor ilustracije prejmeta tudi denarno nagrado v višini po 1.000 EUR neto vsak,
- nagrajena slikanica prejme nalepko z znakom nagrade, s katero založnik označi celotno naklado,
- nalepko z oznako nominacije prejmejo tudi vse nominirane slikanice.

Letošnjo nagrado, ki je bila podeljena 30. marca v Cankarjevem domu, je prejela slikanica **URŠKA** avtorjev **Andreja Rozmana Roze** in **Zvonka Čoha** (Mladinska knjiga). Izbrana je bila v konkurenci petdesetih prijavljenih slikanic različnih slovenskih založb, izdanih v obdobju med januarjem in decembrom 2010.

Nagrajenko je izbrala strokovna žirija, ki so jo sestavljali Darja Lavrenčič Vrabec (predsednica), Maja Gspan in Zdravko Papič. V ožji izbor petih nominirancev so poleg že omenjene *Urške* uvrstili še slikanico **Kako je Jaromir iskal srečo** avtorja **Petra Svetine** z ilustracijami **Damijana Stepančiča** (Mohorjeva Celovec), slikanico **Kakosta Bibi in Gusti sipala srečo**, ki jo je napisala **Ida Mlakar**, ilustrirala pa **Kristina Krhin** (Didakta), **Zgodbo o sidru** avtorja **Damijana Stepančiča** (Mladinska knjiga) in slikanico **Po morju plava kit**, za katero je besedilo prispeval **Tone Pavček**, ilustrirala pa jo je **Suzi Bricelj** (založba Miš).

Iz utemeljitve žirije:

Vseh pet nominiranih slikanic pri naša različne ubesedene in upodobljene svetove ter svojevrstne avtorske stile, pri čemer je bila strokovna žirija pozorna zlasti na likovne in besedilne slikaniške presežke ter na izrazito inovativne pristope v izvirno slovenski slikaniški beri lanskega leta. Pozorni smo bili tudi na slikanico kot na celosten založniško-obrtniški izdelek, tako smo bili pozorni na kvaliteto opreme, ilustracij, tiska, postavitve besedila, berljivosti ...

Rozmanova in Čohova *Urška* je izrazil slikaniški presežek lanskega leta, pa tudi sicer, če pogledamo slovensko slikaniško produkcijo zadnjih nekaj let, saj gre za izstopajočo slikanico, ki osupne s svojo likovno podobo in s svojo izpovedno močjo. Pravzaprav je omenjena slikanica pravi praznik besede in slike,

tako se prelivata ena v drugo. Ilustracije pa so pravo likovno razkošje, z mnogimi humornimi detajli podpirajo, celo nadgrajujejo besedilo, tako da skupaj dajeta vtis izjemno enotnega in usklajenega knjižnega organizma. *Urška* je resnično po kvaliteti besedila in svoji likovni podobi velika slikanica.

Slikanica s humorno, celo z ironično in z nadvse prepričljivo posodobitvijo stare zgodbe o prevzetni najstnici, ki išče tipa, »ki bi bil dost lep, da bi šla se z njim vrtet«, sega v sodobni čas, v okolje predmestnih zabav, žurov, celo undergrounda, izžareva psihadelične občutke, celo vzdušje kultne Metelkove. Andreja Rozmana Roza je inspirirala balada *Povodni mož* največjega slovenskega pesniškega klasika, in če kdo, potem je Roza tisti slovenski avtor, ki ima največ zaslug za oživljanje slovenske pesniške klasike, a zrimana je na popolnoma nov način in namenjena bralcem vseh starosti.

Rozmanova *Urška* je naslovniško odprta pripoved, nagovarjajoča različne starostne plasti bralcev, od mlajših otrok, ki razumejo zgolj fabulo, in nekateri celo porečejo, »ta Urška pa je celo boljša od tiste, ta stare, od Prešernove«, pa vse do najstnikov in tudi odraslih sladokuscev, ki jo razumejo v vseh njenih razsežnostih.

Da je ta rimana slikanica lahko branje za vse generacije, ni dvoma: po njej bodo z veseljem segali tudi najstniki, ki so jih že davno prerasli. Ti se bodo zabavali ne samo ob dinamični, sodobni zgodbi, v kateri je glavna pozornost namenjena pop glasbi, težkim motorjem, manekenskem videzu in najstniški ljubezni, ampak tudi ob drznih primerjavah preteklega in sedanjega, vzvišenega in banalnega, visoko pesniškega in prigodnega, ki ob imenitnih rimanih podobah vznikajo iz podzavesti kot spomin na obvezno šolsko čtivo, in to v pesniškem

jeziku, ki je najstnikom pisan na kožo, ker spominja na zafrkljivi in kritični rap. Rimanica v slikaniški izdaji je tako izviran poskus detronizacije visoke umetniške dikcije na raven najstniške govorice in popularne kulture.

Slikanico odlikuje mojstrsko slikanje Zvonka Čoha, dramatična atmosfera, ki sta jo ustvarila slikar likovno in Rozman besedilno, zdrži skozi celotno slikanico, kot napet film nas vleče h gledanju in branju, široki plan ilustracij nas asociira na film. S takšno vzpostavitev prostora nas prepriča in potegne v dogajanje. Izpostaviti velja igro svetlobe in sence, izrazito slikarsko početje, vibracije zvoka, narativno stopnjevanje. Duhoviti in humorni Čohovi likovni vložki, zlasti pa pojav obeh avtorjev, Franceta Prešerna in Andreja Rozmana Roze kot dveh opazovalcev v množici, bodo bralce še dodatno zabavali, natančen opazovalec Čohovih ilustracij bo lahko odkril tudi prisotnost Gasparijevih elementov (parčki pod lipo), obrazi ljudi v množici niso karikirani, temveč so tipični obrazi časa in okolja, v katerega je prestavljena sodobna najstnica Urška.

Roza je za časopis *Delo* povedal, da je besedilo napisal že pred približno petnajstimi leti, in sicer je bilo najprej mišljeno kot šanson. Ker je bil predolg, ga je leta 1997 izdal v knjigi. Besedilo je bilo še večkrat ponatisnjeno, bilo izvedeno na odru v obliki kabareta, intenzivno je krožilo po spletu, izšlo v obliki stripa, natisnjeno je bilo v nekaj učbenikih in je čez čas »ponarodelo«. Sledila je odločitev urednika pri Mladinski knjigi **Andreja Ilca**, da ga izda v obliki slikanice, za ilustratorja pa je posrečeno izbral Zvonka Čoha. Za Čohove ilustracije Roza meni, da so krasne, Urška pa ravno prav seksi.

DESETNICA 2011

Desetnica je nagrada za otroško in mladinsko književnost, ki jo podeljuje Društvo slovenskih pisateljev.

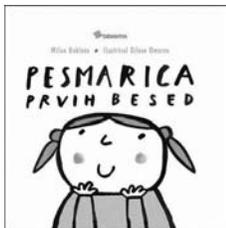
Nagrada je namenjena širšemu priznavanju ter uveljavljanju otroške oziroma mladinske literature v stanovski organizaciji, literarnokritičski stroki in javnosti. Za najboljše otroško in mladinsko delo v poeziji ali prozi jo Društvo slovenskih pisateljev podeljuje vsako leto v mesecu maju za obdobje zadnjih treh let izključno članom Društva slovenskih pisateljev, ki ustvarjajo v slovenskem jeziku.

Nagrado društva sta letos izjemoma prejela dva avtorja – Milan Dekleva za *Pesmarico prvih besed* in Bina Štampe Žmavc za delo *Cesar in roža*.

Za nagrado so bila nominirana naslednja literarna dela:

- Cvetka Bevc: *Pesem za vilo*
- Aksinja Kermauner: *Žiga špaget gre v širni svet*
- Miklavž Komelj: *Kako sta se gospod in gospa pomirila*
- Majda Koren: *Mici iz 2.a*
- Tone Pavček: *Po morju plava kit*
- Slavko Pregl: *Geniji brez hlač*
- Primož Suhodolčan: *Vitez brez krave*
- Suzana Tratnik: *Zafuškana Ganca*

Dosedanji nagrajenci po letih:

- 2010 – Dim Zupan: *Hektor in male lju-bezni*
- 2009 – Marjana Moškrič: *Stvar*
- 2008 – Andrej Rozman - Roza: *Kako je Oskar postal detektiv*
- 2007 – Bina Štampe Žmavc: *Živa hiša*
- 2006 – Janja Vidmar: *Zoo*
- 2005 – Slavko Pregl: *Usodni telefon*
- 2004 – Mate Dolenc: *Leteča ladja*

Pokrovitelj nagrade je Založba Izolit.

KNJIGA O DOLENJSKEM LJUDSKEM PRIPOVEDNIKU
Milko Matičetov in Anja Štefan:
Anton Dremelj – Resnik. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2010. (Slovenski pravljicarji)

Ljudsko pripovedništvo

Založba ZRC SAZU je v novi zbirki Slovenski pravljicarji izdala prvo knjigo z naslovom *Anton Dremelj - Resnik*. Knjiga v besedi in sliki predstavlja ljudskega pripovednika Resnika (1910–1960). Prinaša zapise njegovih pripovedi, živalskih in čudežnih pravljic, legend in zgodovinskih povedk, kratkih šaljivih povedk in anekdot, pa tudi oris življenja dolenske vasi in dolenskega kmeta za časa njegovega življenja. Gradivo spremljajo komentarji še živečih poslušalcev.

Akademik Milko Matičetov, raziskovalec in zapisovalec slovenskega ljudskega izročila, je vse svoje življenje posvetil ljudskim pravljicam in slovstvu. Leta 1950 je začel zbirati pripovedi v Šentvidu pri Stični in njegovi okolici. V Petrušnji vasi je odkril Antona Dremelja - Resnika, mojstra govornice besede, in do leta 1959 zapisal in posnel trinšestdeset njegovih pripovedi. Označil ga je kot najboljšega,

najzlahtnejšega ljudskega pripovedovalca, kar jih je med terenskim delom po slovenskih pokrajinah srečal pred raziskovanjem v Reziji. Dobrih petdeset let po tem, ko mu je Resnik povedal zadnjo izmed svojih pripovedi, je gradivo končno ugledalo beli dan. Z obsežno spremno študijo ga uvaja umetnica pripovedovanja, pesnica in pisateljica Anja Štefan.

Resnikovo življenje

V letu 2010 je bila stoletnica Resnikovega rojstva in petdesetletnica njegove smrti.

Rodil se je 18. februarja 1910 v Petrušnji vasi na Dolenjskem očetu Antonu Dremlju in materi Mariji, roj. Bučar, po domače Budnarjevi, kot najstarejši izmed štirih otrok.

Mladi Resnik se je šolal v štiriletni ljudski šoli v Šentvidu pri Stični. Po materini smrti je podedoval domačo kmetijo. Oženil se je z Ano Mahkovec iz zaselka Reka–Gozd v Prežganjski fari, s katero sta imela sedem otrok, pet sinov in dve hčeri, ki pa sta umrli takoj po rojstvu. Edini danes še živeči sin je Anton Dremelj, že sedmi Anton v Resnikovi rodbini.

Med drugo svetovno vojno je bil Resnik vpoklican k partizanom, vendar je bil kmalu ranjen in poslan domov. Ker ni hotel ne k partizanom ne k domobranecem, se je potem osemnajst mesecev skrival, pozimi tudi zakopan v gnoju. Na domačem podu je med skrivanjem zložil in na tram zapisal nekaj pesmic, veliko pa je tudi bral.

Vse življenje je delal kot kmet: na polju, v hlevu in gozdu, vzdrževal je hišo in druga poslopja in izdeloval orodje. Znal je plesti koše, košare, narediti grablje, lesene vile, kolo, pa tudi celoten voz z izjemo kovaških del. Med prvimi v vasi si je naredil motorni sadni mlin, si kupil kolo in radio.

V Resnikovem času so ljudje živeli zelo skromno. Skromna in bolj enolična je bila tudi prehrana. Meso je bilo na mizi samo ob nedeljah, slanina le za večje praznike. In kaj je lačnemu sinu svetoval Resnik?

Pošlušej, dej špeh na špaga, pa ga pojej, pa ga pol gor pa dol vlač, de bo kruh šu raj dol, k špeha več ne bo.

Bister, družaben in dobrovoljen mož

Resnik je bil bolj majhne postave, precej čokat, meril je slabih sto šestdeset centimetrov. Bil je močan in zelo gibčen, rad je telovadil. Včlanil se je v lokalno športno društvo in si na domačem dvorišču postavil celo bradljo.

Resnik je bil zelo družaben človek: rad je govoril, pel in igral na orglice in tamburico. Klasične glasbe pa ni maral:

Če b ga gad piču, prec ko se je rodil, tistga, k s je zmislu opero, b nobene škode na blo. Bom pisal, da pridem na soje stroške v Lublana in znosem tiste azglušene stare klanete na odpad. Jes tako muzko vsaki dan napravim, če s cirkularko ropotam – pa nej treba neč plačvat!

Bil je izjemno spreten govorec. Ljudje, ki so ga poznali, so pravili, da je bil premišljen, brihten, razgledan in načitan, pa tudi dobrovoljen in zmeraj pripravljen za šalo. Celo ko je komaj osemindesetleten neozdravljivo zbolel za rakom, se ni vdajal črnim mislim in se je rad pošalil na račun lastne nemoči. V bolnišnici je zapisovalcu Matičetovu do zadnjega pripovedoval pravljice. Umril je 19. septembra 1960. Pogreba priljubljene pripovednika se je udeležilo zelo veliko ljudi, tudi vsi učenci šentviške osnovne šole.

Mojster govornje besede

Resnik je bil pravi mojster govornje besede. Pripovedoval je v dolenskem

narečju, prepričljivo in doživeto. Govoril je zlahka in gladko, razmeroma hitro, brez mučnih zatikanj, čeprav s krajšimi premori. V opisih lastnosti junakov in prizorišč je bil kratek, zato pa je rad uporabljal besedno bogate, živahne, sočne dvogovore med ljudmi in živalmi. Prizadeval si je za kar najbolj zvesto ohranjanje izročila in pripovedi ni nikoli krajšal. Ena njegovih pripovedi je ob jesenskem kuhanju žganja trajala od polnoči do štirih zjutraj.

Resnik izhaja iz družinske pripovedovalske tradicije. Že Resnikov ded po materini strani je bil priljubljen vaški šaljivec in priložnostni pesnik. Še po njegovi smrti so o njem krožile zgodbe. Veliko raznovrstnih pripovedi sta znali tudi očetovi neporočeni sestri, največ pa jih je vedel ded po očetovi strani, ki je ravno tako kot kasneje njegov vnuk veljal za najboljšega vaškega pripovedovalca.

Ded Anton je bil eden prvih pismenih ljudi v vasi. Desetletja je zapisoval pomembne dogodke iz svojega vsakdana in sestavil neke vrste rodovnik – zapisal je predhodne gospodarje svoje kmetije iz rodbine Dremelj od leta 1731 naprej. Imel je bogato knjižno zbirko, več kot dvesto knjig nabožne vsebine, leposlovja in poljudnostrokovnih knjig. Od njega je Resnik prevzel glavnino svojih pripovedi.

Resnikove pravljice so posebne tudi zato, ker so povezane z domačo okolico, s pobočji, gozdovi in senožetmi okoli Petrušnje vasi.

Bogata zapuščina

Resnikova pripovedna zapuščina je bogata. Zapisanih in posnetih je triinšestdeset njegovih pripovedi: šest živalskih pravljic, osem čudežnih pravljic, dve realistični pravljici, ena pravljica formula, sedemnajst šaljivih pravljic in povedk, pet bajčnih povedk, pet legendarnih povedk, tri zgodovinske povedke, štiri

anekdotične povedke, dve spominski povedki, tri povedke s socialno tematiko, tri pripovedi po vzoru večernic, štiri pripovedi po literarnih vzorih in nekaj ugank, pregovorov in rekov.

Breda Zupančič

Viri:

Gradivo je z dovoljenjem Založbe ZRC SAZU povzeto po knjigi *Anton Dremelj – Resnik* Milka Matičetova in Anje Štefan.

HOLOKAVST SKOZI OTROŠKE OČI

Dragica Haramija: *Holokavst skozi otroške oči*. Murska Sobota: Franc-Franc, 2010.

Monografija *Holokavst skozi otroške oči* dr. Dragice Haramija razgrinja eno najtemnejših obdobij v zgodovini človeštva – načrtne poboje Judov v času druge svetovne vojne. V evropskih koncentracijskih taboriščih je umrlo enajst milijonov ljudi, od tega približno šest milijonov Judov.

Monografija se uvodoma posveča kratki zgodovini holokavsta ter nadaljuje s predstavitvijo leposlovnih del o holokavstu za odrasle. Besedila se uvrščajo v tri sklope: dnevniške zapise v holokavstu ubitih oseb (Esther Hillesum: *Pretrgano življenje: Dnevnik Ety Hillesum*, Hélène Berr: *Dnevnik*), avtobiografske zapise preživelih zaradi skrivanja (Ilse Aichinger: *Večje upanje*, Misha Defonseca: *Preživela z volkovi*) ter preživelih v koncentracijskih taboriščih (Elie Wiesel: *Noč*, Primo Levi: *Ali je to človek?*, Imre Kertész: *Brezusodnost*, Kadiš za nerojenega otroka, Hanna Krall: *Srčev kralj je spet zunaj*). V drugo skupino sodijo tudi dela dveh slovenskih avtorjev (Frank

Bükvič: *Upanje*, Dušan Šarotar: *Haustor ali Nož za sadje, Biljard v Dobrayu*).

Sledi podrobnejša predstavitev mladinskih leposlovnih del s tematiko holokavsta. *Skrivnost Gabijine omarice* (2005) je avtorica Kathy Kacer posvetila pokojni mami Gabrieli Offenberg Kacer in svojima otrokoma. Zapisala je mami no zgodbo: Gabriela je preživela drugo svetovno vojno ter nato emigrirala v Kanado, s seboj pa je vzela pomemben kos pohištva, ki ji je pomagal preživeti – omarico, v katero se je skrila med vojaško preiskavo. Zgodba popisuje stopnjevanje omejitev za Jude na Češkoslovaškem med letoma 1940 in 1945. *Dnevnik Ane Frank* (1994) je trinajstletna Anne pisala od 12. 1. 1942 do 1. 8. 1944. Tri dni pozneje je bila s še sedmimi Judi odpeljana v zbirno taborišče Westerbork, od tam pa v Auschwitz. Dnevnik je nekakšna predzgodba holokavsta, ki prikazuje več kot dve leti trajajoče težko življenje v ilegali. Integralna verzija dnevnika je izšla šele leta 1991. *Hanin Kovček* (2004) Karen Levin ima dvodelno strukturo: prvo zgodbo tvori odkrivanje Haninega življenja (raziskuje ga Fumiko Išioka, vodja Centra za izobraževanje in informiranje o holokavstu v Tokiu), druga je zgodba trinajstletne Hane Brady, ki so jo uplinili takoj po prihodu v Auschwitz; zgodbo je popisal njen brat. John Boyne v romanu *Deček v črtasti pižami* (2007) opisuje zgodbo o prijateljstvu med devetletnim nemškimi dečkom Brunom in judovskim dečkom Šmuelom, ki ju loči ograja Auschwitzta. Tik pred vrnitvijo Brunove družine v Berlin se Bruno pod ograjo splazi na drugo stran in vstopi v taborišče. Držeč se za roke prijatelja umre v plinski celici. Roman sicer nima realne podlage, a vendarle pristno slika zgodovinsko ozadje dogodka. Miriam Steiner v pripovedi *Vojak z zlatimi gumbi* (1964) izrisuje usodo šestletne judovske deklice Bibe, ki je bila odpeljana v taborišče. Avtorica se načrtno izogiba

geografskim pojmom in konkretnim dogodkom, saj prav z odsotnostjo poimenovanja osvetljuje pravo težo holokavsta, ki je značilna za vsa koncentracijska taborišča. Kratka zgodba *Koncert za violino in orkester* (2007) Dušana Šarotarja opisuje žalostno usodo soboških Judov, odpeljanih v koncentracijska taborišča. V ospredju zgodbe je skozi oči deklice Edine predstavljena usoda judovskega dečka Izidorja, odličnega violinista, ki je imel svoj prvi koncert najavljen na dan deportacije v Auschwitz. Izidor je bil sin Šarotarjevega starega očeta, ki je bil edini preživeli član družine.

To je holokavst, viden skozi oči otrok. Navivna perspektiva, v kateri je najbolj strašljivo to, da otroci sploh ne razumejo, kaj se dogaja z njimi in okrog njih, razkriva več o mračnih letih koncentracijskih taborišč, kot se zdi na prvi pogled.

Temeljit in podroben pregled mladinskih besedil s to tematiko razkriva očiten manko na tem področju; nabor besedil je dragocen, a skromen: prevedenih del je malo, izvorno slovenskih še manj. Tema holokavsta v mladinski književnosti še vedno do neke mere velja za tabu temo, na kar eksplicitno opozarja tudi Haramija. Vsa obravnavana književna dela z izjemo *Dnevnika Ane Frank* in *Vojaka z zlatimi gumbi* so izšla šele v zadnjih petih letih, nimamo pa niti prevedene niti izvorno slovenske slikanice na izbrano tematiko. Razpršenost in parcialnost pozivata k novim prevedenim in izvorno slovenskim besedilom, tako mladinskim kot otroškim, ki bi tematiko holokavsta zajela celostno in poglobljeno. Temu cilju nedvomno sledi tudi najnovejša literarna pridobitev, izdana v letu 2011 – prvi del trilogije Morrissa Gleitzmana *Nekoč*, fiktivna pripoved o judovskem dečku Feliksu, ki skoči iz drvečega vlaka smrti in si tako reši življenje.

Monografija *Holokavst skozi otroške oči* je skrbno opozorilo, poziv in napotilo:

Molčanje o holokavstu, v katerem je bilo ubitih tudi milijon in pol otrok, bi moralo biti za vselej preseženo /.../.

Naj se temu pozivu avtorice pridružimo v čim večjem številu.

Muzej holokavsta v Jeruzalemu se imenuje Jad Vašem (Yad Vashem), spomin na imena. Da jih nikoli ne bi pozabili: ustreljenih, obešenih, uplinjenih. Ime jim je bilo Hana, Anne, Izidor, Hélène, Etty ...

Kristina Picco

ZVEZDNA PROGA

Razstava o holokavstu

V Mariborski knjižnici smo v sodelovanju s Sinagogo Maribor in Prvo gimnazijo Maribor pripravili razstavo *Zvezdna proga – razstava o holokavstu*, ki je bila kljub relativno zapleteni in tabuizirani tematiki namenjena tako odraslim kot mladim. Pri slednjih smo bili primorani, med drugim tudi zaradi prostorske stiske, razstavo razdeliti. To smo storili skladno s siceršnjo postavitvijo lep-slovja v Mariborski knjižnici – na tri starostne skupine. Medtem ko smo se v Sinagogi Maribor osredotočili na usodo mariborskih judovskih družin Kohnstein in Singer, smo v knjižnici, ob ustreznem zgodovinskem kontekstu in upoštevanju strokovne literature, izhajali predvsem iz književnosti. Tako smo opredmetili povezanost in napetost, ki obstajata med literaturo in zgodovino.

Književnost in zgodovina

Kot je znano, v nekaterih evropskih jezikih zgodba in zgodovina izhajata iz istega besednega korena, o podobnostih in razlikah med njima pa je v znameniti

Poetiki pisal že Aristotel: zgodovinopisje govori o posameznostih, poezija pa bolj o splošnem, natančneje o tem, kar bi se po zakonih nujnosti in verjetnosti utegnilo zgoditi. To je tudi tista temeljna razlika, ki se je zaveda sodobno raziskovanje holokavsta: suhoparna dejstva dobijo povsem drugačne, predvsem globlje in pretresljivejše razsežnosti, če žrtve in rablji dobijo obraze, intimne zgodbe, imena in priimke. Vse to vsebuje književnost, saj implicitno govori o individualnih življenjskih zgodbah.

Temelj tistega dela razstave, ki se je nanašal na mlade in na katerega se bo pretežno navezovalo naše besedilo, so predstavljala domača ali prevedena leposlovna dela. Iz njih smo izbrali tiste odlomke, za katere smo menili, da v čustvenem in psihološkem pogledu najmočneje izražajo tista stanja, v katera so posameznika pahnile družbenozgodovinske razmere. Na ta način smo ustvarili mozaik utrinkov, iz katerih smo pričeli sestavljati celoto človeških življenj v ekstremnih okoliščinah. Tako smo dobivali objektivne orise nekega časa, predvsem pa intimno čustveno napetost literarnih likov, a tudi bralcev in gledalcev. Teme, ki so se v izbranih delih vedno znova pojavljale, so naslednje: družbeno izobčenje, ožigosanje z Davidovo zvezdo, skrivanje zaradi preživetja, deportacije, življenje v koncentracijskem taborišču, konfliktni medosebni odnosi, psihofizični razkroj kot posledica dolgotrajnega življenja v grozljivih pogojih in slednjič smrt. Vse to smo zaobjeli z razlago zgodovinskih dejstev na eni strani, na drugi pa smo poiskali simbolne pojasnitve, ki imajo z govorico nezavednega še večji vpliv.

Pri vsaki razstavi je ob vsebinski opredelitvi enako pomemben, če ne celo bolj, likovni jezik. Tudi v tem smislu smo se odločili, da ne bomo uporabljali grozljivega slikovnega materiala, pač pa smo obiskovalce želeli nagovoriti skozi estet-

ske elemente, ki sicer ob prvem stiku z gradivom ne delujejo tako agresivno. Njihov učinek ni zato nič manjši, zdi se nam, da z zamikom delujejo celo globlje. Naleтели pa smo na težavo, saj je slikanic o holokavstvu izredno malo. Dragica Haramija v monografiji *Holokavst skozi otroške oči* (2010) ugotavlja, da na Slovenskem ne obstaja nobena izvorna slikanica na to temo, žal pa v slovenskem jeziku nimamo niti nobenega prevoda. V slovenskih knjižnicah naj bi imeli le tri originalne slikanice na to temo, in sicer: Ruth Vander Zee: *Erika's story* (2004); Christophe Gallaz: *Rose Blanche* (1985) in Anton Fortés: *Smoke* (2009). K temu bi lahko dodali še zgodbo Naomi Morgenstern *I wanted to fly like a butterfly* (1998), ki bi jo prav tako lahko namenili najmlajšim bralcem. Prvo in zadnje navedeno delo sta nastali po resnični zgodbi, preostali dve pa sta izmišljeni, čeprav je za tovrstno literaturo značilno, kakor poudarja Haramija, da jo bistveno opredeljuje zgodovinski kontekst. Pri tem kaže posebej omeniti ilustratorja Roberta Innocentija, ki je ilustriral slikanici *Erika's story* in *Rose Blanche*; pri zadnji je bil celo idejni avtor zasnove. Omenjena slikanica je zanimiva zlasti zaradi večjega deleža fikcije in posledično odmika od golih zgodovinskih dejstev – tako je tudi konec odprt in precej dvoumen, saj je smrt deklice, ki nosi hrano svojim vrstnikom v taborišče, nejasna. Popolnoma fiksijska je še slikanica *Smoke*, za katero je avtor našel navdih v delu *Deček v črtasti pižami* Johna Boyna in filmu *Življenje je lepo* Roberta Benignija. V primerjavi z Innocentijem, katerega ilustracije so trdno zasidrane v okvir stvarnosti, je delo poljske ilustratorke Joanne Concejo fantazijsko in zelo nežno. Njena risba je asketska, saj se večinoma izraža s svinčnikom ali sivo barvico. Njen slog je pravzaprav precej nadrealističen.

Takšno izogibanje temi holokavsta ne samo v slikanicah ampak v besedilih za

najmlajšo starostno skupino nasploh, je povsem v nasprotju s partizansko pravljico, ki je v letih po vojni doživljala pri nas velik razmah. Kakor ugotavlja Darka Tancer Kajnih (1995), gre v teh besedilih za poudarjanje ideologije, ki izrablja pravljici lastno polariteto med dobrim in zlim. Čeprav bi na prvi pogled upovedovanje o življenju v koncentracijskih taboriščih morda nudilo še jasnejši izris omenjene komplementarnosti, to najbrž zaradi preveč intenzivne bližine deviantne smrti in zlorab ni mogoče.

Druga stvar, ki jo kaže omeniti, je delež fikcije v besedilih o holokavstu. Haramija poudarja, da so besedila za mlade drugačna od tistih za odrasle, saj je v njih odločujoča otroška perspektiva, ki že sama po sebi vnaša več domišljij-skih potez, s tem pa na svojevrsten način tudi manj tragike. Lepslovna dela za odrasle lahko po Haramiji razdelimo na dnevniške zapise, avtobiografske romane, memoarje ali zgodovinsko prozo, ki niha v obratnem sorazmerju, kakor po Silvi Trdina navaja avtorica, med večjim ali manjšim deležem zgodovinske stvarnosti na eni in fikcije na drugi strani; vsebinsko pa obravnava pripravo na holokavst, skrivanje, usode preživelih zaradi skrivanja, usode preživelih v koncentracijskih taboriščih in usode uplinjenih.

Pomembna razlika med književnostjo za mlade in odrasle je tudi ta, da književnost za odrasle govori o življenju v koncentracijskih taboriščih precej natančno, mladinska književnost pa to počne v veliko manjši meri, zabrisano in z zamegljenimi zgodovinskimi izhodišči. Čeprav se o holokavstu mnogo let ni govorilo in ta tematika šele v zadnjem obdobju doživlja razcvet, se kljub temu ponuja sklep, da razvoj zgodovinske proze kot žanra s časovnim odklonom dobiva vedno več domišljij-skih potez. Razlog morda obstaja v tem, da pisatelji mlajše generacije niso imeli neposrednih

izkušenj s koncentracijskimi taborišči in v vseh primerih niti sorodstvenih vezi z žrtvami. Poleg slikanice *Smoke* lahko velik delež fikcije namreč opazimo še v že omenjenem *Dečku v črtasti pižami*, ki ga je napisal leta 1971 rojen irski pisatelj, kar pomeni, da ni niti prostorsko neposredno povezan s tem delom zgodovine. Pred nedavnim je izšel v slovenščino preveden roman prvega dela trilogije avstralskega pisatelja Morrisa Gleitzmana *Nekoč* (2011). Delo je navdihnili življenjska zgodba zdravnika, sicer predstojnika sirotišnice, ki je prostovoljno izbral smrt skupaj s svojimi obsojenimi gojenci; sama zgodba prvoosebnega junaka, dečka Feliksa, pa je popolna fikcija. Nekaj podobnega je možno trditi tudi za roman *Noetov otrok* (2005) Erica-Emmanuela Schmitta.

Sklenemo lahko, da je holokavst v mladinski književnosti tabu, vendar na prav poseben način. Če namreč pregledujemo spisek tabu tem, potem moramo ugotoviti, da se med njih sploh ne uvršča. Vrzeli ne opazimo samo pri slikanicah, ampak tudi o holokavstu v najožjem smislu, torej življenju v koncentracijskem taborišču in deviantni smrti. Pri tem je nujno poudariti, da se znotraj obravnavanega tabuja, ki to še sploh ni postal, pojavljajo še drugi tabuji, kot denimo psihofizične zlorabe, drugačnost in smrt.

Zgodovina in književnost

V stanovanjskem bloku, v katerem živim, prebiva približno 50 ljudi. Blok je del soseske, soseska četrta in četrta mesta. Tako bi lahko stopnjeval še naprej, dokler se nazadnje ne bi ustavil pri vesoljni človeški skupnosti. Ta človeka nemalokrat navdaja z občutki veličine, strahospoštovanja ali neobvladljivosti. Pri tem pa se pogosto pripeti, da se odmaknemo od bistva človeške družbe

– od tega namreč, da сосед, someščan, rojak ali celo nekdo z druge poloble ni le zidak v Babilonskem stolpu, ampak človek z obrazom, z željami, s strastmi in težavami, skratka z življenjem, kot ga živimo sami. Številke in odstotki nam sicer razkrivajo težko doumljive razsežnosti človeštva, a veliko pomembnejših hkrati zakrijejo.

Podobne pasti prinaša tudi zgodovina. V iskanju in približevanju objektivnosti nam njeni mejniki, obdobja in epohe ter perspektive in posplošitve prepogosto zamegljijo njen pravi smisel in poslanstvo – pripovedovati o človekovi preteklosti. Ni naključje, da je zgod(b)ovina tako po svojem bistvu kot etimološko in semantično povezana z literaturo. Druži ju interes za človeka. Zgodovinar skuša njegovo ravnanje ovrednotiti preko znanstvene metodologije, a je v želji po doseganju ultimativne objektivnosti obsojen na neuspeh. Navsezadnje, človeka ne moremo iztrgati iz njegove lastne subjektivitete. Po drugi strani umetniška svoboda literatu omogoča subtilno seciranje človeka, brskanje po najbolj skritih kotih njegove zavesti in podzavesti, ne da bi pri tem omogočala kakršnekoli posplošitve. Literatura in zgodovina si torej na pol poti podajata roke, lahko pa tudi zdrsneta povsem druga mimo druge v blodnjak stranpoti, ki so posledica antagonizmov v človeku samem.

Večno človekovo razklanost med večnost v njenem najbolj vzvišenem pomenu in bestialnost, torej njeno popolno nasprotje, najceloviteje zajamemo, če ju opazujemo skozi prizmo enega najtemnejših obdobij v moderni človekovi zgodovini – holokavsta oz. ustrežnejše šoe (hebr. šoah – katastrofa). Ker smo že pošteno zakoračili v 21. stoletje in je pričevalcev iz dneva v dan manj, se spomin na institucionalizirano in industrializirano uničenje 6 milijonov evropskih Judov vse bolj spreminja le v eno od poglavij zgodovine. Zdi se, da je tematika, ki

jo sicer spremlja obvezna zapoved »naj se ne ponovi nikoli več«, že dokončno »prekopana« in ovrednotena z najrazličnejših perspektiv. Lahko bi rekli, da smo jo že umestili v zgodovinski panteon, a je zaradi splošnega nelagodja, ki nam ga vzbuja, postavljena na njegovo senčno stran. Holokavst je doživel povsem naravno induktivno preobrazbo spomina: iz subjektivnega, ki omogoča nešteto različnih pogledov, vidikov in interpretacij, v kolektivnega, ki biva v splošnem konsenzu števil, podatkov in ugotovitev. Tako imamo danes pred seboj sistematiziran zgodovinski kompleks, ki zadostuje interesu povprečnega vedoželjnejša.

Po drugi strani proces transformacije spomina vsebuje anomalije ali povedano drugače: nekatera zgodovinska zrna padejo mimo skupnega sita. Ker gre pri zgodovini konec koncev le za interpretacijo preteklosti, ki soutemeljuje sedanost in opravičuje prihodnost (zato jo tudi pišemo vedno znova), je zgodovinsko polje na široko odprto vsakovrstnim pragmatikom, manipulatorjem in prikrojevalcem. V primeru holokavsta imam v mislih njegove zanikovalce in raznovrstne revizioniste. Na srečo takšna zgodovinska zrna ne kalijo.

Na popolnoma drugačnih predpostavkah temelji manj vidna, a toliko bolj bazična mikrozgodovina, t.j. zgodovina majhnih skupnosti, skupin in, v končni posledici, zgodovina posameznikov. Lahko bi ji pripisali vlogo mitološkega velikana Atlanta, saj podpira oz. s posameznimi zidaki gradi celotno zgodovinsko nadstavbo. Prav tu obe muzi, Klio in Kaliopa, stopata z roko v roki: človekova subjektiviteta postane metoda in kategorija zgodovinske znanosti in s tem nekoliko omili sizifovsko iskanje objektivnosti.

Če torej z mikrozgodovino najgloblje zarežemo v osebne usode in se šele tako najbolj približamo bistvu zgodovine, pa

je vloga literature z vso svojo navidezno neobvladljivo subjektiviteto pravzaprav paradoksalno preprosta. Gre za dejavnost, pri kateri človek sočloveku in samemu sebi nastavlja ogledalo. Ogledala pa seveda podobe tudi pačijo in zamegljujejo, a vse to v literaturi ostaja znotraj človeških meja. Tu je človek navsezadnje prikazan takšen, kot v resnici je, z vsemi vrtilinami in slabostmi. Neiskrenost in manipuliranje je v literaturi veliko lažje prepoznati, saj so njeno bistvo, poleg larpurlartističnega estetskega užitka, predvsem katarza in uglasitev človeka s svetom ter samim seboj.

V današnjih družbenih razmerah, za katere sta značilni eliminacija smrti oz. njeno tabuiziranje, je sestrski odnos med zgodovino in literaturo primerno izhodišče za razmišljanje o prihodnosti, še zlasti če si prizadevamo, da ne bi pozabili nekaterih najbolj zavrženih človekovih dejanj. Literatura torej sodobnika z najrazličnejših vidikov sooča s holokavstom, postavlja ga v zrcalno sobo, v kateri se prepozna kot žrtev, rabelj ali pasivni opazovalec. Gotovo je o teh stvareh bolje brati, jih reflektirati, kot jih doživljati na lastni koži. Po drugi strani pa je potrebno uveljavljen monolitni zgodovinski kompleks šoe retrogradno prestrukturirati, ga razgraditi na posamezne zidake, se pravi deduktivno prestopiti od splošnega k posameznemu, od množic k imenom in življenjskim usodam. Samo tako se lahko izognemo pozabi in samo tako lahko holokavst ostane svarilo prihodnjim rodovom.

Rdeča nit razstave *Zvezdna proga* je bilo torej prepletanje književnosti in zgodovine ter ustvarjanje njunega skupnega makro in mikrokozmosa. Na ta način smo se skušali približati antagonizmom človeka in človeštva, kar posameznika napeljuje k odgovornosti do storjenih dejanj.

Andreja Babšek, Klemen Brvar

BULLETIN JUGEND & LITERATUR 2008, 2009, 2010

Nemški bilten *Mladina & literatura* s podnaslovom 'kritični mesečnik za medije za otroke in mladino, za spodbujanje branja in za bralno kulturo', v vseh številkah namenja največ prostora novjšim knjižnim, zvočnim in slikovnim izdajam za mlade. Novosti so predstavljene z dokaj natančno opisano vsebino in napotkom, za katero starostno stopnjo so primerne. Dopolnjujejo jih številne barvne ilustracije. V nekaterih številkah so predstavljene knjige na določeno skupno temo. Nekaj prostora je zmeraj namenjenega predstavitvi posamezne nemške založniške hiše. V reviji ažurno napovedujejo razstave knjig in ilustracij, nove filme (še posebej, če so posneti po mladinskih literarnih delih), knjižne sejme, strokovna srečanja in drugo. Objavljena so tudi poročila o pomembnejših dogodkih iz domačega in mednarodnega prostora. Številne mladinske pisateljice, ilustratorje in prevajalce spoznavamo v rubriki intervju.

Uredništvo opozarja tudi na drastične posege, ki se zaradi finančnih težav in varčevalnih ukrepov dogajajo na področju razvijanja bralne kulture: hesenski radio je npr. moral skrbiti svoj vsakodnevni, zelo odmeven program za otroke, v katerem je bilo govora tudi o knjigah, na predvajanje ob koncu tedna; nemški tednik *Die Zeit* je ukinil stran, ki je bila namenjena knjigam za otroke, kar je izzvalo ostre proteste strokovne javnosti. Negotova je bodočnost znamenite ustanove Kinderbuchhaus v Hamburgu. Varčevanju so podvržene knjižnice, ogrožen je obstoj marsikatero založbe.

V posameznih številkah so bili predstavljeni naslednji tematski sklopi:

V biltenu iz leta 2008: v št. 1 knjige o umetnosti za otroke, v št. 2 novejša poučne knjige, v št. 3 knjige o vojni, beguncih, azilantih in izgnancih, v št. 5

knjige, v katerih prevladujeta čutnost in erotika, v št. 6 in 7–8 fantazijske knjige in zgodbe, prenesene na zvočne nosilce, v št. 9 nemške in v nemščino prevedene knjige, v katerih so glavni junaki fantje, ki imajo težave sami s seboj, v št. 12 napete dogodivščine. Knjige, ki so na frankfurtskemu knjižnem sejmu prejele nemško nacionalno nagrado 2008 (Deutscher Jugendliteraturpreis – DJLP), so predstavljene v št. 11. Nagrajenci so: Susanne Janssen za *Hänsel und Gretel* (Janko in Metka) v kategoriji slikanic, Paula Fox za *Ein Bild von Ivan* (Ivanova slika) v kategoriji knjig za otroke, Meg Rosoff za *Was wäre wenn* (Kaj bi bilo če) v kategoriji knjig za mladostnike, Andres Veiel za *Der Kick. Ein Lehrstück über Gewalt* (Brca. Poučna igra o nasilju) v kategoriji poučnih knjig, Marie – Aude Murail za *Simpel* (Preprosto) pa je nagradila žirija mladih. Nagrajenci so prejeli po 8.000 evrov, podeljena je bila tudi posebna nagrada v višini 10.000 evrov, in sicer prevajalki Gabriele Haefs za njen celoten opus.

V biltenu iz leta 2009: v št. 1 zgodovinski romani, v št. 2 poučne knjige, ki so opremljene s fotografijami in jih zaznamuje duhovit pristop, ki bralcu približa tudi zahtevnejša področja oz. spodbudi zanimanje zanje, v št. 3 knjige, v katerih avtorji opisujejo petdeseta leta, torej čas, ko se je pričelo življenje radikalno spreminjati tudi s pojavom novih medijev, v št. 4 knjige, ki kandidirajo za nemško nagrado za mladinsko literaturo 2009, in knjige, ki lahko mladim odgovorijo na vprašanja o odraščanju, ljubezni in spolnosti, v št. 6 in v št. 7 slikanice, v št. 8 in v št. 9 fantazijske knjige, v št. 10 mladinske knjige, katerih vsebina se navezujejo na življenje pred in po padcu berlinskega zidu (ob obletnici je izšlo veliko novitet na to temo), v št. 11 so predstavljeni nagrajenci z DJLP 2009: Shaun Tan (avtor), Eike Schönfeld, Dirk Rehm (prevod) za *Geschichten aus der*

Vorstadt des Universums (Zgodbe iz predmestja veselja) v kategoriji slikanic, Andreas Steinhöfel, Peter Schössow za *Rico, Oscar und die Tieferschatten* (Riko, Oskar in globoke sence) v kategoriji knjig za otroke, Kevin Brooks (avtorica), Uwe Michael Gutzschhahn (prevod) za *The Road of the Dead* (Cesta smrti) v kategoriji knjig za mladino, Wolfgang Korn, Klaus Ensikat za *Das Rätsel der Varusschlacht* (Skrivnost boja) v kategoriji poučnih knjig, Markus Zusak, Alexandra Ernst za *Die Bücherdiebin* (Kradljivka knjig) sta nagrajenca žirije mladih, nagrajenka s posebno nagrado za celoten opus pa je ilustratorica Jutta Bauer; v št. 12 pa so obravnavane knjige o vampirjih.

V biltenu iz leta 2010: št. 1 poučne knjige za mlade in knjige o vampirjih, v št. 2 zvočne igre, v št. 4 knjige o prizadetih ljudeh, v št. 5 knjige, ki kandidirajo za DJLP 2010, v št. 6 zgodbe prihodnosti, v št. 11 mladinski romani, v katerih je dogajanje vezano na življenje v internatu, in knjige, ki so prejele DJLP 2010. To so: Stian Hole za *Garmans Sommer* (Garmanovo poletje) v kategoriji slikanic, Jean Regnaud, Émile Bravo za *Meine Mutter ist in Amerika und hat Buffalo Bill getroffen* (Moja mama je v Ameriki in je srečala Buffalo Billa) v kategoriji knjig za otroke, Nadia Budde za *Such dir was aus, aber beeil dich!* (Izberi si nekaj, a hitro!) v kategoriji knjig za mladino, Christian Nürnberger za *Mutige Menschen. Widerstand im Dritten Reich* (Pogumni ljudje. Odpor v tretjem rajhu) v kategoriji poučnih knjig, Suzanne Collins za *Die Tribute von Panem* (Panemski tributi) je nagradila žirija mladih, nagrajenka s posebno nagrado za celoten opus je Mirijam Pressler, v št. 12 pa so predstavljene mladinske knjige, v katerih se pojavljajo angeli, in pesniške zbirke za otroke, v katerih najmočnejše zaživijo ilustracije.

Članki, ki se posvečajo določeni temi ali problematiki v mladinski literaturi ter branju

Leta 2008: V št. 2 sta dva prispevka, ki sta namenjena spodbujanju branja. Jörg Sommer, novinar in avtor številnih knjig za mlade, v prispevku »Jungen lesen anders!« (Fantje berejo drugo) opozarja in na duhovit način navaja, kaj danes zanima fante ter kaj in kako bi brali. Tudi Frank Sommer, vodja biroja za prireditve 'Eventilator', v prispevku »Lese wild und gefährlich!« (Beri divje in nevarno!) opiše zadrege, ki jih imajo fantje v knjižarnah in v knjižnicah. V št. 6 Susanne Rupp v prispevku »Von Kanada lernen« (Učiti se od Kanade) obširno opiše razne oblike in dejavnosti, s katerimi v Kanadi spodbujajo branje. Heike E. Jüngst v prispevku »Blaublütige Comics« (Stripi modre krvi) piše o grafičnem romanu v mladinski literaturi. V št. 7–8 je krajši prispevek Simone Leinkauf »Mit Händen ... und Füßen« (Z rokami ... in z nogami) o znakovni govorici in o knjigah, v katerih se ta pojavlja. V isti številki Silke Fokken v prispevku »Rettet das Vorlesen!« (Rešimo branje otrokom!) opozarja, kako pomembno je, da otrokom čim prej in čim dlje beremo. Tudi umetniško branje, posredovano preko avdio medijev, ima pomembno vlogo. Mladinska pisateljica in učiteljica Heidemarie Brosche se v tej številki s prispevkom »Lesen? Eine Qual!« (Brati? Prava muka!) vključuje v aktualno problematiko o mladinski literaturi za otroke migrantov in o njihovem branju nasploh. Večina jih ne pridobi bralnih navad v domačem krogu, literature, ki bi bila za njih primerna, je malo, zato segajo, če že, po literaturi za odrasle, ki pa zanje ni priporočljiva.

Leta 2009: V št. 1 se Alexandra Ernst v prispevku »Verdammt lang her!« (Presneto dolgo nazaj!) loti analize novejših mladinskih knjig z zgodovinsko

tematiko. Opozarja, da bi morali avtorji zgodovinskih knjig za otroke in mladi- no bolj natančno proučiti in upoštevati zgodovinska dejstva. S št. 3 se v biltenu začnejo prispevki, ki poročajo o nem- ških akcijah in projektih za spodbujanje branja. Sarah Wildeisen v prispevku »Im Lesen vereint« (Združeni v branju) poroča o številnih prireditvah v Berlinu, na katerih skušajo knjigo približati me- ščanom. Branje v parku, branje na pod- zemni železnici, branje na reki Spree, prazniki, posvečeni knjigi, večjezične prireditve za prebivalce iz 195 različnih držav, ki živijo v tri in pol milijonskem Berlinu, in seveda znameniti berlinski literarni festival z uglednimi mednaro- dnimi gosti so ob pretehtanem in privlač- nem izboru ponudbe zagotovilo za dobre rezultate. V št. 5 Iris Wolf v prispevku »Weiter so!« (Tako naprej!) potrjuje, da je tudi Hamburg z akcijami in dejavnostmi za spodbujanje branja uspešno mesto. V projekte so vključene knjižnice, večge- neracijske hiše, šole za starše, cerkvene ustanove, podjetja, vrtci, šole, knjigarne, založbe, avtorska združenja, kulturni politiki in mestni četrtini centri. Eno pomembnejših vlog ima hamburška Hiša knjig za otroke (Das Kinderbuchhaus) s prireditvami za otroke in za odrasle, ki mladim knjige posredujejo. Med projekti velja omeniti projekt Buchstart (Začetek s knjigo) in projekt, v katerem združenje 'Mentor – pomoč pri branju' v sodelova- nju s šolami pomaga učencem z bralnimi težavami. Dagmar Gausmann - Läßle v prispevku »Her mit dem Mäzen!« (Sem- kaj mecen!). poda poročilo o triletnem delu ustanove Kinderbuchhaus, ki domu- je v muzeju Altonaer. Kljub uspešnemu delu, kar kaže zavidljivo število obisko- vancev tako stalne razstave originalnih ilustracij kot delavnic in prireditev za otroke ter predavanj za vzgojitelje, učitelje, bibliotekarje in starše, ima usta- nova resne finančne težave, saj nimajo zagotovljenih rednih finančnih sredstev.

Monika Frederking je v prispevku »Wie kommt das Buch ins Radio?« (Kako pride knjiga v radijski medij?) opisala delo urednikov pri pripravi radijskih oddaj, ki informirajo in spodbujajo k branju in so jih zelo dobro sprejeli tako mladi kot odrasli. Anke Sperl ter Sabine in Helmut Fischer v prispevku »Wie kommt das Buch ins Fernsehen?« (Kako pride knjiga na televizijo?) opišejo priprave in izvedbo TV oddaj, ki z uporabo tehnič- nih in kreativnih možnosti predstavljajo zanimive knjige (ne le novosti), ki jih je vredno prebrati. Raziskave iz leta 2008 so pokazale, da je za otroke med šestim in trinajstim letom starosti v Nemčiji TV še vedno najmočnejši medij, saj pred TV preživijo dvakrat več časa kot pri računalniku. To dejstvo in zavest o po- membni branja, sta vodila ustvarjalce kulturnega program za otroke in družino. V oddaje so pri izboru knjig za branje vključili tudi mlade. V št. 7 v prispevku »Lesen verbindet« (Branje povezuje) Anke Märk Bürmann poroča o oblikah in akcijah, s katerimi si na Spodnjem Sa- škem prizadevajo spodbujati branje. Za zelo uspešno se je pokazalo povezovanje različnih ustanov, povezovanje genera- cij, sodelovanje leta 2004 ustanovljene Akademije za spodbujanje branja, ki je sestavni del ustanove Stiftung Lesen, in projekt Lesestart – Die Lese – Initiative für Deutschland (nemški bralni projekt), kot seveda razne prireditve (knjižne raz- stave, srečanja z avtorji, oldenburška nagrada za mladinsko literaturo / Ol- denburger Kinder- und Jugendliteratur- preis). V št. 8 je obravnavana fantazijska mladinska literatura. Maren Bonacker v prispevku »Eine unendliche Geschichte« (Neskončna zgodba) opredeli fantazijsko literaturo, ki je priljubljena stalnica pri bralcih in pri izdajateljih. Skozi čas je ta žanr doživljal spremembe. Danes ta svet ni več tako hermetičen, v zgodbah se fantazijski in realni svet prepleta- ta. Govorimo lahko o urbani fantastiki

(Urban Fantasy), čustveni romantični fantaziji – (Romantic Fantasy). temačni »Dark Fantasy« z vampirji in demoni, pa tudi s klasičnimi motivi ljubezenskega romana. Tej zvrsti je blizu mistično-romantična grozljivka (Mystic-Romantic Thriller / Romantic Thriller). Največ novosti prinašajo zgodbe iz prihodnosti (Future Fiction), v katerih je prizorišče neomejeno, kot npr. pri globalnih ekoloških katastrofah. V št. 11 je Alexandra Ernst v prispevku »Mit anderen Worten« (Z drugimi besedami) zbrala mnenja več nemških prevajalcev o položaju in osebni odnosu do prevajalstva. Čeprav je to delo po njihovem mnenju premalo cenjeno in premalo plačano, posebej za prevajanje mladinske literature, vendarle nudi veliko užitkov ter vedno nova odkritja in spoznanja.

Leta 2010: v št. 2 Karola Penz v prispevku »Vorbeugen ist besser als ...« (Preprečevati je bolje kot ...) poroča o uspešnem poteku projekta za spodbujanje branja za predšolske otroke in šolarje na Spodnjem Saškem, ki prerašča v mednarodni projekt. V št. 4 Alexandra Ernst, tudi mati prizadete hčerke, v obsežnem prispevku »Das Leben der Anderen« (Življenje drugačnih) analizira bogato bero mladinskih knjig o mladih s posebnimi potrebami. V št. 5 več prispevkov pod skupnim naslovom »Und was kommt dann?« (In kaj sledi?) predstavlja večje in manjše nemške knjižne založbe. V iskanju dobrih in dobro prodajanih programov, iskanju tržnih niš in pridobivanju bralcev, kupcev se spoprijemajo s težavami pa tudi z novimi izzivi. Izkazalo se je, da dosledna usmerjenost na določeno tematiko ali pa na določeno starostno ciljno skupino ni vedno garancija za uspeh. Pri knjigah za vse starosti, ki jih nekateri zelo zagovarjajo kot most med generacijami, pa nekateri opozarjajo na vlogo kvalitetne literature, namenjene otrokom pri njihovem vstopu v svet branja in literature. Prispevki v

št. 6 s skupnim naslovom »Die Welt, wie wir sie kannten« (Svet kot smo ga poznali) se posvečajo vprašanju, kako se odraža slika realnega sveta, ki je prežet z vprašanji o padcu vrednot, vojnami, lakoto, gospodarsko krizo, brezposelnostjo, onesnaževanjem okolja v sodobni literaturi za mladostnike. Mnoge spremembe žal povzročajo skrbi, kar se odraža tudi v mladinskih knjigah, saj so tematike vezane na boj za preživetje, pa tudi na moč prijateljstva in sodelovanja pri iskanju eksistenčnih rešitev. V št. 8 je Brigitte Brieše pogovor s Klausom Humannom, vodjem založbe Carlsen, naslovila »Bloss nicht den Kopf Verlieren!« (Samo glave ne izgubiti!). Čas, v katerem vse bolj prevladujejo elektronski mediji, vključuje tudi elektronske knjige. S tem se morajo soočiti založniki, pa tudi pisatelji in ilustratorji. Klaus Humann vidi ob novih medijih še vedno priložnost za tiskani medij. Ne glede na nosilce zgodb in sporočil je po njegovem za založnike bistveno, da najdejo dobre zgodbe in dobre ilustracije. Nekaj prispevkov v 8. št. je posvečenih zvočnim knjigam. Heike Schnelle v prispevku »Wie ein Hörbuch entsteht« (Kako nastane zvočna knjiga) opiše postopek priredbe knjige v zvočno knjigo. Inka Pesch je v prispevku »Ausgezeichnet!« (Odlično!) pripravila pregled in predstavitev tistih nagrad za zvočne knjige, ki so zaradi strokovnosti vredne pozornosti. V Nemčiji je namreč veliko število nagrad, ki jih podeljujejo zvočnim knjigam. Dejstvo pa je, da so nekatere nagrade bolj tržno naravnane ali pa ne upoštevajo celotne produkcije. Predstavi 12 nagrad. V št. 9 je rubrika Forum posvečena stripu. Heike E. Jüngst v prispevku »Danke, kein Interesse!« (Hvala, me ne zanima!) ugotavlja, da je med nemškimi mladimi kljub veliki, a kratkotrajni evforiji nad uvozom japonskih manga serij, premalo zanimanja za branje stripov. Sarah Wildeisen v svojem prispevku »Wieviel Comic steckt im

Kinderbuch?» (Koliko stripa je v otroški knjigi?) izraža prepričanje, da stripi sodijo v literaturo za otroke in mladino. To dokazujejo nominacije za nagrade, tudi za DJLP. Predvsem pa opozori na aktualno debato med strokovnjaki o tem, ali so stripi slikanice (pri nominacijah za nagrade uvrstijo stripe v kategorijo slikanic). Lektor Michael Groenewald, ki se posveča predvsem stripu in romanom v slikah (Graphic Novel), v pogovoru s Heike E. Jüngst za prispevek »In der Nische« (V niši) primerja priljubljenost tako imenovanih comics (šaljivih risank) v ZDA in v Franciji, kjer imajo lepo tradicijo in so priljubljene tudi pri novih generacijah, ter stanjem v Nemčiji, kjer je le ozek krog tovrstnih bralcev. Starši še vedno menijo, da je to manjvredno branje, zato jih ne kupujejo, razen manjšega števila staršev, ki so se že kot otroci navduševali zanje. Prepričan je, da bi boljše informacije o kvalitetnih izdajah knjig, ki jih označujemo kot strip, *comic*, *graphic novel* tudi v Nemčiji povečale število bralcev. V št. 10, v kateri je predstavljena jesenska knjižna produkcija, urednica Brigitte Briese v uvodniku meni, da je število novitet preveliko, v zadnjih desetih letih se je izdaja podvojila. Po njenem mnenju je tudi preveč knjig za vse starosti in preveč fantazijskih knjig. Jochen Weber v prispevku »Bücher vom Rio dela Plata« (Knjige s Srebrne reke) predstavi razvoj argentinske mladinske literature in njene ustvarjalce ter trende. Argentina je bila častna gostja knjižnega sejma v Frankfurtu, leta 2008 pa je bila na knjižnem sejmu v Bologni posebna razstava argentinske ilustracije. V št. 11 se Maren Bonacker v prispevku »Im Internat« (V internatu) loti analize sodobnih mladinskih internatskih romanov. Internatske zgodbe imajo dolgo tradicijo, a večina so umeščene v trivialno literaturo. Maren Bonacker ugotavlja, da v sodobni internatski literaturi še vedno prevladuje opisovanje otrok,

ki so večinoma proti svoji volji poslani v te ustanove, njihov strah do zaprtih objektov, v katerih vlada strog režim, in opisovanje dogodkov, ki povežejo mlade v prijatelje za vse življenje, Internatom podobni so tudi centri, v katerih se izobražujejo mladi čarovniki, centri, v katerih trenirajo nadarjene in inteligentne otroke za izvrševanje posebnih nalog, pa tudi običajni centri, v katerih spodbujajo za umetnost in kreativnost talentirane otroke.

V biltenu so predstavljeni naslednji **ustvarjalci** na področju mladinske literature:

Leta 2008:

- **Aidan Chambers**, angleški mladinski pisatelj, dobitnik Andersenove medalje leta 2002; v prispevku »Der Verschlossene« (Nedostopni) ga predstavlja Ute Friederike Wegner (št. 2).
- v Berlinu živeča francoska ilustratorica **Isabel Pin**; v prispevku »Illustrierten heisst sprechen« (Ilustriranje je pripovedovanje) se je z njo pogovarjala Sarah Wildeisen (št. 3).
- avtorico grozljivk **Stephenie Meyer** v prispevku »Bloody Stephenie« (Krvava Stephenie) predstavlja Sabine Dillner (št. 3).
- nemški pisatelj biografskih romanov za mlade **Alois Prinz** v prispevku »Der Behutsame« (Previdni) Eve Ludwig (št. 5).
- Barbara von Korff-Schmising v prispevku »Der Brückenbauer« (Graditelj mostov) predstavlja prevajalca **Tobiasa Scheffla**, ki v nemščino prevaja francoske mladinske knjige (št. 7–8).
- Brigitte Briese se v prispevku »Zurück in die Zukunft« (Nazaj v prihodnost) pogovarja s **Mariom Giordanom** in **Andreasom Schlüterjem** o njunem prvem skupnem futurističnem romanu *Pangea*.

- V prispevku Sarah Wildeisen »Den richtigen Dampfer erwischt« (Ujeti ta pravo) pripoveduje o ilustriranju otroških knjig mlad, a že večkrat nagradjen nemški ilustrator **Tobias Krejtschi** (št. 10).
  - Katja Theiss v prispevku »Let's get together!« (Dajmo skupaj) predstavi turško pisateljico **Aygen - Sibel Ceylik**, ki za mlade piše v turškem in v nemškem jeziku.
  - Priljubljeno in priznано nemško ilustratorko **Rotraut Susanne Berner** predstavlja v prispevku »Die Bernerin« (Bernčanka) Eva Ludwig (št. 11).
  - Švicarskega pisatelja **Jürga Schubigerja**, dobitnika Andersenove nagrade 2008, predstavlja Stephanie von Selchow v prispevku »Frisch sehen« (Jasno videti).
  - **Paula Maara**, enega najuspešnejših nemških mladinskih avtorjev, ob njegovem 71. rojstnem dnevu predstavljajo njegovi prijatelji in sodelavci (št. 12).
- Leta 2009:**
- V št. 2 je predstavljen **Thé Tjong-Khing**, mednarodno uveljavljen ilustrator kitajskega rodu, ki je odraščal v Indoneziji, sedaj pa živi na Nizozemskem. Za ilustracije v več kot 150 knjigah je prejel številne nagrade, kar trikrat je bil odlikovan z najpomembnejšo nizozemsko nagrado za ilustracijo zlati čopič, leta 2008 pa je bil nominiran za Andersenovo nagrado. Zadnje čase ustvarja slikanice brez teksta, v katerih ima pomembno vlogo torta. Sarah Wildeisen objavlja pogovor z umetnikom v prispevku »Thé und Torten« (Thé in torte).
  - **Arnulfu Zitelmannu**, piscu romanov in poučnih knjig z religiozno tematiko, je v ob njegovem 80. rojstnem dnevu posvečen prispevek »Noch längst nicht müde« (Še zdaleč ni utrujen) Petra Bräuleina (št. 3).
  - Švedski pisatelj **Mats Wahl**, ki v svojih romanih opisuje problematične mladostnike, je imel ob obisku Berlina tudi srečanje z učenci, o čemer je napisala prispevek »Respekt, Herr Wahl!« (S spoštovanjem, gospod Wahl!) Sarah Wildeisen (št. 4).
  - V št. 5 se Peter Bräunlein v prispevku »So ist das eben« (Tako je to) pogovarja z avtorjem poučnih knjig **Nikolausom Nützlom**. Pisatelj je vzbudil pozornost pri bralcih s svojo prvo poučno knjigo za mlade *Sprache oder Was den Mensch zum Menschen macht* (Jezik ali Kaj naredi človeka za človeka) iz leta 2007 in s knjigo *Das Universum im Kopf. Wie unser Gehirn funktioniert* (Vesolje v glavi. Kako delujejo naši možgani), ki jo je napisal skupaj z nevrokirurgom Jürgenom Andrichom.
  - Sarah Wildeisen v prispevku »Ich kenne mich, seit ich im Sandkasten vom Klettergerüst gefallen bin« (Poznam se, odkar sem padla s plezala v peskovnik) predstavi ilustratorko **Sabine Büchner**. Umetnica, ki se je najprej uveljavila kot ustvarjalka risanih filmov, je zelo uspešna tudi kot ustvarjalka ilustracij v knjigah za otroke (št. 6).
  - Prispevek Barbare von Korff-Schmising »Die Welt ist schön!« (Življenje je lepo!) je posvečen 80. rojstnem dnevu **Erica Carleja** in 40-letnici njegove znamenite gosenice (št. 6).
  - Sabine Dillner se v prispevku »Christa Ludwig? Kenn ich!« (Christa Ludwig? Poznam jo!) pogovarja z nemško pisateljico **Christo Ludwig** o priljubljenosti njenih knjig za mlade, v katerih nastopajo konji (št. 7).
  - Pisatelj in ilustrator **Daniel Napp** v prispevku »Dr. Brumm von A bis Z« (Dr. Brumm od A do Ž) z besedo in s sliko natančno opiše in nariše vse faze nastajanja svoje slikanice.

- Nemška pisateljica in ilustratorica **Nadia Budde** v pogovoru s Sarah Wildeisen v prispevku »Kind bleiben« (Ostati otrok) pripoveduje o svojem ustvarjanju in o svojem otroštvu v DDR (št. 7).
- Sarah Wildeisen je v prispevku »Kinder, Kirche und Kritik« (Otroci, cerkev in kritika) pripovedoval o svojem delu večkratni nagrajenec in dobitnik nagrade Ericha Kästnerja za celotni opus **Andreas Steinhöfel** (št. 8).
- S trenutno zelo plodovitima in priljubljenima angleškima avtorjema, pisateljem **Paulom Stewartom** in ilustratorjem **Chrisom Riddellom**, se je pogovarjala Maren Bonacker. V prispevku »Banderbären, Werwölfe und fantastische Reisen« (Nadmedvedi, volkodlaki in fantastična potovanja) duhovito razkrivata, kako kot dobra prijatelja in že uigran tandem drug drugega spodbujata in dopolnjujeta pri ustvarjanju (št. 8).
- Prispevek Dagmar Lorek »Nobel, diese Dame!« (Nobel, tale dama!) je posvečen švedski pisateljici **Selmi Lagerlöf**, prvi ženski, ki je pred 100 leti prejela Nobelovo nagrado za literaturo (št. 9).
- Uveljavljen ustvarjalec slikanic **Chen Jianghong**, ki že dlje časa živi v Franciji, v pogovoru s Stephanie von Selchow govori o svojem otroštvu na Kitajskem v času kulturne revolucije. Prepričan je, da je potrebna določena zrelost, da lahko človek objektivno presodi neko stanje. Prispevek »Eine reife Leistung« (Zrelost) (št. 10).
- V št. 12 so predstavljeni pisatelj **Willi Fährmann**, ki mu je ob 80. rojstnem dnevu Peter Bräunlein posvetil prispevek »Glauben heisst atmen« (Verovati pomeni dihati); ilustratorica **Binette Schröder**, o kateri ob njenem 70. rojstnem dnevu piše Barbara Korff - Schmising v

prispevku »Augenzwinkernde Magie« (Pomežik magije), v prispevku Maren Bonacker »Zu den Wurzeln« (H koreninam) pa nemška pisateljica zgodovinskih in fantazijskih knjig **Nina Blazon**.

Leta 2010:

- Avtor ilustracije na naslovnici št. 1 je avstralski umetnik **Shaun Tan**. Tudi prvi prispevek je posvečen temu zelo opaznem ustvarjalcu, ki je prejel DJLP 2009 v kategoriji za slikanice. V prispevku »Zwei gute Ideen braucht der Mann« (Potrebni sta dve dobri ideji) je v pogovoru s Sarah Wildeisen poudaril, kako zelo se mu zdi pomembno, da je njegovo delo jasno in razumljivo, tudi če bralec nima predznanja o določeni tematiki.
- V pogovoru s Sarah Wildeisen se v prispevku »Sollten wir wieder zu Affen werden?« (Bomo spet opice?) razkriva mlad, a že uveljavljen ameriški pisatelj **John Green** (št. 2).
- V št. 3 je rubrika portret posvečena nemški pisateljici **Kirsten Boie** in njeni 60-letnici. Ralf Schweikert v prispevku »Kirsten ist ein Glücksgriff!« (Kirsten pomeni srečo!) z veliko naklonjenostjo in hvalo poudari pisateljico tankočutnost in njeno izjemno razumevanje mladih.
- V prispevku »Albert, Adolf und ich« (Albert, Adolf in jaz) Stephanie von Selchow govori pisatelj **Jürgen Seidel** o svojem novem romanu *Blumen für den Führer* (Rože za voditelja). Pisatelj, rojen leta 1948, v tem romanu opisuje zgodbo, ki se dogaja v času nacizma; mladim bralcem je z njo želel sporočiti, naj se nikoli ne pustijo slepo zapeljati (št. 4).
- V št. 5 sta dve krajši notici, in sicer o **Jutti Bauer**, ki je prejela Andersenovo nagrado 2010 za ilustracijo in je že peta nemška dobitnica tega najvišjega odlikovanja na področju

- mladinske literature, ter notica o **Leu Lionniju**, enem najvidnejših ustvarjalcev slikanic, ki bi leta 2010 praznoval 100-letnico. V prispevku Eve Ludwig »Eine Frage der Zeit« (Vprašanje časa) spoznamo nemškega ilustratorja **Quinta Buchholza**.
- Sarah Wildeisen se v prispevku »Reif für Libertalia?« (Zreli za Libertalijo?) pogovarja s pisateljico **Nasrin Sieges**, ki je s svojo knjigo *Juma, ein Strassenkind aus Tansania* (Juma, otrok ceste iz Tanzanije) vzbudila veliko zanimanje med nemškimi šolarji. Pisateljica je bila leta 1950 rojena v Teheranu, pri desetih letih pa se je s starši preselila v Nemčijo. Že nekaj let živi z možem, ki je kot svetovalec zaposlen v različnih državah Afrike. Kot otrok je spoznala, da so literarne osebe vedno opisane s stališča belcev. Beli junaki sicer lahko doživljajo najrazličnejše dogodivščine v eksotičnih deželah, a tamkajšnji prebivalci so vedno le statisti. S spoznavanjem in razumevanjem afriških otrok je začela pisati knjige, v katerih so glavni junaki afriški otroci in mladostniki (št. 6).
  - Prispevek Sarah Wildeisen »Bitte-re Wahrheiten und schöne Träume« (Grenke resnice in lepe sanje) predstavlja nemško pisateljico **Beate Tereso Haniko**. Nekdanja manekenka je že za svoje prvo delo *Rotkäppchen muss weinen* (*Rdeča kapica mora jokati*) prejela več nemških nagrad in bila nominirana za DJLP 2009. Po zgodbi o deklici, ki jo je zlorabljal njen ded, je izšla njena druga knjiga *Erzähl mir von der Liebe* (Pripoveduj mi o ljubezni), v kateri je opisala stvarno, dostikrat nelepo življenje manekenk, ki sicer zbujajo pri ljudeh občudovanje in zavist.
  - Stephanie von Selchow v prispevku »Liebe ist ein Gegenentwurf« (Lju-
- bezen je nekaj drugega) predstavlja nizozemskega pisatelja **Lutza van Dijka**, ki že dlje časa živi v Južno-afriški republiki, kjer si prizadeva pomagati otrokom, okuženim z virusom HIV. V JAR je dodobra spoznal probleme, kot so bolezen, brezposelnost, neizobraženost in nestrpnost do beguncev iz drugih afriških držav. Vse to je zajeto tudi v njegovih knjigah za mlade. Po njegovem romanu *Themba* je posnet tudi film o enajstletnem fantu, ki si neizmerno želi postati nogometaš, da bi s tem omogočil boljše življenje svoji družini.
- Sebastian Schmideler je pripravil prispevek »Tante Thekla« (Teta Thekla) ob 200-letnici rojstva **Thekle von Gumperts**, ki je nekoč veljala za eno najšpomembnejših predstavnic dekliske literature, danes pa je skoraj pozabljena (št. 7).
  - Andrea Duphorn je ob njegovem 75. rojstnem dnevu obiskala slikaniškega mojstra **Alija Mitgutscha**; srečanje je opisala v prispevku »Hoch lebe die Fantasie!« (Naj živi domišljija!) (št. 8).
  - Pisatelj **Hermann Vinke** v pogovoru s Tomasom Unglaubejem v prispevku »Erzählte Geschichte« (Zgodovina v pripovedi) poudarja, da želi mladim pripovedovati o ljudeh, ki so v nemogočih razmerah tretjega rajha ali v času DDR imeli pogum za upor proti režimu (št. 9).
  - Ugledni nemški pisatelj **Peter Härtling** je po več kot desetih letih napisal novo knjigo za otroke: *Paul das Hauskind* (*Pavel, hišni otrok*). V njej se loti problema prezaposlenosti sodobnih staršev. V pogovoru s Stephanie von Selchow »Dann lieber gar keine Kinder!« (Potem raje nobenih otrok!) govori tudi o današnji družbi, ki jo zaznamuje egoizem (št. 10).
  - S **Kate DiCamillo**, zelo uspešno sodobno pisateljico iz ZDA, se je

na berlinskem literarnem festivalu pogovarjala Katrin Hahnemann. Iz prispevka »Die Ausdauernde« (Vzdržljiva) izvemo, da je pisateljica za svoja dela, v katerih govori o prijateljstvu, ljubezni in tudi o izgubi, osamljenosti, odpuščanju pa tudi o smrti in in sprejemanju, prejela že več domačih in mednarodnih priznanj. Heidi Strobel pa v prispevku »Die Wortgewandte« (Zgovorna) predstavi pisateljico **Sabine Ludwig**, ki je prevedla knjige Kate DiCamillo v nemščino. Za svoje pisanje za mlade Sabine Ludwig pravi, da si prizadeva napisati take zgodbe, ki so hkrati šaljive in tragične in bralca zgrabijo tako, da jih še dolgo nosi v sebi (št. 11).

- Ilustratorica **Käthi Bend** v prispevku »Leuchtender Raum« (Svetleč prostor) Barbare von Korff - Schmising govori zlasti o svojem ilustriranju knjige *Das Märchen von der Welt* (Pravljica o svetu) Jürga Amanna (št. 12).

V biltenu je tudi nekaj poročil o pomembnejših **strokovnih srečanjih** in o **knjižnih sejmih**:

- V biltenu iz leta 2008: V št. 7–8 poroča Iris Wolf o prireditvah na evropskem sejmu knjig za otroke in mladino v mestu Saarbrücken. V št. 9 poroča Barbara von Korff - Schmising o simpoziju o sodobni turški mladinski literaturi. Polovica št. 10 je namenjena frankfurtskemu knjižnemu sejmu, in sicer informacijam o razstavnih paviljonih, o prireditvah, o ustanovah in svetovanjih na sejmu, o založbah, ki so prisotne na sejmu, in o projektih s področja večjezičnosti. O že osmem literarnem festivalu v Berlinu poroča Sarah Wildeisen v št. 11. Tudi tokrat so bile vse prireditve izredno dobro obiskane.

- V biltenu iz leta 2009: V št. 5 poroča Annett Stütze o knjižnih sejmih v Leipzigu in v Bologni. V št. 6 poroča Sarah Wildeisen o mednarodnem interdisciplinarnem kongresu v Muzeju slikanic v Troisdorfu na temo Children's Books from 0 to 3: Where Literacy Begins (Knjige za otroke od 0 do 3: Kje se prične pismenost). Na spremljajoči razstavi so bile predstavljene slikanice za najmlajše iz različnih materialov, pa tudi originalne ilustracije. Za preseñčenje so dodali še škatlaste knjige avtorjev, kot sta Andy Warhol, Tana Hoban in še nekateri. Na konferenci so jezikoslovci, proučevalci mladinske literature, medijev in branja z vsega sveta poudarjali pomen slikanic že za dojenčke. V št. 10 podaja Sebastian Schmideler svoje vtise o 19. svetovnem kongresu IRSL v Frankfurtu (International Research Society for Childre's Literature). V št. 11 poroča Brigitte Briese o frankfurtskemu knjižnemu sejmu.

- V biltenu iz leta 2010: V št. 1 Marlen Bonacker v prispevku »Allelei Leichen« (Mrliči vseh vrst) na kratko opiše strokovno srečanje, ki sta ga pripravili Švabska akademija in Nemška akademija za otroško in mladinsko literaturo v samostanu Irsee na temo Umiranje in smrt v sodobni otroški in mladinski literaturi. Strokovnjaki s področja mladinske literature, psihologije in psihiatrije so v mračnem novembrskem vzdušju med samostanskimi relikvijami kritično razpravljali o mladinski literaturi, v kateri se pojavlja tema smrti. V št. 5 poroča Ralf Schweikart o knjižnem sejmu v Bologni, v št. 8 Annett Stütze o knjižnem sejmu v New Yorku, Ralf Schweikart pa o strokovnem srečanju na temo tabujev, ki je bilo v Tutzingu.

Z biltenovo nagrado **sova meseca** (Eule des Monats) so bile nagrajene naslednje mladinske knjige:

Leta 2008:

- Daniel Napp: *Dr. Brumm will's wissen (Dr. Brumm hoče vedeti)*. Stuttgart: Thienemann, 2007. Knjiga, v kateri je štirinajst kratkih zgodbic in veliko slik, je namenjena otrokom, ki šele začenjajo samostojno brati.
- Patricia McCormick: *Verkauft (Prodana)*. Frankfurt a. M.: Fischer Schatzinsel, 2007. Zgodba ameriške pisateljice o trinajstletni deklici iz Nepala, ki je prisiljena v prostitucijo, je namenjena mladim od 14. leta starosti naprej.
- Hyeon – Jeong An & Se – Yeon Jeong: *Fressen Tiger Grass? (Ali tigrí jedo travo?)*. Frankfurt a. M.: Fischer Schatzinsel, 2008. Knjiga, katere glavna odlika so ilustracije, ki dopolnjujejo tekst o ravnovesju v naravi in o prehranjevalni verigi, je namenjena otrokom od 4. leta starosti naprej.
- Markus Zusak: *Die Bücherdiebin (Kradljivka knjig)*. München: cbj, 2008. Deklici Lizi je pomagala preživeti strašno obdobje vojne ukradena knjiga, h kateri se je zatekala v najhujših trenutkih. Knjiga avstralskega avtorja je namenjena mladim od 14. leta starosti naprej.
- Jean – Luc Fromental & Joelle Jolivet: *365 Pinguine (365 pingvinov)*. Hamburg: Carlsen 2008. Stric Viktor Emanuel skuša najti rešitev za pingvine, ki zaradi segrevanja ozračja izgublajo svoj življenjski prostor tako, da pošilja svojim sorodnikom vsak dan po enega pingvina. S tem opozarja, da bo segrevanje ozračja spremenilo življenje nam vsem. Duhovita zgodba francoskih avtorjev, ki jo spremljajo igrive ilustracije, je za vse od 5. leta starosti naprej.
- Saskia Hula & Karsten Teich: *Hermann hört Stimmen (Herman sliši glasove)*. St. Pölten: Residenz, 2008. Malega Hermana vsepovsod spremljajo glasovi starejših, ki ga opozarjajo, kaj sme in česa ne sme, čemu se mora izogniti, kje nanj preti nevarnost. Nekega dne pa se odloči, da teh glasov ne bo več poslušal. S tem si začne nabirati lastne izkušnje in spozna, da se stvari ne dogajajo vsem enako. Z branjem te knjige lahko začnejo bralci začetniki.
- Več avtorjev: *Bsss (Bzzz)*. München: Dorling Kindersley, 2008. Poučna in slikovita knjiga o členonožcih, ki za popestritev povedo tudi sami kaj o sebi, je polna raznovrstnih informacij, rekordov in posebnosti. Navdušila bo bralce od 8. leta starosti naprej.
- Shaun Tan: *Ein neues Land (Nova dežela)*. Hamburg: Carlsen, 2008. Avtor v rjavo-črnih realističnih, fantastičnih in surrealističnih scenah brez besed opiše zgodbo svojega očeta, ki se je leta 1960 izselil iz Malezije v Avstralijo. Knjiga, ki je hkrati zgodovinska in sodobna, opisuje usodo posameznika in skupin. Za bralce od 8. leta.
- Wat Key: *Alabama Moon (Moon iz Alabame)*. Hamburg: Dressler, 2008. Po materini smrti živi deček Moon z očetom v gozdu, popolnoma izolirano od ostalega sveta. Oče ga nauči, kako preživeti v divjini, nauči pa ga tudi pisati in brati. Vse se spremeni, ko zemljišče, kjer ilegalno živita, prodajo. Ponesreči se še oče in umre, ker se ni hotel zdraviti. Pred smrtjo naroči sinu, naj gre na Aljasko, kjer ljudje še lahko živijo svobodno in neodvisno od drugih. Za Moona se začne življenje, v katerem se srečuje s sovražniki in s prijatelji, preganja ga policija, spozna življenje v domu, in čeprav do Aljaske ne pride, najde svoj prostor, ker je pošten, močan

in ima izjemno voljo za preživetje. Branje za mlade od 10. leta starosti naprej.

- Wolfgang Korn: *Die Weltreise einer Fleeceweste (Potovanje telovnika iz flisa)*. Berlin: Bloomsbury, 2008. Temе globalizacije se avtor loti tako, da opiše kraje, ljudi, delovne pogoje, stopnje transporta in (ne)smisel tega, da imamo doma stvari, ki jih izdelujejo na čisto drugih koncih sveta. Za bralce od 12. leta starosti naprej.

Leta 2009:

- Menena Cottin & Rosana Faría: *Das schwarze Buch der Farben* (orig. *El libro negro de los colores, Črna knjiga barv*). Frankfurt a. M.: Fischer Schatzinsel, 2008. Mehiški avtorici s knjigo, ki je bila nagrajena že na bolonjskem knjižnem sejmu, odpirata vrata v svet občutenja slepim bralcem od 3. leta starosti dalje.
- Rudyard Kipling: *Die Dschungelbücher (Knjigi o džungli)*. Köln: Boje, 2008. Sovo je prejel ilustrator obeh knjig Martin Baltscheit, ki tudi imenitno pripoveduje zgodbo na zvočni knjigi. Za mlade od 10. leta starosti dalje.
- Neil Gaiman: *Das Graveyard – Buch (Pokopališče)*. Würzburg: Arena, 2009. Knjiga angleškega avtorja je napeta srhljivka za mlade od 10. leta starosti naprej. Na voljo je tudi zvočna knjiga.
- Stian Hole: *Garmans Sommer (Garmanovo poletje)*. München: Hanser, 2009. Nekoliko nenavadna slikanica norveškega avtorja govori z otroške perspektive o velikih temah, kot so strah, staranje najdražjih in slovo od njih. Namenjena je bralcem od 10. leta starosti dalje.
- Gabi Kreslehner: *Charlottes Traum (Šarlotine sanje)*. Weinheim: Beltz & Gelberg, 2009. Čeprav prvenec, je pisateljica zanj prejele že več na-

grad. Knjiga, ki je namenjena bralcem od 12. leta starosti dalje, govori o stiskah dekleta ob ločitvi njenih staršev.

- Jean Regnaud, Émile Bravo: *Meine Mutter ist in Amerika und hat Buffalo Bill getroffen (Moja mama je v Ameriki in je srečala Buffalo Billa)*. Hamburg: Carlsen, 2009. V prevodu iz francoščine se v sliki in besedi prepletajo realnost in fantazija, laž in resnica ter neodgovorjeno vprašanje, kje je mama? Za otroke od 8. leta starosti dalje.
- Frank Cottrell Boyce: *Galaktisch (Galaktičen)*. Hamburg: Carlsen, 2009. Zgodba o fantu, ki naredi iz vsake stvari hec, in o tem, kako postati boljši oče, je primerna za bralce od 10. leta starosti dalje. Knjigo spremlja zvočna knjiga s prirejenim tekstom, ki mu lahko sledijo poslušalci že od 8. leta starosti dalje.
- Hilari Bell: *Zwei Schwerter für die Freiheit (Mečevalca za svobodo)*. München: dtv extra, 2009. Zgodbo o mladeniču in njegovem spremljevalcu, o sodobnem Don Kihotu in njegovem oprodi, ki je namenjena bralcem od 12. leta starosti naprej, spremlja tudi zvočna knjiga.
- Bibi Dumon Tak: *Kuckuck, Krake, Kakerlake (Kukavica, glavonožec, ščurek)*. Berlin: Bloomsbury, 2009. Duhovite zgodbe zelo posebnih živali, ki jih je ilustrirala Fleur van der Weel, so za otroke od 8. leta starosti dalje.
- Jakob Wegelius: *Sally Jones. Eine Weltreise in Bildern (Svetovno popotovanje v slikah)*. Hildesheim: Gerstenberg, 2009. Ob branju napete pustolovske zgodbe švedskega avtorja o gorili, ki potuje po svetu, kjer spoznava tako krivice kot vrednote, bodo uživali vsi od 9. leta dalje.
- Sherman Alexie: *Das absolut wahre Tagebuch eines Teilzeit – Indianers*

- (*Čisto resničen dnevnik nekdanjega – Indijanca*). München: dtv premium, 2009. Prevedena knjiga ameriškega avtorja je pripoved o fantu, ki se odloči zapustiti rezervat za Indijance, se izobraziti in zaživeti drugače. Njegovi rojaki ga zaradi te odločitve obsojajo. Težave pa ima tudi zato, ker ga beli vrstniki ne sprejmejo. S trdno voljo in iznajdljivostjo doseže svoj cilj. Knjiga in zvočna knjiga sta namenjeni bralcem in poslušalcem od 14. leta starosti dalje.
- Meyer, Lehmann, Schulze: *Das Weihnachtssingen*. (Božične pesmi). Ilustr. Susanne Göhlich. Leipzig: Klett Kinderbuch (Die wilden Zwerge), 2009. Skupina otrok iz vrtca obišče dom za starejše, kjer razigrano radovedni ugotovijo, da se s starejšimi ljudmi dobro ujamejo. Knjiga je za otroke od 4. leta starosti dalje.
- Leta 2010:**
- Martina Wildner: *Grenzland (Na robu)*. Frankfurt a. M.: Fischer Schatzinsel, 2009. Zgodba o problematični najstnici, ki se išče v pravem in v virtualnem svetu, je napisana na sproščen in nevsiljiv način in je namenjena bralcem od 14. leta starosti naprej.
  - John Green: *Margos Spuren (Po Marginih sledih)*. München: Hanser, 2010. Skrivnostna in napeta najstniška zgodba ameriškega avtorja je namenjena mladim od 12. leta starosti naprej.
  - Susan Beth Pfeffer: *Die Welt, wie wir sie kannten (Svet, kot smo ga poznali)*. Hamburg: Carlsen, 2010. Ameriška pisateljica opisuje odnose znotraj družine in odnose med ljudmi v situaciji, ko naš planet katastrofalno prizadene meteorit. Knjiga je primerna za bralce od 12. leta starosti dalje.
  - Aleksandra Machowiak, Daniel Mizielinski: *Treppe Fenster Klo. Die ungewöhnlichsten Häuser der Welt (Stopnice okno stranišče. Najbolj nenavadne hiše na svetu)*. Frankfurt a. M.: Moritz 2010. Poljska avtorja ponujata bralcem od 7. leta starosti naprej utopične hiše, ki vzbudijo zanimanje za to, kako se lahko v njih sploh živi.
  - Sigrid Belzer: *Die genialsten Erfindungen der Natur. Bionik für Kinder (Najgenialnejši izumi narave. Bionika za otroke)*. Frankfurt a. M.: Fischer Schatzinsel 2010. Knjiga, ki je namenjena mladim od 10. leta starosti dalje, je napisana tako, da navdušuje tudi odrasle bralce.
  - Christian Eichler, Jürgen Rieckhoff: *Zuckerpass und Blutgrätsche (Sladka podaja in krvava raznožka)*. Leipzig: Klett Kinderbuch, 2010. V knjigi, ki je namenjena bralcem od 8. leta naprej, so resnične zgodbe o nogometu.
  - Michael Rosen, Joel Stewart: *Roter Ted. Eine Geschichte von Suchen und Finden (Rdeči Ted. Zgodba o iskanju in najdenju)*. Hildesheim: Gerstenberg, 2010. Slikanica angleških avtorjev je namenjena otrokom od 4. leta starosti naprej.
  - Antony Penrose: *Der Junge, der Picasso biss (Fant ki je ugriznil Picasso)*. München: Kneselbeck, 2010. Antony Penrose, otrok znamenitih umetnikov, surrealističnega slikarja Rolanda Penrosa in fotografkinje Lee Miller, je srečeval mnogo velikih umetnikov tedanjega časa, ki so prihajali v dom njegove družine. Med njimi je bil večkrat tudi Pablo Picasso. V knjigi opisuje svoje spomine na duhovitega, nenehno ustvarjalnega slikarja in na njun prijateljski odnos. V knjigi je na otrokom razumljiv in zanimiv način predstavljeno Picassovo delo. Na žlahtnosti pridobi knjiga

- tudi s fotografijami Lee Miller. Za bralce od 6. leta starosti dalje.
- Peter Schössow: *Mein erstes Avto war rot (Moj prvi avto je bil rdeč)*. München: Hänser, 2010. Slikaniška pustolovščina, polna domišljije, je namenjena otrokom od 4. leta starosti dalje.
  - Jenne Teller: *Nichts. Was im Leben wichtig ist (Nič. Kaj je pomembno v življenju)*. München: Hanser, 2010. Prevod iz danščine, ki je namenjen mladim od 14. leta starosti naprej, je duhovita igra med 'vse in nič', odvisno od tega, kaj je za koga vse in kaj nič.
  - Květa Pacovská: *Farben des Tages (Barve dneva)*. Hamburg: Carlsen, 2010. V čarobni svet otroštva popelje umetnica najvišjega ranga prav vse, ne le otroke od 4. leta starosti dalje, ki jim je knjiga prvenstveno namenjena.
  - Alexandra Maxeiner, Anke Kuhl: *Alles Familie! (Vse so družine!)*. Leipzig: Klett Kinderbuch, 2010. Knjiga, ki opisuje oblike sodobnih družin, je namenjena otrokom od 5. leta starosti dalje, pa tudi družinam.

Krajše informacije o branju, bralnih spodbudah in knjižnemu trgu

V biltenu 2009 v št. 5 je vabilo k sodelovanju pri najdaljši bralni štafeti na

svetu. Od junija do septembra je bralo otrokom sto bralcev sto dni zaporedoma v stotih mestih po Nemčiji eno stran iz še neobjavljene knjige najuspešnejšega nemškega mladinskega pisatelja Paula Maara: *Onkel Alwin und das Sams (Stric Alvin in Sams)*. Ta stran je bila objavljena tudi na spletu, tako da so jo lahko prebrali tudi starši svojim otrokom. Zaključek štafete je bil konec septembra na podelitvi nemške nagrade za branje (Der Deutsche Vorlesepreis). Dan kasneje je izšla tudi knjiga. Najdaljša bralna štafeta se poteguje za vpis v Guinnessovo knjigo rekordov. Pri nemški nagradi za branje, ki se podeljuje v Kölnu od leta 2006 izjemno uspešni bralni skupini ali bralcu posamezniku, sodeluje tudi ustanova Stiftung Lesen, predsednik žirije pa je ugleden glavni urednik na RTL Peter Kloeppel.

V biltenu 2010 v št. 4 je informacija o tem, da je od meseca marca na voljo internetni portal www.ichlesedirvor.de, ki dnevno brezplačno objavlja zgodbe za branje otrokom. V št. 5 je podatek, da so v Nemčiji leta 2009 ljudje kupili več knjig kot leta 2008. V povprečju je posameznik kupil 11 knjig, za kar je dal okrog 110 evrov, šolske knjige in strokovna literatura pri tem niso vštete. Skupaj je bilo leta 2009 prodanih 400 milijonov knjig, kar je 2 % več kot leto prej. Tudi število kupcev se je povečalo za 2 %.

Tanja Pogačar

NAVODILA AVTORJEM

Rokopise, ki so namenjeni objavi v reviji *Otrok in knjiga*, avtorji pošljejo na naslov uredništva: **Otrok in knjiga, Mariborska knjižnica, Rotovški trg 6, 2000 Maribor.**

Za stik z urednico lahko uporabijo tudi el. naslov: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si

Avtor naj besedilo obvezno priloži ime institucije, na kateri dela, in svoj domači ter elektronski naslov.

Če rokopis ni sprejet, urednica avtorja pisno obvesti.

Ob izidu revije dobi avtor 1 izvod revije in avtorski honorar.

Tehnični napotki:

Prispevki za revijo *Otrok in knjiga* so napisani v slovenščini, izjemoma po dogovoru z uredništvom v tujem jeziku. Pričakuje se, da so rokopisi, namenjeni objavi v reviji, jezikovno neoporečni in slogovno ustrezni. Dolžina razprave naj ne presega ene in pol avtorske pole, tj. 45.000 znakov, drugi prispevki pa naj ne presegajo 10 strani (20.000 znakov). V rubriki Polemika bomo objavili samo prispevke v obsegu do 5000 znakov. Razprave morajo imeti sinopsis (do 300 znakov) in povzetek (do 2000 znakov oz. do 1 strani). Sinopsis bode objavljen v slovenščini, povzetki pa v angleščini (za prevod lahko poskrbi uredništvo). Rokopis je potrebno oddati v dveh na papir iztisnjenih izvodih (iztis naj bo enostranski, besedila naj bodo napisana v enem od popularnih urejevalnikov besedil za okensko okolje, v pisavi Times New Roman, velikost 12 pik z eno in pol medvrstičnim razmikom na formatu A4. Naslov članka in naslovi ter podnaslovi poglavij (zaželeno je, da so daljši članki smiselno razčlenjeni) naj bodo napisani krepko.

Citati med besedilom so označeni z narekovaji. Daljši navedki (nad pet vrstic) naj bodo odstavčno ločeni od drugega besedila (navednice tedaj niso potrebne) v velikosti pisave 10 pik. Izpusti so v navedku označeni s tremi pikami v poševnem oklepaju; na začetku in na koncu citata tropičja niso potrebna. Opombe niso namenjene citiranju literature, njihovo število naj bo čim manjše. Navajajo se tekoče. Zaporedna številka opombe stoji stično za ločilom. Literatura naj se navaja v krajši obliki samo v oklepaju tekočega besedila, in sicer takole: (Saksida 1992: 35). V seznamu literature navedek razvežemo

za knjigo:

Igor Saksida, 1992: *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

za del knjige:

Niko Grafenauer, 1984: Ko bo očka majhen. V: Jože Snoj: *Pesmi za punčke in pobe*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica).

za zbornik:

Boža Krakar Vogel (ur.), 2002: *Ustvarjalnost Slovencev po svetu. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

za članek v reviji:

Alenka Glazer 1998: O Stritarjevem mladinskem delu. *Otrok in knjiga* 25/46. 22–30.

V opombah so enote bibliografske navedbe med seboj ločene z vejicami:

Igor Saksida, *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1992, 35.

Na koncu vsake bibliografske enote je pika. Naslovi samostojnih izdaj so postavljeni ležeče. Zbirka je v oklepaju tik pred navedbo strani, založba se pri knjigah starejšega datuma opušča, prav tako tudi krajšava str. za stran. Pri zaporednem navajanju več del istega avtorja v seznamu literature ali navedenk namesto imena in priimka napravimo dva pomišljaja. Kadar na isto leto pride več del istega avtorja, letnici na desni stično dodajamo male črke slovenske abecede: 2003a, 2003b. Bibliografske navedbe naj bodo enotne.

VSEBINA

RAZPRAVE – ČLANKI

- Kristina Picco: *Prisotnost otroških in mladinskih literarnih besedil z gejevsko/lezbično tematiko v slovenskem prostoru (1. del)* 5
- Peter Svetina: *Mladinska književnost in socializem* 22
- Tina Bilban: *Ko je avtor hkrati znanstvenik, literat in pedagog – poučne knjige za otroke in mladino* 30

OBDAROVANJA – SIMPOZIJ O ŽIVLJENJU KRISTINE BRENKOVE

- Niko Grafenauer: *Esej o Kristini Brenkovi kot pravljčni urednici* 41
- Maša Kodrič, Manca Ratkovič: *Vloga Kristine Brenkove pri uveljavljanju slovenske mladinske književnosti v svetu* 47

POGLED NA SVOJE DELO

- Andrej Ilc: *Biti urednik* 55

IBBY NOVICE

- Poslanica IBBY: *Knjiga se spominja* 58

ODMEVI NA DOGODKE

- Maruša Avguštin: *Sejem otroških knjig v Bologni (28. – 31. marec 2011)* 61

POROČILA – OCENE

- Tanja Mastnak: *Lila Prap – dobitnica nagrade Prešernovega sklada 2011* 65
- Moja naj knjiga 2011* 67
- Nagrada izvirna slovenska slikanica 2011 – za nagrado Kristine Brenkove* ... 69
- Desetnica 2011* 71
- Breda Zupančič: *Knjiga o dolenskem ljudskem pripovedniku* 71
- Kristina Picco: *Holokavst skozi otroške oči* 73
- Andreja Babšek, Klemen Brvar: *Zvezdna proga* 75
- Tanja Pogačar: *Bulletin Jugend & Literatur 2008, 2009, 2010* 79

CONTENTS

DISCUSSIONS – ARTICLES

- Kristina Picco: *The presence of children's and juvenile literary texts with gay/lesbian topics in Slovene literature (part I)* 5
- Peter Svetina: *Children's literature and socialism* 22
- Tina Bilban: *When author is scientist, writer and pedagogue at the same time – didactic books for children and youth* 30

PRESENT GIVINGS – SYMPOSIUM ON THE LIFE OF KRISTINA BRENKOVA

- Niko Grafenauer: *An essay on Kristina Brenkova as a fairytale editor* 41
- Maša Kodrič, Manca Ratkovič: *The role of Kristina Brenkova in promotion of the Slovene children's literature in the world* 47

AUTHORS' VIEWS

- Andrej Ilc: *Being an editor* 55

IBBY NEWS

- IBBY Newsletter: *Book remembers* 58

COMMENTING EVENTS

- Maruša Avguštin: *Bologna Book Fair (March 28-31, 2011)* 61

REVIEWS – REPORTS

- Tanja Mastnak: *Lila Prap – winner of the Prešernov Sklad 2011 Award* 65
- My best 2011 book* 67
- The Original Slovene 2011 Picture Book Award – for the award of Kristina Brenkova* 69
- Desetnica 2011* 71
- Breda Zupančič: *The book about the folk storyteller from Dolenjska* 71
- Kristina Picco: *Holocaust through children's eyes* 73
- Andreja Babšek, Klemen Brvar: *Star line* 75
- Tanja Pogačar: *Bulletin Jugend & Literatur 2008, 2009, 2010* 79

OTROK IN KNJIGA

80

Glavna in odgovorna urednica Darka Tancer-Kajnih

Revijo je ob finančni podpori
Javne agencije za knjigo
založila Mariborska knjižnica

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

OTROK IN KNJIGA	MARIBOR 2011	LETNIK 38	ŠT. 80	STR. 1–96
-----------------	--------------	-----------	--------	-----------